

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเทศบาลนครปากเกร็ดและพื้นที่เกาะเกร็ด

การตั้งถิ่นฐานของเมืองในอดีตเริ่มจากอยู่บนพื้นที่เกษตรกรรม คนในชุมชนมักทำการเกษตร อยู่ในบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยของตน โดยจะอยู่บริเวณริมแม่น้ำเพื่อใช้น้ำในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งใช้ในการเพาะปลูก ใช้อุปโภคและบริโภค ใช้เป็นเส้นทางในการสัญจรในชุมชนและติดต่อกับเมืองอื่นๆ คนในชุมชนมีการพึ่งพำน้ำในการดำเนินชีวิตต่อมาเมืองมีการพัฒนามากขึ้น ความเจริญในด้านระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และการคมนาคมขนส่งเริ่มเข้ามาในเมืองหลวงและขยายตัวออกไปทุกทิศทางและต่อเนื่องมาจนถึงตอนเหนือของกรุงเทพมหานครบริเวณจังหวัดนนทบุรี ทำให้เมืองมีการขยายตัวสูงขึ้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินภายในเมือง คือคนจะเปลี่ยนไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมถนนกันมากขึ้น บริเวณริมแม่น้ำลดลง ที่ยังคงอยู่คือผู้ที่ทำสวนบริเวณริมแม่น้ำ และทำให้ภายในเมืองมีกิจกรรมมากขึ้น ทั้งพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย คนเริ่มหันมาพึ่งพำบกมากขึ้นตามการพัฒนาของเมืองเนื่องจากมีความสะดวกมากกว่าการใช้เส้นทางน้ำ จึงมีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด โดยพิจารณาจากการตั้งถิ่นฐานและการเติบโตของเมืองหลวงคือกรุงเทพมหานครและเทศบาลนครปากเกร็ดกับเกาะเกร็ดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ทำการแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ยุคสมัย “ยุคอดีต” และ “ยุคปัจจุบัน” โดยการแบ่งตามช่วงเวลาของการพัฒนาเมืองในการพัฒนารูปแบบการคมนาคมจากการสัญจรทางน้ำมาเป็นการสัญจรทางบก ซึ่งทำให้รูปแบบการใช้ที่ดินของเทศบาลนครปากเกร็ดเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งแต่เดิมการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมเป็นหลัก และการใช้ที่ดินบริเวณย่านการค้าของชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามาสู่การตั้งถิ่นฐานสองฟากถนน ซึ่งตรงกับทฤษฎีการเจริญเติบโตและการกำหนดทิศทางของเมืองทฤษฎีการขยายตัวของเมืองแบบเส้นตรง (Linear Pattern) ซึ่งเป็นรูปแบบการขยายตัวที่เกิดขึ้นกับเมืองขนาดเล็ก ที่มีเส้นทางคมนาคมสายหลักในเมือง และการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจะขยายตัวออกไปตามแนวสองฝั่งถนนสายหลัก โดยมีกระบวนการตามรายละเอียดของการศึกษา ดังต่อไปนี้

3.1 ยุคอดีต

ในยุคอดีตได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 สมัย คือ สมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งในสมัยอยุธยาเป็นช่วงของสัญจรทางน้ำเป็นช่วงเวลาที่การคมนาคมขนส่งต่างๆ อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก และการสัญจรทางน้ำก็มีบทบาทสำคัญที่สุดต่อชุมชนเมืองปากเกร็ดและเกาะเกร็ดมาตั้งแต่อดีต จากนั้นเข้าสู่ระยะการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากเป็นระยะที่มีการสัญจรทางบก ทำให้ชุมชนเดิม

ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนชนบทเริ่มเข้าสู่ชุมชนเมือง ซึ่งอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ที่เป็นช่วงที่มีการสัญจร ทั้งทางบกและทางน้ำและทั้ง 2 สมัยที่ทำการศึกษานี้เป็นการศึกษาถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองตั้งแต่ในระดับมหานครคือกรุงเทพมหานครและขยายตัว ต่อเนื่องมายังเมืองปากเกร็ดและเกาะเกร็ด โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตของชุมชน เมืองขนาดใหญ่จนถึงชุมชนขนาดเล็ก เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตของเมืองและชุมชนดังกล่าว

3.1.1 สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.2029 - พ.ศ.2325)

3.1.1.1 สมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (พ.ศ.2265 –พ.ศ.2325)

1) ภาพรวมของการพัฒนาเมือง

เมืองบางกอกหรือกรุงเทพมหานครสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่บนที่ราบ ภาคกลางที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีการทำเกษตรกรรมโดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา และใช้ เส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาในการติดต่อเชื่อมโยงกับชุมชนและเมืองภายนอก ในสมัยนั้นการติดต่อกับ เมืองภายนอกจะเป็นการติดต่อค้าขายทั้งกับเมืองใกล้เคียงและกับต่างประเทศ โดยผ่านเมืองหน้า ด่านที่มีความสำคัญในการป้องกันข้าศึกสงคราม

เมืองปากเกร็ดเป็นเมืองหน้าด่านเมืองหนึ่งที่มีวิวัฒนาการมายาวนาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตามประวัติศาสตร์เดิมนั้น ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อ พ.ศ.2092ปากเกร็ดเป็นเมืองหน้าด่านสำหรับสะสมเสบียงอาหารไว้ต่อสู้ข้าศึก สมัยเสียกรุงศรี อยุธยาแก่พม่าครั้งสุดท้าย พม่าใช้เป็นที่ตั้งฐานทัพคอยดูแลคนไทยทั้ง 2 ฝ่ายที่หลบหนีมาผ่านบริเวณ คลองลัดเกร็ด (ปัจจุบันคือแม่น้ำลัดเกร็ด) ต่อมาในปีชลา จ.ศ.1084 (พ.ศ.2265) ในแผ่นดินพระเจ้า อยู่หัวท้ายสระ พระองค์ได้เสด็จทางชลมารคเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านมาถึงวัดปากอ่าว (ปัจจุบันได้ ยกฐานะเป็นอารามหลวงและเปลี่ยนชื่อเป็นวัดปรมย์ยิกาวาส) ไปจุดท้ายด่าน (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ กรมชลประทานปากเกร็ด) มีสภาพทางน้ำคดเคี้ยวและอ้อมโค้งมากจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ขุดคลองลัดเกร็ดน้อย โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระธนบุรีเป็นแม่กอง เกณฑ์พลนิกรคนหัว เมืองปากไต้ได้คน 10,000 เศษ ให้ขุดคลองลัดเกร็ด (น้อย) ลึก 6 ศอก ยาวทางไกลได้ 39 เส้นเศษขุด เดือนเศษจึงแล้วเสร็จ ซึ่งเป็นคลองลัดคลองสุดท้ายในสมัยกรุงศรีอยุธยา ระยะทางตั้งแต่ปากอ่าวไป จุดท้ายด่านไปตามคันคูสงน้ำ เพื่อพระประสงค์จะย่นระยะทางให้สั้นเข้า เป็นการประหยัดเวลาและ ช่วยให้การเดินทางสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ต่อมาหลังจากที่ขุดคลองลัดแล้วกระแสน้ำก็ไหลพุ่งตรง มาทางคลองลัดเป็นส่วนใหญ่ จนทำให้คลองลัดช่วงนี้กลายเป็นแม่น้ำจนทุกวันนี้ (พระราช พงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, หน้า 535 และประวัติกระทรวงเกษตร, หน้า 128)

การขยายตัวของชุมชน หรืออาจเป็นชุมชนที่ประกอบกิจการเกษตรด้านอื่นนอกเหนือจากการทำสวน เช่น การทำนา ส่วนพื้นที่ที่ห่างแม่น้ำเจ้าพระยาออกไปมากๆ ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นป่า แม้กระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ปรากฏว่านอกเมืองเป็นที่เปลี่ยว เป็นป่า มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ด้วย (บุปผานาฏ สุวรรณมาศ 2525 : 20) ณรงค์ เพชรประเสริฐ ได้สรุปเกี่ยวกับการค้าขายของสามัญชนในสมัยอยุธยา "...ไม่ใช่การหากำไรเพื่อเอาสินค้าชนิดหนึ่งที่เกิดความต้องการไปขาย แล้วได้เงินมาไปซื้อสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่ตนไม่มี..." (2524 : 73) ส่วนการค้าขายกับภายนอก หรือระหว่างประเทศนั้น ... " ...พระมหากษัตริย์ได้ทรงผูกขาดไว้แทบจะทั้งสิ้น..." (สันต์ ท.โกมลบุตร 2510 : 314) สินค้าออกที่สำคัญได้แก่ ของป่า สิ่งที่เป็นทรัพยากรในดิน เช่น แร่ธาตุต่างๆ และผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

2) เมืองสำคัญและการเชื่อมโยง

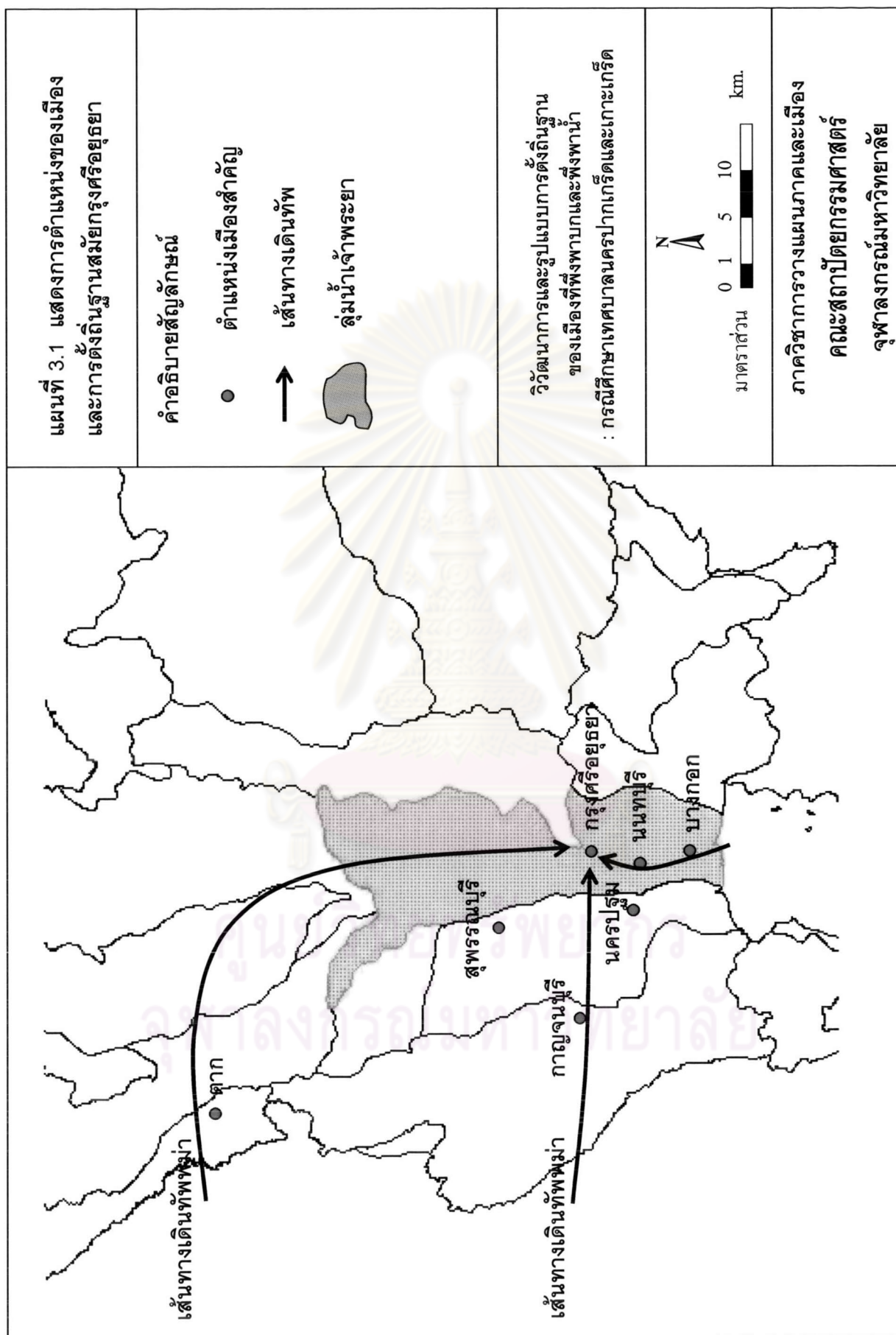
การเดินทางติดต่อจากเมืองหลวงคือกรุงศรีอยุธยาไปยังเมืองต่างๆ โดยใช้เส้นทางน้ำในการเดินทาง และสามารถเชื่อมโยงกับเมืองสำคัญต่างๆ เหล่านั้นได้โดยสะดวก โดยเฉพาะเมืองที่อยู่ริมแม่น้ำ และเมืองต่างๆ เหล่านั้นได้มีชุมชนเกิดขึ้น และชุมชนเหล่านั้นใช้เส้นทางน้ำในการเดินทาง ซึ่งนับว่าเป็นการคมนาคมที่สำคัญที่สุด สะดวกที่สุด ใช้เวลาน้อยกว่าการเดินทางประเภทอื่น ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงใช้การคมนาคมทางน้ำ และจำเป็นต้องตั้งอยู่ใกล้เส้นทางน้ำเพราะเป็นเส้นทางคมนาคม นอกจากนั้นยังเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เมืองสำคัญในดินแดนนี้ ได้แก่ เมืองบางกอก เมืองปากเกร็ด และเมืองหลวงคือกรุงศรีอยุธยา ในสมัยนั้นเมืองปากเกร็ดเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญในการป้องกันข้าศึกสงคราม เป็นเมืองที่สะสมเสบียงอาหารในยามศึกสงคราม และเป็นเมืองสำคัญที่เชื่อมต่อหัวเมืองสำคัญในอาณาบริเวณที่เป็นเขตภาคกลางตอนล่าง เช่น เมืองบางกอก เมืองกรุงศรีอยุธยาที่เป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการปกครองของอาณาจักร มีลักษณะการเป็นเมืองศูนย์กลางที่เชื่อมโยงหัวเมืองสำคัญต่างๆ ทางตอนล่างของภาคกับเมืองหลวง และเป็นเมืองหน้าด่านที่มีการค้าขายบริเวณตลาดน้ำที่มีเรือสินค้ามาจอดค้าขายเป็นจำนวนมาก

ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองปากเกร็ดมีบทบาทสำคัญในการเดินทางทัพ โดยใช้เส้นทางน้ำ และป้องกันข้าศึกสงครามระหว่างอยุธยาและพม่า นอกจากนี้ยังมีบทบาทเป็นเมืองสำคัญในด้านการคมนาคมและการค้าขายอีกด้วย

3) การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิต

การตั้งถิ่นฐานของเมืองบางกอกหรือกรุงเทพมหานครในอดีตตั้งอยู่กลางพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่สวนริมน้ำ เนื่องจากต้องการใช้น้ำในการเพาะปลูกและใช้เป็นเส้นทางสัญจรหลักในการติดต่อเดินทางไปยังเมืองอื่นๆ และบริเวณละแวกบ้าน และทหารใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางเดินทัพไปยังกรุงศรีอยุธยา โดยผ่านเมืองหน้าด่านทางตอนเหนือของกรุงเทพฯ คือเมืองนนทบุรี ชุมชนของเมืองนนทบุรีส่วนใหญ่อยู่ในสวนริมน้ำเช่นกัน เนื่องจากเมืองนนทบุรีเป็นเมืองเกษตรกรรมที่สำคัญในอดีต มีพ่อค้าแม่ค้ามาซื้อผลไม้และสินค้าเกษตรบริเวณตลาดน้ำเมืองนนท์กันมากมาย เรียกบริเวณนั้นว่าบ้านตลาดขวัญ และผ่านไปยังเมืองปากเกร็ดซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านและเป็นที่ตั้งฐานทัพของทหาร เป็นด่านขนอนเก็บภาษีเรือสินค้า ที่ผ่านไปมาจากกรุงศรีอยุธยาไปยังกรุงเทพฯ

เมืองปากเกร็ดเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งชาวมอญได้อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญในปากเกร็ด ชนชาติมอญ หรือที่เรียกว่า “ชาวมอญ” เป็นชนเผ่ามองโกลอยด์ (MONGOLOID) เรียกตัวเองว่า “มอญ” (MON) พบว่าพวกพม่าเรียกชนชาติมอญว่าตะเลง (TALING) ส่วนไทยเรียกชนชาติมอญว่า “รามัญ” (RAMAN) หรือ (MON) ชาวตะวันตกในสมัยโบราณเรียก ชนชาติมอญว่า “เพกวน (PEGUAN) แต่ปัจจุบันก็เลิกใช้ไปแล้ว (Labar Frank, 1964 : 95) ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ทางตะวันตกของประเทศจีน นักปราชญ์ภาษาศาสตร์และมนุษยวิทยาได้จัดพวกมอญไว้ในตระกูลมอญ-เขมร (MON-KMER) หรือบางที่เรียกว่าตระกูลออสโตรเอเชียติก (AUSTRALAIATIC) หมายถึงภาษาเอเชียตะวันออกเฉียง (LABAR FRANK, 1964 : 95) หลังจากที่อพยพจากประเทศจีนลงมาทางใต้ ในพม่าตอนล่างแล้ว มอญได้ตั้งอาณาจักรของตนขึ้น โดยมีศูนย์กลางแห่งความเจริญในระยะแรกหลายแห่งด้วยกัน คือ สะเทิม (THATON) ทวินเท (TWANTEE) ทะเล (DALA) และหงสาวดี (PEGU DESAI, 1961 : 83) ซึ่งต่างก็เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน มอญได้อยู่อาศัยและได้สร้างสมอารยธรรมความเจริญต่างๆ จนปรากฏว่า ในพุทธศตวรรษที่ 10 อาณาจักรมอญที่สะเทิมเจริญถึงขีดสุด ยิ่งกว่าอาณาจักรใดๆ ในบริเวณใกล้เคียง (Desai, 1961 : 50-83) ทั้งด้านวัฒนธรรม ศาสนา และการค้า เนื่องจากตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดียซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณแห่งหนึ่งของโลก จนกระทั่งสมัยพระเจ้าอโนรุช (พ.ศ.1587-1620) กษัตริย์พม่าได้ยกกองทัพโจมตีมอญ มอญมิได้เตรียมตัวสำหรับสงครามแต่อย่างใดจึงพ่ายแพ้และตกเป็นของพม่าใน พ.ศ.1600 สงครามครั้งนี้นับเป็นการปะทะกันครั้งแรกระหว่างมอญกับพม่า และเป็นจุดเริ่มต้นการต่อสู้ระหว่างกัน ซึ่งดำเนินต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ผลของสงครามครั้งนั้นพระเจ้าอโนรุชได้กวาดต้อนนักปราชญ์ราชบัณฑิต และช่างต่างๆ จากสะเทิม (THATON) ไปยังพุกาม (PEGAN) ทั้งยังได้รับเอาพุทธศาสนาและวัฒนธรรมความเจริญต่างๆ ของมอญอีกด้วย

ในปี พ.ศ.1830 มอญสามารถฟื้นตัว และตั้งอาณาจักรขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยพระเจ้าวาเรอ หรือพระเจ้าฟ้ารั่ว และเป็นผู้สถาปนาราชวงศ์ ชาน-ตะ-เลง (SHAN-TAL-AING) มอญในยุคนี้ นับได้ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองมากทั้งทางด้านวัฒนธรรม และการค้าขาย อาณาจักรมอญ ตอนล่างทั้งหมดสามารถรวมกันได้เป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าราชาธิราช (RAZADARIT ค.ศ.1928-1966) (SHORTE, H.L." THE 32 MYOS IN THE MEDIEVAL MON KINGDOM," BULLETTN OF THE SCHOOL OF ORIENTAL AND APRICAN STUDIES, 26 pt.3,pp.572-591) ความเจริญของมอญ ยุคนี้สิ้นสุดลงพร้อมๆ กับราชวงศ์ชานตะเลงใน พ.ศ.2283 โดยมีสมิงทอพุทธเกษ (SMIN HTAW BUDDHAKETI พ.ศ.2283-2290) เป็นหัวหน้า แต่การรวมตัวของมอญในช่วงนี้เป็นเพียงระยะเวลา ไม่นานนัก ก็ถูกพระเจ้าอลองพญา (ALAUNGPAYA พ.ศ.2295-2303) ยกกองทัพมาปราบ และได้ มอญไว้ในอำนาจโดยเด็ดขาดใน พ.ศ.2300 (DESAI, 1961 : 85-88) และรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ พม่าอีกครั้งหนึ่งตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยไม่มีโอกาสที่จะฟื้นตัวได้อีกจนกระทั่งปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ.2317 ในรัชสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช คนมอญได้รวมตัวกันอีกครั้งมีพญาเจ่งเป็นหัวหน้ายึดเมืองคืนจากพม่าได้สิบมาหลายเมือง แต่เนื่องจากกำลังไม่พอ พม่าตีจึงแตกถอยเข้ามาในประเทศไทย พระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญที่มี พญาเจ่งเป็นหัวหน้า นั้น มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อำเภอปากเกร็ด อำเภอเมืองนนทบุรีและที่เมืองสามโคก จ.ปทุมธานี

มอญที่มาอยู่เมืองไทยครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวทหาร และได้ร่วมกับ พระเจ้าตากสินมหาราชและพระพุทธรยยอดฟ้ามหาราชทำสงครามขับไล่พม่าเข้าศึกอย่างเข้มแข็ง ร่วม กับทหารมอญครั้งกรุงศรีอยุธยาที่ได้มาอยู่เมืองไทยก่อนตั้งแต่สมัยอยุธยา และได้รับพระราชทานยศ เป็นทหารผู้ใหญ่จำนวนมาก

3.1.2 สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 - พ.ศ.2489)

3.1.2.1 สมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2325 – พ.ศ.2394)

1) ภาพรวมของการพัฒนาเมือง

ในปี พ.ศ.2325 กรุงรัตนโกสินทร์ถูกสถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวง สภาพทางภูมิศาสตร์มีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแนวป้องกันเขตเมือง 3 ด้าน ส่วนด้านที่เหลือปิดกั้นด้วยประตู และคูเมือง ในสมัยเริ่มแรกยังคงคล้ายกับนครรัฐต่างๆ กล่าวคือยังเป็นแบบเมืองปิดเพื่อป้องกันตนเอง จาก “กองกำลังตีเมือง” ใดๆ จากภายนอก (สวัด อิศสระทิพย์ 2528 : 43) โครงสร้างของเมือง กรุงเทพฯ จึงเน้นหนักในทางเสริมสร้างความแข็งแกร่งเป็นสำคัญ และมีเมืองหน้าด่านทางตอนเหนือ เป็นเมืองเกษตรกรรม โดยเฉพาะเมืองนนทบุรีเป็นเมืองเกษตรกรรมที่มีการทำสวน ไร่ นาที่มีความ

อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งเสบียงอาหารของชาวบ้านในเมืองและในเมืองหลวง โดยใช้เส้นทางน้ำในการขนส่งสินค้า อาหารจากเมืองทางตอนเหนือและเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก

2) เมืองสำคัญและการเชื่อมโยง

ในสมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 นี้ มีการติดต่อกันระหว่างเมืองหลวงกับกรุงศรีอยุธยาโดยใช้เส้นทางน้ำในการเดินทางติดต่อกัน โดยผ่านเมืองหน้าด่านทางตอนเหนือคือเมืองนนทบุรีและเมืองปากเกร็ด ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้พ่อค้าแม่ค้าจากเมืองต่างๆ จะใช้เส้นทางน้ำในการขนส่งสินค้าจากต่างเมืองเข้ามาขายยังเมืองหลวงและหัวเมืองต่างๆ และซื้อสินค้าจากเมืองหลวงไปขายด้วยเช่นกัน และบริเวณท่าหน้าของเมืองหลวงและเมืองนนทบุรีมีการค้าขายเป็นตลาดน้ำขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นการค้าขายสินค้าเกษตรจากสวน ไร่ นา ที่ชาวสวนนำมาขาย และสมัยนั้นไทยทำการค้ากับชาวต่างประเทศ จึงมีการขนส่งสินค้าเกษตรจากเมืองต่างๆ มาขาย

3) การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิต

ในสมัยรัชกาลที่ 1 พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีสภาพเป็นเรือกสวน ไร่ นา ดังเช่นที่เคยเป็นมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี สำหรับพื้นที่ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาไม่ปรากฏสภาพชุมชนเมืองอยู่เลย เพราะชุมชนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาภายหลังกรุงแตก เช่น พวกแขกอิสลาม ญวนเข้ารีต ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงให้ตั้งถิ่นฐานตามตำบลต่างๆ ฝั่งตะวันออกของพระนคร โปรดเกล้าฯ ให้มอญที่อพยพเข้ามาในครั้งนั้นไปอยู่ที่ปากเกร็ด แขวงเมืองนนทบุรีและที่สามโคก แขวงเมืองปทุมธานี ซึ่งชาวมอญเหล่านั้นได้เข้ามาเป็นกำลังส่วนหนึ่งของไทย และได้สืบลูกหลานมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของคนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าการตั้งถิ่นฐานในเมืองหลวงมีลักษณะของการขยายตัวของชุมชนมากขึ้น บ้านเรือนที่อยู่ในสวนริมน้ำยังคงมีอยู่และใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรภายในชุมชนละแวกบ้าน มีการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวทหารมอญที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งที่เมืองหลวง และต่อมาได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองปากเกร็ด โดยมีพญาแจ้ง เป็นนายทหารที่เก่งกล้าคนหนึ่งของมอญเป็นผู้นำครอบครัวชาวมอญมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณปากคลองบางตลาด (ที่ดินพระราชทานจากพระเจ้าตากสินมหาราช) ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยามหาโยธาในรัชกาลที่ 1 และเป็นต้นสกุล “คชเสนี” บริเวณบ้านของเจ้าพระยามหาโยธา (แจ้ง) ท่านได้สร้างวัดคือวัด “เชิงท่า” ขณะนี้ได้ถูกเวนคืนแล้ว วัดนี้มีซากโบสถ์และเจดีย์ขนาดใหญ่ ซึ่งพระเจดีย์องค์นี้บรรจุพระไว้จำนวนมากและเป็นเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในอำเภอปากเกร็ด

ต่อมาปี พ.ศ.2358 ในรัชสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ได้มีมอญจำนวนมากหนีภัยจากพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอีกครั้ง โดยเดินทางเข้ามา 3 ทางคือ ทางด่านเจดีย์สามองค์ กาญจนบุรีทางหนึ่ง ด้านแม่ละเมาแม่สอด จังหวัดตากอีกทางหนึ่งและเข้ามาทางเมืองอุทัยธานี ซึ่งรัชกาลที่ 2 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าฟ้า (ร.4) ไปรับครอบครัวมอญที่เมืองกาญจนบุรีและให้เจ้าพระยาอภัยภูธรรับครอบครัวมอญที่เข้ามาทางเมืองตาก โปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญเหล่านั้นไปอยู่ที่ปากเกร็ดและสามโคก ดังนั้นจึงมีคนมอญอยู่ตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่บางปะอินตลอดมาจนถึงกรุงเทพฯ คนมอญเหล่านี้ในขั้นต้นตั้งใจว่าจะอยู่ชั่วคราว หนีร้อนมาพึ่งเย็นและมาอยู่ในบริเวณบ้านร้างเมืองร้างของคนไทย ซึ่งคนไทยเหล่านั้นทิ้งบ้านทิ้งเมืองเพราะพม่ารุกรานตอนที่กรุงศรีอยุธยาแตก คนไทยเหล่านั้นต้องทิ้งบ้านทิ้งเมืองไป มีบางส่วนถูกพม่าจับเป็นเชลยบางส่วนหลบหนีไปอยู่ในป่า

เหตุที่ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่สมัยนั้น ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ยังคงปรากฏเป็นชุมชนของคนมอญอยู่บ้างโดยเฉพาะที่ตำบลเกาะเกร็ด สันนิษฐานว่าคนมอญที่เคยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาและยังมีชีวิตอยู่คงมาอยู่รวมกันใหม่ด้วยอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะคนมอญเคยอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ซึ่งมีครั้งสำคัญ เช่น ครั้งพระนเรศวรประกาศเอกราช เนื่องจากมีพระมอญ พระมหาเถรคันฉ่องและพระยาเกียรติ พระยารามขุนนางมอญ ได้ช่วยชีวิตพระองค์ไว้ให้รอดจากพม่า พระมหाराชเจ้าพระองค์นี้จึงโปรดเกล้าฯ ให้คนมอญตามเสด็จเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา พระราชทานยศ บรรดาศักดิ์และที่ดินแก่คนมอญเหล่านั้น อีกคนมอญเหล่านั้นได้เข้ารับราชการ และมียศตามตำแหน่งฝ่ายมอญตลอดมา ตำแหน่งเหล่านั้นต่อมาทั้งฝ่ายพระสงฆ์และขุนนางจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองขึ้นอีกเมืองหนึ่งแล้วพระราชทานชื่อว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์” และทรงให้ย้ายครอบครัวมอญเมืองปทุมธานี พวกพระยาเจ่งที่อพยพเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรีจำนวนหนึ่ง มาไว้ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ ตั้งสมิงทอมา (พระยาพระราม) บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ซึ่งเป็นต้นตระกูลคชเสนี เป็นพระยานครเขื่อนขันธ์ (HALLIDAY, THE TALANGS : 203-205) และมอญที่ปากลัดนี้เองที่ขยายออกไปยังบริเวณต่างๆ ตลอดลำคลองไปสู่เมืองแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง

พญาเจ่งหรือพระยามหาโยธามีฐานะเป็นนายกองมอญ เมื่อท่านถึงแก่อสัญกรรม บุตรชายท่านได้รับราชการต่อมาและได้เป็นนายกองมอญในตำแหน่งเจ้าพระยามหาโยธา แทนบิดา (นามเดิมท่านทอเรียะ) และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบางพุทราริมแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือตลาดปากเกร็ด ภายหลังท่านได้สร้างวัดชื่อวัดเกาะพญาเจ่ง ท่านเป็นทหารคนโปรดของรัชกาลที่ 3 การสร้างวัดนี้สันนิษฐานว่ารัชกาลที่ 3 ทรงมีส่วนช่วยอย่างมาก เพราะปรากฏว่าวัดเกาะพญาเจ่งนี้มีโบสถ์ขนาดใหญ่ และมีภาพกิจกรรมฝาผนังฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 ที่สวยงามมากที่สุดของประเทศ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นเรื่องทศชาติชาดก เมื่อท่านเป็นขุนนางผู้ใหญ่ขึ้นเจ้าพระยาได้ย้ายนิवास

สถานไปอยู่กรุงเทพมหานคร เพื่อสะดวกแก่การรับราชการของท่าน ได้รับพระราชทานที่ดินปลูกบ้าน
 อยู่ริมกำแพงพระนคร ตรงบริเวณถนนพระอาทิตย์ที่เป็นสำนักงานอาคารและเกษตรทุกวันนี้ ต่อมา
 ท่านได้ยกบ้านของท่านถวายให้แก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์พระราชโอรส ในรัชกาลที่
 4 และทรงเป็นเหลนของท่าน ซึ่งประสูติจากเจ้าจอมมารดากลิ่นหลานเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ)
 สำหรับคนมอญที่อพยพมานั้นส่วนใหญ่เป็นขุนนาง ทหารและพระสงฆ์ผู้ใหญ่ ดังนั้นสภาพความเป็น
 อยู่ของคนมอญเหล่านี้จึงปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้รวดเร็ว ประกอบกับได้เข้ารับราชการเป็น
 ขุนนางกันมาก สภาพชีวิตจึงอยู่ในขั้นที่ดี ได้ร่วมกันสร้างชุมชนสร้างสังคมที่ดี และอยู่ร่วมกับคนไทย
 ได้เป็นอย่างดีเป็นที่ยอมรับของคนไทยทั่วไป บริเวณพื้นที่อำเภอปากเกร็ด สองฝั่งของแม่น้ำ
 เจ้าพระยาตั้งแต่ด้านเหนือมาจนสุดเขตของอำเภอในอดีตเกือบจะเป็นชุมชนของคนมอญทั้งหมด

ในชั้นแรกตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงต้นรัชการที่ 2 ศูนย์กลางชุมชนมอญ
 ในปากเกร็ดนี้คงอยู่ที่บริเวณบางตลาด มีบ้านเจ้าพระยามหาโยธา (พญาเจ่ง) เป็นหลัก ตรงบริเวณนี้
 จึงเกิดชุมชนใหญ่ (ขณะนี้อยู่ในบริเวณกรมชลประทาน ตรงปากคลองบางตลาด และไม่มีชุมชนนี้
 แล้ว เพราะถูกเวนคืนที่ดินเป็นเขตชลประทานหมด) ชุมชนเหล่านี้มีความเจริญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรี
 ออยุธยาแล้ว ปรากฏหลักฐานว่ามีวัดต่างๆ ในบริเวณนี้ถึง 7 วัด อยู่ใกล้ๆ กัน ขณะนี้คงเหลือหลักฐาน
 เพียง 2 วัด คือ วัดหน้าโบสถ์และวัดเชิงท่า และใกล้ชุมชนแห่งนี้มี “ด่านขนอน” ตั้งแต่สมัยอยุธยาเช่น
 กัน ซึ่งด่านขนอนนี้อยู่ตรงปากคลองลาดเกร็ด เป็นด่านที่คอยตรวจเรือแพขึ้นล่องระหว่างปากน้ำกับ
 กรุงศรีอยุธยา เป็นที่จอดพักเรือแพมากมาย โดยเฉพาะช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ที่มีเรือสินค้าต่างชาติมาติดต่อค้าขายจำนวนมากนั้น เรือสินค้าเหล่านั้นต้องผ่านการตรวจจากด่าน
 ปากเกร็ดนี้ จึงทำให้บริเวณนั้นเป็นชุมชนหนาแน่น ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันได้นอกเหนือจากจำนวนวัด
 ที่มีมากในบริเวณนี้ และบริเวณนี้เองเรียกว่า “บ้านปากเกร็ด” ตามที่ปรากฏในแผนที่ของพ่อค้าชาว
 ต่างประเทศได้เขียนไว้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาสันนิษฐานว่า ด่านแห่งนี้คงใช้อยู่จนถึงรัชกาลที่ 4 อย่าง
 แน่นนอน เพราะปรากฏเป็นหลักฐานในหนังสือของหมอบรัดเลที่พิมพ์เมื่อ ปี พ.ศ.2416 ได้อธิบาย
 ลักษณะของด่านขนอนว่ามีรูปร่างเป็นอาคารยอดเหนือ เช่น “ด่านปากเกร็ด” การอ้างเช่นนี้ในขณะ
 นั้นย่อมแสดงว่าด่านนี้ยังคงปรากฏอยู่ บริเวณที่ตั้งด่านนี้เรียกว่า “บ้านปากด่าน” ส่วนทางด้านปลาย
 คลองลาดเกร็ด บริเวณวัดปรมัยยิกาวาสนั้นเรียกว่า “บ้านท้ายด่าน” บริเวณตลาดปากเกร็ดปัจจุบัน
 ก่อนหน้านั้นเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ เท่านั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ)
 เป็นหัวหน้ากองมอญนั้นได้ย้ายบ้านมาปลูกบริเวณบางพูดใกล้วัดเกาะพญาเจ่ง ชุมชนมอญจึงได้
 ขยายตามมาอยู่บริเวณนี้เพิ่มขึ้น แต่ชุมชนมอญบริเวณบางตลาดนั้นยังคงอยู่อย่างหนาแน่นเช่นเดิม
 และเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ได้สร้างวัดเกาะพญาเจ่ง เพื่ออุทิศให้แก่บิดา คือ เจ้าพระยามหา
 โยธา (พญาเจ่ง) ใกล้กับบ้านของท่าน

3.1.2.2 สมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2394 – พ.ศ.2468)

1) ภาพรวมของการพัฒนาเมือง

ในช่วงตอนกลางศตวรรษ ที่ 19 ด้วยนโยบายการเปิดการค้าเสรีและนโยบายการต่างประเทศของรัชกาลที่ 4 ในเขตเมืองได้มีการติดต่อกับพ่อค้าตะวันตกและหมอสอนศาสนา ชาวตะวันตกเหล่านี้ได้ตั้งถิ่นฐานใกล้โบสถ์ศาลาวารีที่ตลาดน้อย และบนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางใต้ของโบสถ์ และได้นำความคิด วิทยาการ แบบแผนการดำรงชีวิตสมัยใหม่ และแนวความคิดใหม่ๆเกี่ยวกับการสาธารณสุข การศึกษา การประดิษฐ์คิดค้นควบคู่ไปกับความพยายามของรัชกาลที่ 4 ที่จะทำให้บ้านเมืองทันสมัย จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในกรุงเทพมหานคร

สิ่งแรกที่รัชกาลที่ 4 ได้ทรงสร้าง ความทันสมัยให้แก่เขตเมืองคือสร้างถนนเจริญกรุง (The New Road) ซึ่งเป็นถนนสายแรกในกรุงเทพมหานคร สร้างในปี พ.ศ.2404 ก่อนการก่อสร้างถนนเจริญกรุง การขนส่งและการคมนาคมสื่อสารเป็นการพึ่งพาแม่น้ำ ลำคลองและทางเท้า ถนนเจริญกรุงสร้างขนานไปกับลำน้ำหลังย่านร้านค้าธุรกิจของชุมชนชาวยุโรป ต่อมาในปี พ.ศ. 2413 การใช้ที่ดินได้แสดงให้เห็นว่าได้มีการก่อสร้างถนนอื่นๆ ขึ้นในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ และถนนเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเติบโตของเมือง ซึ่งเดิมเขตเมืองส่วนใหญ่อยู่ในคูเมืองรอบนอก ซึ่งมีลักษณะกึ่งวงกลมตั้งแต่เทเวศร์ถึงหัวลำโพง และเมืองได้ขยายออกไปนอกเขตคูเมืองตามแม่น้ำซึ่งอยู่ตอนใต้ของหัวลำโพง เขตนี้เป็นย่านชุมชนชาวยุโรปและเขตธุรกิจที่สำคัญในสมัยนั้น ธุรกิจในเขตนี้เป็นธุรกิจค้าขายสินค้าตะวันตกและสินค้าพื้นเมือง ร้านค้าธุรกิจขนาดเล็กของคนไทยอยู่กระจายทั่วเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามฝั่งแม่น้ำและทางแยกระหว่างแม่น้ำกับคลอง สำหรับเขตธุรกิจที่สำคัญคือสำเพ็ง ซึ่งอยู่ทางด้านใต้ของกำแพงเมือง การค้าในเขตนี้เจริญเนื่องจากชาวจีนเสนอขายสินค้าจีนหลายชนิดเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนและรับซื้อสินค้าพื้นเมืองเพื่อส่งออก

การมีระบบถนนมีอิทธิพลต่อลักษณะการเติบโตของเมือง และเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งที่ดีกว่าทางน้ำ ประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยบริเวณริมน้ำส่วนใหญ่เริ่มหันมาใช้ทางบกแทนทางน้ำ บ้านลอยน้ำหลายหลังที่เดิมเคยทอดสมออยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเริ่มหายไป ในตอนหลังสมัยรัชกาลที่ 4 ประชาชนเริ่มให้ความสนใจอย่างมากต่อเส้นทางขนส่งใหม่ และมีการสร้างสะพานหลายแห่งในตัวเมืองโดยได้รับเงินบริจาคจากประชาชน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงจัดให้มีสาธารณูปโภคที่ทันสมัยอื่นๆ เพิ่มเติมในตัวเมือง เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา รางรถราง มาตรการทางด้านอนามัย การแพทย์และวิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ ได้มีการก่อสร้างถนนหลายสายและสถานที่ราชการหลายแห่ง พระราชวังและสถานที่สาธารณณะภายนอกกำแพงเมือง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวเมืองและการย้ายถิ่นของประชากรออกนอกเขตที่หนาแน่นในกำแพงวัง ต่อมา มีการตัดถนนผ่านสองสายคือถนนพหลโยธิน

และถนนเพชรเกษมทำให้ลักษณะการเจริญเติบโตของเขตที่อยู่อาศัยของกรุงเทพมหานครจึงเป็นรูปตัววีและกระจายออกไปตามเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะในด้านตะวันออกเฉียงใต้และเหนือ ในปี พ.ศ.2453 ตัวเมืองได้ขยายออกไปปกคลุมพื้นที่เกือบ 12 ตารางกิโลเมตร เนื่องจากการก่อสร้างเส้นทางถนนติดต่อกันหลายสายในสมัยรัชการที่ 5 และที่ 6 ตัวเมืองในปี พ.ศ.2483 จึงมีเนื้อที่เกือบ 40 ตารางกิโลเมตร แม้ว่าตัวเมืองจะเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงระยะเวลานี้ แต่ยังไม่แออัดมากนักเนื่องจากการขยายตัวของเมืองเป็นไปตามแนวราบ

2) เมืองสำคัญและการเชื่อมโยง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 โครงข่ายของถนนที่ครอบคลุมบริเวณกว้างภายนอกเขตตัวเมือง และมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเส้นทางต่างๆ นี้ แต่สถานที่สำคัญๆ จะมีการจัดรูปเป็นจุดสำคัญบนถนน โครงข่ายของถนนสร้างตามลักษณะการขยายตัวของเมือง คือตามทิศตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออกเฉียงเหนือ ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวเชื่อมกรุงเทพมหานครกับจังหวัดตามชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งพื้นที่ทางด้านนี้ยังเป็นทุ่งนา ซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นเขตที่อยู่อาศัยได้โดยง่าย ส่วนในทางตะวันออกเฉียงเหนือการขยายตัวค่อนข้างช้ากว่าในตอนเริ่มต้น เนื่องจากถนนทางด้านนี้ถูกกันด้วยสวนผลไม้ในจังหวัดนนทบุรี ถนนพหลโยธินซึ่งตัดผ่านทุ่งนายังไม่ได้สร้างต่อเป็นเวลานานหลายสิบปี ทางด้านตะวันตกของธนบุรีถูกขยายด้วยสวนผลไม้ที่มีราคาแพง แม้ว่าถนนเพชรเกษมจะตัดผ่านสวนผลไม้ไปนครปฐม แต่เจ้าของสวนยังคงถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนอยู่เป็นเวลานาน แต่การขยายตัวทางด้านตะวันออกไม่อาจเป็นไปได้เพราะไม่มีถนนสายสำคัญทางด้านนี้ และยังมีทุ่งนาแทรกอยู่ในย่านธุรกิจของเขตชุมชน

3) การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิต

ในปีพ.ศ.2427 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเป็นอำเภอชื่ออำเภอปากเกร็ด ทรงแต่งตั้งคนมอญให้เป็นนายอำเภอคนแรกคือ พระรามัญนทเขตคดี ซึ่งที่ทำการอำเภอในสมัยนั้นใช้บ้านของนายอำเภอเป็นที่ว่าการอำเภอเหมือนเช่นบ้านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ให้เป็นที่ทำการของตำบลหรือหมู่บ้านนั้น สันนิษฐานว่าแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านวัดปากอ่าวแล้วถูกน้ำเซาะตลิ่งพัง เป็นอ่างลึกเข้าไปในแผ่นดินริมฝั่ง ดังนั้นคำว่า "ปาก" คงจะสืบเนื่องมาจากวัดปากอ่าว และคำว่า "เกร็ด" ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 ให้ อรรถาธิบายไว้ว่า หมายถึง "ห้วงน้ำ เคยต่อจากห้วงน้ำใหญ่ทั้งสองข้าง" และตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง "ลำน้ำลึกที่เป็นทางลัดเชื่อมลำน้ำใหญ่สายเดียวกันทั้งสองข้าง" ดังนั้น ความหมายของคำว่า "ปากเกร็ด" ก็คงจะหมายถึง "บริเวณผืนแผ่นดินที่เป็นปากอ่าว มีอาณาเขตติดต่อกับแม่น้ำใหญ่" คือแม่น้ำ

เจ้าพระยานั่นเอง โดยบ้านของพระรามัญนทเขตคตียู่ที่หมู่ 7 ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด ดังนั้น นายอำเภอปากเกร็ดคนแรกที่อยู่เกาะเกร็ดเช่นเดียวกับที่ว่าอำเภอครั้งแรกก็อยู่ที่เกาะเกร็ดเช่นกัน ต่อมาพระรามัญนทเขตคตีย้ายบ้านมาปลูกที่ข้างวัดเตยฝั่งตรงข้ามตลาดปากเกร็ด ที่ว่าการอำเภอจึงได้ย้ายมาที่แห่งใหม่ เมื่อพระรามัญนทเขตคตีสิ้นชีวิต บุตรชายของท่านคือนายเจ๊กนทนาการได้เป็นนายอำเภอต่อมา ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงรามัญนทเขตคตีย ภายหลังเมื่อมีการแต่งตั้งนายอำเภอจากบุคคลที่อื่นจึงจำเป็นต้องสร้างอำเภอปากเกร็ดถาวรขึ้น ที่ว่าการอำเภอปากเกร็ดสร้างขึ้นหลังแรกได้สร้างขึ้นที่วัดสนามเหนือ ด้านคลองลัดเกร็ดตรงข้ามวัดปรมัยยิกาวาส เพื่อเป็นการสะดวกแก่ราษฎรที่มาติดต่อเพราะอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งอาชีพของคนมอญที่สำคัญ ได้แก่ การทำเครื่องปั้นดินเผา ทำกันมากที่เกาะเกร็ด ซึ่งการทำเครื่องปั้นดินเผาที่นี้ถือได้ว่าเป็นงานอาชีพที่สร้างฐานะและชื่อเสียงให้แก่จังหวัดนนทบุรีมาแต่โบราณ เพราะเป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดของเครื่องปั้น เช่น โอ่ง อ่าง ครก กระถางต้นไม้ เป็นต้น ชื่อเสียงดีเด่นของเครื่องปั้นดินเผาที่เกาะเกร็ดนี้จึงเป็นที่มาของตราประจำจังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นๆ อีก ได้แก่ การทำนา ทำสวนและการทำขนมจีน เป็นต้น

การติดต่อระหว่างชุมชน 2 ฝั่ง ใช้เรือข้ามฟากติดต่อเพียงอย่างเดียว เนื่องจากยังไม่มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา จะเห็นว่าลักษณะการตั้งถิ่นฐานของเมืองปากเกร็ดในช่วงนี้มีความสัมพันธ์กับเส้นทางสัญจรทางน้ำอย่างใกล้ชิด นั่นคือ ตัวชุมชนจะตั้งอยู่เป็นแนวยาวขนานไปกับแนวลำแม่น้ำเจ้าพระยา (RIVER LINEAR SETTLEMENT) ทั้งนี้เพื่ออาศัยประโยชน์จากแม่น้ำอย่างเต็มที่โดยเฉพาะเรื่องการค้าคมนาคมขนส่งกิจกรรมการค้าและการใช้ประโยชน์ที่ดินต่างๆ ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ในระยะนี้เรือจึงเป็นพาหนะที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการคมนาคมขนส่งของประชาชน

3.1.2.3 สมัยรัชกาลที่ 7 – รัชกาลที่ 8 (พ.ศ.2468 – พ.ศ.2489)

1) ภาพรวมของการพัฒนาเมือง

ในช่วงนี้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ อาทิ ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (สังค อิศระทิพย์ 2529 : 91) การมีโลกทัศน์กว้างไกลยิ่งขึ้น ประชาชนทั้งหลายเริ่มมีแนวความคิดเปลี่ยนไปจากเดิม เพราะการติดต่อสื่อสารที่ดีขึ้นดังเช่นบทความของเอกชน เรื่องอะไรเป็นความเจริญของชาติในหนังสือ “หลักเมือง” ฉบับวันเสาร์ที่ 12/7/2472 ความว่า “ทุกวันนี้ประเทศสยามอันเป็นที่รักของเรา กำลังย่างเหยียบเข้าสู่ความเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับ...เช่นประเทศสยามเป็นประเทศที่มีดีกรามสูงหลายๆ ชั้นคับคั่ง มีรถยนต์แล่นนับคันแทบไม่ถ้วน ถนนหนทางก็ลาดยางเรียบและ ฯลฯ (2472 : 5)

การเพาะปลูกข้าว ซึ่งเป็นเศรษฐกิจหลักของไทยไม่มีผลเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจที่ชักนำให้เกิดการผลิตแขนงอื่นที่ติดตามมานอกจากกิจการสีข้าว (นิพนธ์ พัวพงศกร 2521 : 108) ส่วนการทำนานั้นโดยส่วนใหญ่เป็นการเช่าที่ทำนากจากเจ้าของที่ดิน นำเอามูลค่าส่วนเกินไปใช้อย่างฟุ่มเฟือย มิได้ก่อผลในการขยายกระบวนการสะสมทุนอย่างอิสระ ในช่วงนี้นายทุนญี่ปุ่นมีบทบาทสูงขึ้น (สงัด อิศระทิพย์ 2528 : 113)

นักผังเมืองอาวุโสท่านหนึ่งได้กล่าวว่า กรุงเทพมหานครเจริญอย่างมั่นคง มาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถนนหนทางร่มรื่นมีคูคลองขนานกับถนน ปริมาณงานสาธารณูปโภคต่างๆ ได้สัดส่วนกับประชากร ต่อจากนั้นกรุงเทพมหานครก็เติบโตอย่างตามยถากรรม โดยไม่มีฐานรองรับ (ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา 2527 : 31) เมืองขยายตัวโดยปราศจากแผนหลัก (MASTER PLAN) การขยายตัวแบบทุกทิศทุกทางของกรุงเทพมหานคร ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

2) เมืองสำคัญและการเชื่อมโยง

ในสมัยรัชกาลที่ 7 และ 8 นี้ กรุงเทพมหานครมีการสร้างถนนหนทางภายในและภายนอกเพื่อเชื่อมโยงกับเมืองต่างๆ ได้อย่างสะดวก ความเจริญของระบบสาธารณูปโภคภายในเมืองมีมากขึ้น ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบายและมีการใช้รถยนต์แทนการใช้เรือ กรุงเทพมหานครมีการขยายตัวไปทุกทิศทางโดยมีระบบถนนเส้นทางคมนาคมเป็นตัวนำไปสู่พื้นที่ภายนอกเมือง การใช้เส้นทางคมนาคมทางบกเป็นที่นิยมและมีการสร้างถนนสายย่อยภายในเมืองเพื่อให้สะดวกในการเดินทางโดยรถยนต์ สำหรับการเดินทางทางน้ำยังคงมีใช้อยู่บ้าง โดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยริมแม่น้ำ ในสมัยนั้นมีการติดต่อกับเมืองสำคัญๆ คือ เมืองนนทบุรี เมืองปทุมธานี เพื่อกระจายความเจริญด้านระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการไปยังพื้นที่ดังกล่าว โดยที่การขยายตัวจะไปตามเส้นทางถนนสายหลัก

3) การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิต

การตั้งถิ่นฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายนี้ พบว่ากรุงเทพมหานครมีการขยายตัวของชุมชนมากขึ้น การตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายหลักมีมากขึ้น และขยายตัวไปตามแนวสองฟากถนน ผู้คนมีการติดต่อกับเมืองภายนอกมากขึ้น เนื่องจากมีระบบคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบาย สามารถเดินทางติดต่อสื่อสารได้สะดวก การตั้งถิ่นฐานของเมืองปากเกร็ดก็เช่นกัน มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนหนาแน่นมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณริมถนนสายหลัก คนสามารถเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ชุมชนมอญบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาและฝั่งเกาะเกร็ดยังคงมีอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวมอญที่สืบเชื้อสายมอญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เกาะเกร็ด

และมีวัฒนธรรมมอญที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของพื้นที่เกาะเกร็ด บริเวณพื้นที่เมืองปากเกร็ดและเกาะเกร็ดมีการใช้ที่ดินในการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้ทำสวนและทำนา ชาวปากเกร็ดส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรกรรม โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และพื้นที่เกาะเกร็ดบริเวณริมแม่น้ำจะมีการทำเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากต้องการใช้น้ำในการผลิตและเพื่อสะดวกในการขนส่งเครื่องปั้นดินเผาไปขายโดยการขนส่งทางเรือ

3.2 สรุปภาพรวมของกรุงเทพมหานคร เมืองปากเกร็ดและเกาะเกร็ดในอดีต

เมืองปากเกร็ดและเกาะเกร็ดในอดีตมีช่วงของการพัฒนาเมืองที่แตกต่างกัน แบ่งเป็น 2 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาการสัญจรทางน้ำ และระยะเวลาการสัญจรทางน้ำและทางบก ในช่วงระยะเวลาการสัญจรทางน้ำนั้นเมืองปากเกร็ดเป็นเมืองสำคัญริมน้ำที่มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเมืองปากเกร็ดเป็นด่านขนอนเก็บภาษีเรือสินค้า ป้องกันข้าศึกและสะสมเสบียงอาหารสำหรับเวลาศึกสงคราม ซึ่งมีตำแหน่งของเมืองเป็นศูนย์กลางเส้นทางคมนาคมทางน้ำ โดยเป็นเส้นทางผ่านของกองทัพจากกรุงศรีอยุธยาไปยังกรุงธนบุรี และสามารถเชื่อมโยงกับเมืองหน้าด่านหลายเมือง ทำให้มีความสำคัญในการเป็นทั้งเมืองผ่าน เมืองแวะพัก และเมืองการค้า

เมืองปากเกร็ดในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการขุดคลองลาดเกร็ด เพื่อร่นระยะทางในการสัญจรทางน้ำ พื้นที่ส่วนหนึ่งจึงถูกตัดกลายเป็นเกาะมีแม่น้ำเจ้าพระยาล้อมรอบ มีครอบครัวมอญอพยพมาตั้งถิ่นฐานจากกรุงศรีอยุธยา บทบาทของเมืองคือเป็นเมืองหน้าด่าน เป็นด่านขนอนเก็บภาษีเรือสินค้า มีบทบาทในระดับเมืองและระดับภาค คือ เป็นเมืองหน้าด่าน กองทัพทหารใช้เป็นเส้นทางผ่านในการเดินทัพ และเป็นเมืองท่าเพื่อค้าขายที่มีเรือสินค้ามาจอดเพื่อทำการค้าขายมากมาย ซึ่งในยุคนี้การคมนาคมขนส่งทางน้ำเป็นที่นิยมกันมาก

ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นช่วงที่ประเทศไทยทำการค้าขายกับชาวต่างชาติ เมืองปากเกร็ดมีความสำคัญในการเป็นเมืองค้าขายสินค้าเกษตร โดยเฉพาะผลไม้ การใช้พื้นที่ริมน้ำและวิถีชีวิตริมน้ำปรากฏชัดเจนมากขึ้น มีครอบครัวทหารมอญที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์เข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมาก จนกลายเป็นชุมชนมอญขนาดใหญ่ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ต่อมาเมื่อมีการสร้างทางหลวงแผ่นดินเพื่อเชื่อมโยงกับเมืองหลวงและถนนภายในเมือง ทำให้การสัญจรทางน้ำลดบทบาทความสำคัญลง คนหันมาใช้เส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น มีการใช้รถยนต์มากขึ้น และการตั้งถิ่นฐานและการใช้พื้นที่ริมน้ำก็เปลี่ยนไปด้วย การสร้างบ้านเรือนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองต้องปรับเปลี่ยนจากที่เคยหันหน้าหาน้ำและเกาะตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำก็ต้องหันหน้าเข้าหาถนนและเกาะตัวตามแนวถนน ตลอดจนวิถีชีวิตของคนก็เริ่มเปลี่ยนไปเช่นกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

3.3 ยุคปัจจุบัน (สมัยรัชกาลที่ 9 ตั้งแต่ พ.ศ.2489 – ปัจจุบัน)

3.3.1) ภาพรวมของการพัฒนาเมือง

ในสมัยรัชกาลที่ 9 ในปี พ.ศ.2503 รัฐบาลมีการใช้จ่ายงบประมาณในเขตกรุงเทพมหานคร มีการลงทุนเอกชนเติบโตอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองการขยายตัวของตลาดในเมืองใหญ่ และถนนหนทางที่ดีขึ้น เขตอุตสาหกรรมปรากฏหนาแน่นทางใต้ของท่าเรือกรุงเทพ ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ นอกจากนั้นสถาบันการศึกษาชั้นสูงส่วนมากตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและตัวเมืองยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการบริหาร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้เมืองเติบโตยิ่งขึ้น ตึกสูงเริ่มปรากฏตามริมถนนในกรุงเทพฯ ซึ่งช่วงก่อนปี พ.ศ.2503 มีตึกที่สูงมากกว่า 5 ชั้นเพียงไม่กี่หลัง การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลังจากความต้องการโรงแรมและอพาร์ทเมนท์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพื่อตอบสนองความต้องการของชาวต่างประเทศที่เข้ามาในกรุงเทพฯ สำหรับพื้นที่โดยรอบกรุงเทพฯ มีการขยายตัวถึงสมุทรปราการทางด้านใต้ ถนนบุรีทางด้านเหนือและถนนบุรีทางด้านตะวันตก ซึ่งถนนบุรีถูกแยกจากกรุงเทพฯ ด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ในด้านเศรษฐกิจยังคงขึ้นอยู่กับกรุงเทพฯ ตลอดมา ทางด้านใต้เขตที่อยู่อาศัยเติบโตไปตามถนนสุขุมวิท ซึ่งเชื่อมโยงกรุงเทพฯ กับสมุทรปราการ เขตอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในอำเภอปทุมเจ้าสึงพรายและพระประแดง ทางด้านเหนือมีการขยายตัวทางอุตสาหกรรมและเขตเมืองไปตามทางหลวงพหลโยธิน และเขตอุตสาหกรรมเริ่มปรากฏทางด้านเหนือติดต่อกับรังสิต

กรุงเทพมหานครในปัจจุบันมีจุดศูนย์กลางหลายแห่ง เมื่อเมืองขยายตัวออกไปที่อยู่อาศัยบริเวณส่วนในของตัวเมืองซึ่งเป็นบริเวณที่ล้อมรอบด้วยกำแพงเมืองเก่าได้ย้ายเข้าไปสู่ส่วนอื่นของเมือง และยังมีผู้ที่เดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ ทั้งจากอยุธยา ฉะเชิงเทรา ชลบุรี สมุทรสาคร การขยายตัวของเมืองในลักษณะนี้เป็นลักษณะการเติบโตของย่านธุรกิจของเมืองด้วย เดิมย่านธุรกิจที่สำคัญอยู่แถวเจริญกรุงและถนนเยาวราช ต่อมาลดความสำคัญลง เพราะมีความแออัดมากและไม่สามารถรับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของมหานครได้ จุดศูนย์กลางเล็กๆ ย่านประตูน้ำจึงมีความสำคัญมากขึ้นแทนที่ชุมชนธุรกิจดั้งเดิม ย่านประตูน้ำเริ่มเติบโตด้วย การขยายถนนเพชรบุรีและเชื่อมต่อกับราชประสงค์และสยามสแควร์ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน ในขณะเดียวกันการปรับปรุงถนนสีลมและสุริวงศ์ก่อให้เกิดการเติบโตของชุมชนธุรกิจในบริเวณต่างๆ เหล่านี้ติดต่อกับย่านประตูน้ำ ดังนั้นย่านธุรกิจกรุงเทพฯ ในปัจจุบันจึงรวมประตูน้ำ ราชประสงค์ สยามสแควร์ สีลมและสุริวงศ์

นอกจากนั้น การพัฒนาเขตอุตสาหกรรมชานเมืองจะอยู่บริเวณทางด้านใต้ของตัวเมืองมากที่สุด คือบริเวณ จ.สมุทรสาคร เพราะข้อได้เปรียบทางด้านขนส่ง โรงงานส่วนมากทางด้านใต้จะตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำและท่าเรือซึ่งทำให้ค่าขนส่งต่ำ และจากการพัฒนาด้านต่างๆ ของเมืองทำให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรมภายในเมือง และกลายเป็นที่อยู่อาศัยประเภทแหล่งเสื่อมโทรม คือมีบ้าน

เรือนอยู่หนาแน่น ขาดสาธารณูปโภค การระบายน้ำไม่ดี การเข้าออกไม่สะดวก และบ้านเรือนสิ่งก่อสร้างไม่ดี แหล่งเสื่อมโทรมที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ อยู่บริเวณดินแดงและห้วยขวาง ซึ่งอยู่ใกล้กับย่านธุรกิจส่วนกลางเพราะไม่มีทางตัดผ่านเชื่อมกับเขตอื่น

จากการพัฒนาและการขยายตัวของกรุงเทพมหานครจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งในด้านระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ ระบบคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ทำให้ส่งผลถึงการพัฒนาและการขยายตัวของพื้นที่ปริมณฑล เช่น จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ตอนเหนือของกรุงเทพมหานครที่มีการพัฒนามากที่สุด เพื่อรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันมีเส้นทางคมนาคมที่สามารถเชื่อมโยงกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ทั้งทางหลวงแผ่นดิน และทางด่วน ทำให้การคมนาคมขนส่งทางบกมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น ทำให้บทบาทของการคมนาคมขนส่งทางน้ำลดลงเรื่อยๆ เส้นทางถนนสามารถเข้าตัวเมืองได้ง่าย ทำให้มีความสะดวกในการเดินทางและการดำเนินชีวิต ในขณะที่เดียวกันการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและการค้าเข้ามาแทนที่ภาคเกษตรกรรม ส่งผลให้กรุงเทพมหานครมีความหนาแน่นมากขึ้น ทำให้คนย้ายที่อยู่จากกรุงเทพมหานครมายังเขตชานเมืองปริมณฑลมากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดนนทบุรีซึ่งอยู่ติดกับกรุงเทพมหานคร และสามารถเดินทางเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ได้สะดวก จึงเกิดการพัฒนารัฐบาลนนทบุรีในด้านที่อยู่อาศัยมากขึ้นเพื่อรองรับกับประชากรที่ย้ายถิ่นมาจากกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดที่เข้ามาหางานทำ จึงเกิดโครงการก่อสร้างที่อยู่อาศัยมากมายภายในจังหวัดนนทบุรี พร้อมกับพัฒนาด้านระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ ระบบคมนาคมขนส่งควบคู่ไปด้วย

อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการขยายตัวของเมืองต่อเนื่องมาจากกรุงเทพมหานคร และกรุงเทพมหานครตอนเหนือ ตามลำดับ มีลักษณะความเป็นชุมชนเมืองสูง โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด สามารถเชื่อมโยงกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ได้อย่างสะดวก มีระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ และระบบคมนาคมขนส่งที่ให้บริการประชาชนได้อย่างสะดวกสบาย รวมทั้งสามารถให้บริการประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงภายในอำเภอได้เป็นอย่างดีเช่น พื้นที่เกาะเกร็ด ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอปากเกร็ด ที่มีลักษณะเป็นเกาะมีแม่น้ำเจ้าพระยาล้อมรอบ มีความเป็นธรรมชาติเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของเกาะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณริมแม่น้ำรอบเกาะ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ส่วนใหญ่ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก เนื่องจากรถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่เกาะได้ และยังมีประเพณีวัฒนธรรมมอญที่เก่าแก่ เนื่องจากเป็นชุมชนมอญเก่ามาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ประชาชนมักข้ามฟากมาใช้บริการสาธารณะต่างๆ ที่เทศบาลนครปากเกร็ด เนื่องจากมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน และสามารถเดินทางได้ง่าย โดยใช้บริการเรือข้ามฟากจากเกาะไปยังฝั่งเทศบาลนครปากเกร็ด ซึ่งการที่เกาะเกร็ดยังคงมีลักษณะพื้นที่ที่มีความธรรมชาติสูง เนื่องจากมีข้อจำกัดของพื้นที่ การเข้าถึงและได้

สายและเป็นจุดระบายน้ำจากพื้นที่ลุ่มสูงแม่น้ำเจ้าพระยา และจากการที่มีพื้นที่เป็นที่ลุ่มจึงทำให้ประสบปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนและฤดูน้ำหลาก

สำหรับพื้นที่เกาะเกร็ด เดิมลักษณะพื้นที่เป็นแหลมยื่นไปตามความโค้งของแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึง พ.ศ.2264 รัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยาทรงโปรดฯ ให้ขุดคลองลัดเกร็ดขึ้น เพื่อร่นระยะเวลาการเดินทาง ทำให้พื้นที่บ้านแหลมในอดีตนั้นกลายเป็นพื้นที่เกาะอยู่กลางลำน้ำเจ้าพระยา พื้นที่มีสภาพเป็นเมืองกึ่งชนบทมีลักษณะเป็นพื้นที่ธรรมชาติ เนื่องจากบริเวณพื้นที่เป็นเกาะถูกล้อมรอบไปด้วยแม่น้ำ ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงเหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ทำสวนไม้ผล ไม้ยืนต้น และในอดีตเคยทำนาเป็นพื้นที่ที่น้ำท่วมถึง โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลากจากพื้นที่ภาคเหนือของประเทศ ในช่วงระหว่างเดือนกันยายน-พฤศจิกายน และภายในพื้นที่มีคลองสาธารณะเชื่อมต่อในพื้นที่หลายสาย และเป็นจุดระบายน้ำจากพื้นที่ลุ่มสูงแม่น้ำเจ้าพระยา อาชีพเกษตรกรรมในเกาะเกร็ด เป็นอาชีพดั้งเดิมของกลุ่มคนไทยในเกาะมีการทำสวนผลไม้ยืนต้นลักษณะเป็นสวนผสม ผลไม้ที่ปลูกกันมากคือ ส้มโอ ลิ้นจี่ มะม่วง ทูเรียน ขนุน มะพร้าว ฝรั่ง มะละกอ ชมพู่ กัลย กันมากในหมู่ 1,2,3,4,5 ในอดีต ผลไม้ที่ลือชื่อของเกาะเกร็ดคือ ลิ้นจี่บ้านศาลากุน และทุเรียนเกาะเกร็ด ส่วนการทำสวนผักที่ปลูกกันมากคือ ผักกะเจด ถั่วฝักยาว พริกเขียว น้ำเต้า ฝักบัว ตำลึง สายบัว ฯลฯ ซึ่งจากภาวะน้ำท่วมใหญ่ติดต่อกันปี พ.ศ. 2538-2539 มีผลทำให้ไม้ยืนต้นเหล่านี้ตายเกือบหมดสิ้น พื้นที่เกือบทั้งเกาะถูกน้ำท่วมทำลายพื้นที่เกษตรกรรมของชาวสวนบนเกาะ (แผนที่แสดงน้ำท่วมเกาะเกร็ด ปี พ.ศ.2538 และ พ.ศ.2545) ดังนั้นการทำเกษตรกรรมในพื้นที่เกาะเกร็ดจึงลดลง ซึ่งเป็นผลมาจากการเกิดน้ำท่วมเกาะ ทำให้การทำเกษตรกรรมไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร คนบางส่วนจึงหันไปทำอาชีพค้าขายและรับจ้าง เนื่องจากมีรายได้ที่ดีกว่า นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลาน้ำจืดและการลอยขาย จับปลา กุ้งตามแม่น้ำรอบเกาะ ส่วนการเลี้ยงสัตว์ มีการเลี้ยงสัตว์ปีก ประเภท เป็ด ไก่ เล็กน้อย ที่ดินตอนกลางของเกาะเกร็ด อดีตเป็นพื้นที่ทำนา ปลูกข้าว ปัจจุบันไม่มีการทำนาในเกาะเกร็ด ที่ดินดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งมีประมาณ 150 ไร่ หรือร้อยละ 6.03 ของพื้นที่ทั้งหมดของเกาะเกร็ด ซึ่งจากข้อกำหนดผังเมืองรวมของนนทบุรี กำหนดให้ใช้พื้นที่เกาะเกร็ดในการทำเกษตรกรรม ดังนั้นเจ้าของที่ดินเหล่านี้จึงทิ้งที่ดินไว้โดยยังมีได้นำไปทำประโยชน์ทางใด

<p>แผนที่ 3.3 พื้นที่น้ำท่วมเกาะเกร็ด ปีพ.ศ.2538</p>	<p>คำอธิบายสัญลักษณ์</p> <p> พื้นที่บริเวณน้ำท่วม</p>	<p>วิชาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ของเมืองที่พึ่งพาทกและพึ่งพาน้ำ : กรมศึกษาเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด</p>	<p> N</p> <p>มาตราส่วน 0 1 5 10 km.</p>	<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
				

<p>แผนที่ 3.4 พื้นที่น้ำท่วมเกาะเกร็ด ปี พ.ศ.2545</p>	 <p>คำอธิบายสัญลักษณ์</p> <p>พื้นที่บริเวณน้ำท่วม</p> <p>การพัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ของเมืองที่พังพาบกและพังพาน้ำ</p> <p>: กรณีศึกษาเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด</p> <p>มาตราส่วน 0 1 5 10 km.</p> <p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
---	---

3.3.4) บทบาทและความสำคัญของเมือง

3.3.4.1) บทบาทและความสำคัญของเทศบาลนครปากเกร็ดหรือเมืองที่พึ่งพาบก

เทศบาลนครปากเกร็ดนั้น เดิมมีลักษณะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมบนที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ฝั่ง คือฝั่งปากเกร็ด ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดและฝั่งเกาะเกร็ด วิถีชีวิตของคนทั้ง 2 ฝั่ง มีความเกี่ยวข้องกันทางสังคม และการปกครองบนพื้นที่ฐานทางเศรษฐกิจที่ได้จากผลิตผลทางการเกษตรเป็นหลัก ซึ่งในปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลปากเกร็ด ตำบลบางตลาด ตำบลบางพูดตำบลบ้านใหม่ และตำบลคลองเกลือ

บทบาทของเทศบาลนครปากเกร็ดในปัจจุบันเพิ่มมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านการปกครอง การบริหารและทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญและสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ สามารถติดต่อกับกรุงเทพมหานครและพื้นที่ใกล้เคียงได้ นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลความเจริญจากกรุงเทพมหานคร มีการให้บริการโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดในเมืองปากเกร็ด เฉพาะพื้นที่เกาะเกร็ดที่ยังขาดแคลนบริการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการบางอย่าง แต่อย่างไรก็ตามการให้บริการโครงสร้างพื้นฐานทั้งหลายนั้น คาดว่าจะสามารถเร่งขยายบริการแก่ผู้ใช้ได้ตามปริมาณความต้องการต่อไปในอนาคตได้ในระดับหนึ่ง สำหรับการให้บริการโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดจากข้อมูลปี 2547 พบว่าการบริการทางด้านไฟฟ้า ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดจากสำนักงานไฟฟ้านครหลวง เขตนนทบุรี โดยมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าในเขตเทศบาลจำนวน 55,886 ราย การจัดให้บริการน้ำประปาในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดและในเขตจังหวัดนนทบุรีอยู่ในความรับผิดชอบของการประปานครหลวง ผลิตน้ำบริการประชาชนครอบคลุมพื้นที่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอปากเกร็ด พื้นที่บางส่วนของอำเภอบางกรวย อำเภอบางใหญ่ คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 119 ตารางกิโลเมตร การให้บริการโทรศัพท์ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดอยู่ในความรับผิดชอบของบริษัท ทศท.คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) มี 2 ชุมสาย ได้แก่ ชุมสายเมืองทองธานี ชุมสายปากเกร็ด และระบบการสื่อสารและโทรคมนาคม มี 2 แห่งคือ 1) การสื่อสารแห่งประเทศไทย โดยให้บริการโทรคมนาคมโทรศัพท์ระหว่างประเทศและบริการไปรษณีย์โทรเลข ปัจจุบันเทศบาลนครปากเกร็ดมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขให้บริการทั้งสิ้น 2 แห่ง คือ ที่ทำการไปรษณีย์ปากเกร็ดและที่ทำการไปรษณีย์ห้าแยกปากเกร็ด และ 2) องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย รับผิดชอบบริการโทรศัพท์ภายในประเทศ โดยแบ่งเขตบริการโทรศัพท์ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดเป็น 2 ชุมสาย คือ ชุมสายโทรศัพท์บางพูน จ.ปทุมธานี และชุมสายโทรศัพท์

ลักษณะการขยายตัวของเทศบาลนครปากเกร็ดนั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นการแบ่งเบาภาระการเป็น PRIMATE CITY ของกรุงเทพมหานคร โดยมีการเปลี่ยนแปลง

สภาพการใช้ที่ดินแบบเกษตรกรรมเป็นการใช้ที่ดินในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น โครงการที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่เมืองทองธานี เป็นต้น เนื่องจากได้รับผลจากการขยายตัวของกรุงเทพฯ ออกมายังพื้นที่ชานเมืองและทำให้มีผลอย่างยิ่งต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ จึงมีความต้องการการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เช่น พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่อาจทำให้ระบบของเมืองในอนาคตเปลี่ยนไปคล้ายกับกรุงเทพมหานครโดยมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีนัก

จากการสัมภาษณ์พาณิชย์จังหวัดนนทบุรี พบว่าทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดนนทบุรีมีหลายด้าน ทั้งด้านอุตสาหกรรม การเกษตร ที่อยู่อาศัย การค้า การบริการ และการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย ที่ทำให้สาขาการก่อสร้างมีความสำคัญต่อโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดนนทบุรี และมีการขยายตัวอยู่ในระดับสูงมาก เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีโดยเฉพาะเทศบาลนครปากเกร็ดเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของเมืองด้านที่อยู่อาศัยจากกรุงเทพมหานคร และเนื่องจากจังหวัดนนทบุรี มีศักยภาพในการพัฒนาที่ค่อนข้างได้เปรียบจังหวัดอื่นอยู่มาก เช่น สถานที่ตั้งของจังหวัดซึ่งติดกับกรุงเทพมหานคร และอยู่ใกล้สนามบิน ท่าเรือ นอกจากนี้ยังมีความพร้อมด้านปัจจัยพื้นฐานและความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร จึงได้กำหนดทิศทางการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังกล่าว ดังนี้

- การพัฒนาอุตสาหกรรม เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก อุตสาหกรรมต่อเนื่องจากภาคเกษตรที่มีมลพิษน้อยที่สุด
- การพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย เน้นการพัฒนาที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่างๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว
- พัฒนาการค้าส่งและค้าปลีก ส่งเสริมการจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตร และสินค้าอุปโภคบริโภค
- พัฒนาการบริการ ส่งเสริมและพัฒนาด้านบริการเกี่ยวกับสุขภาพ บริการด้านการศึกษา และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- พัฒนาการเกษตร เน้นการพัฒนาเพื่อการส่งออกและจำหน่ายในตลาดสำคัญ
- พัฒนาการท่องเที่ยว พัฒนาและส่งเสริมการจัดตั้งร้านค้า โรงแรมที่พัก การบริการด้านการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

เศรษฐกิจของเทศบาลนครปากเกร็ด ด้านเกษตรกรรมนั้นเนื่องจากสภาพภูมิประเทศในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด โดยทั่วไปแล้วพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสายใหญ่ตัดผ่าน (แม่น้ำเจ้าพระยา) และคลองหลายสายเชื่อมโยงกัน ทั้งยังได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมจึงทำให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ เหมาะในการที่จะประกอบอาชีพในการเพาะปลูก เช่น การทำนา ซึ่งประชาชนบางส่วนใน

เต็มที่ โดยทางด้านประปาสามารถให้บริการน้ำประปาจากการประปาส่วนภูมิภาค จ.นนทบุรี และไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จ.นนทบุรี สำหรับบริการสาธารณะอื่นๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล มีการตั้งขึ้นเพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไป จากการที่มีทำเลที่ตั้งของเมืองที่เหมาะสมติดต่อกับกรุงเทพฯ และเมืองต่างๆ ใกล้เคียงได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ทำให้คนจากกรุงเทพฯ และจังหวัดต่างๆ ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณชานเมืองนี้ คือเมืองปากเกร็ดกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดมีโครงการบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียมขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับการขยายตัวของประชากรที่มีมากขึ้นทุกวัน โดยเฉพาะบริเวณริมถนนแจ้งวัฒนะและถนนติวานนท์ บ้านเรือนจากเดิมที่มีอยู่บริเวณริมน้ำ มีการสร้างอาคารพาณิชย์ บริษัท ห้างร้าน และบ้านเรือนบริเวณริมถนนสายหลัก สำหรับวิถีชีวิตของคนในเมืองมีการพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ความผูกพันกับธรรมชาติลดน้อยลงจนแทบไม่มีเหลืออยู่เลย การพบปะคบหากันระหว่างบ้านเรือนหรือชุมชนมีน้อย เนื่องจากใช้เวลาไปกับการทำงานและการเดินทางออกนอกชุมชน ซึ่งต้องพบเจอกับปัญหาจราจรติดขัดบนท้องถนน จากเดิมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนและเป็นสถานที่ทำกิจกรรมประเพณีต่างๆ และพบปะกันของผู้คน คนในเมืองเข้าวัดทำบุญกันน้อยลง โดยใช้เวลาไปกับการทำกิจกรรมอย่างอื่นแทน ทำให้วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมกำลังเลือนหายไป การพึ่งพากันมีน้อยลงเนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่มีการแข่งขันกันมากขึ้น ทำให้เกิดการเอาัดเอาเปรียบกันในการดำเนินชีวิต ดังจะเห็นได้จากการเดินทางสัญจรบนท้องถนน ที่จะต้องเร่งรีบเดินทางจนทำให้เกิดอุบัติเหตุได้

พัฒนาการของเทศบาลนครปากเกร็ดจากเดิมมีบทบาททางด้านเกษตรกรรม พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสภาพแวดล้อมที่ดีน่าอยู่อาศัย เมื่อมีการพัฒนาระบบถนนหนทางจนถึงในปัจจุบันที่จะให้เมืองปากเกร็ดเป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมและเป็นพื้นที่รองรับด้านที่อยู่อาศัย มีการพัฒนาทางด้านการศึกษา และเศรษฐกิจ จึงทำให้เทศบาลนครปากเกร็ดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ทำให้เทศบาลนครปากเกร็ดซึ่งมีพื้นที่ 36.04 ตารางกิโลเมตร นั้นมีแนวโน้มของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นอย่างมากในอนาคต (จากตารางแสดงข้อมูลประชากรและอัตราเติบโตประชากรในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด) ทั้งนี้เนื่องจากการย้ายถิ่นเข้ามาของประชากรและมีจำนวนประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นทั้ง 5 ตำบล โดยที่โครงสร้างของเมืองจากการพัฒนาในปัจจุบันเริ่มมีการกระจายตัวออกไปยังพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกบ้าง โดยเฉพาะตำบลท่าอิฐเริ่มมีพื้นที่อยู่อาศัยเป็นบ้านจัดสรร จึงทำให้จำนวนประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและได้ขยายตัวสู่พื้นที่ฝั่งตะวันตกเช่นกัน ทำให้จำนวนประชากรทางฝั่งตะวันออกเพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งจากตารางแสดงจำนวนประชากรและอัตราการเติบโตประชากร พบว่าประชากรมีอัตราเติบโตเพิ่มสูงขึ้นทุกตำบลในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด โดยเฉพาะตำบลบ้านใหม่และตำบลบางพูด มีอัตราการเติบโตหรือการเปลี่ยนแปลงประชากรสูงถึง ร้อยละ 30.02 และ 26.06 ตามลำดับ และโดยรวมของเทศบาลนครปากเกร็ดมีอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 15.69 เนื่องจากมีโครงการบ้านจัดสรรขึ้นเป็นจำนวนมาก และการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่อยู่

อาศัย และอุตสาหกรรม จึงมีแรงงานเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการพัฒนาเมืองในด้านต่างๆ ที่มีความเจริญและมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพิ่มขึ้น เช่น เส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบาย ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการภายในเมืองที่มีความพร้อมที่สามารถรองรับการขยายตัวของประชากรในเมืองได้เป็นอย่างดี ทำให้เป็นการดึงดูดให้คนภายนอกทั้งจากกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดเข้ามาอยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพในเทศบาลนครปากเกร็ดมากขึ้น และเพื่อหลีกเลี่ยงจากปัญหาความแออัดภายในกรุงเทพมหานครที่มีการขยายตัวออกไปทุกทิศทุกทาง และเป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ได้อย่างสะดวกสบาย เนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ต่างๆ อย่างสะดวกสบาย ดังนั้นจากอัตราการเติบโตของประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วง 7 ปี และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นต่อไป จะสามารถนำไปวิเคราะห์ถึงการพัฒนาเมืองในด้านต่างๆ ต่อไป ทั้งในด้านการใช้ที่ดิน ด้านเศรษฐกิจ และการบริการทางสังคม เพื่อให้มีความพร้อมในการรองรับกับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี

ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรและอัตราการเปลี่ยนแปลงต่อปีของประชากรในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด ปี พ.ศ.2540 และปี พ.ศ.2547

ตำบล	ปี พ.ศ.2540		ปี พ.ศ.2547		อัตราการเปลี่ยนแปลงต่อปี พ.ศ.2540 – พ.ศ.2547 (ร้อยละ)
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	
ปากเกร็ด	32,544	22.59	38,943	23.36	19.66
บางตลาด	46,595	32.34	46,810	28.08	0.46
บางพูด	38,106	26.45	48,036	28.81	26.06
คลองเกลือ	8,465	5.88	9,013	5.41	6.47
บ้านใหม่	18,385	12.76	23,905	14.34	30.02
รวม	144,095	100.00	166,707	100.00	15.69

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

3.3.4.2) บทบาทและความสำคัญของชุมชนเกาะเกร็ด

ชุมชนเกาะเกร็ดเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานเก่าแก่ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นชุมชนริมน้ำแบบภาคกลางประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ยืนต้น ต่อมามีการอพยพของชาวมอญจากประเทศพม่ามายังกรุงศรีอยุธยาและมาอยู่ที่เกาะเกร็ดในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณริมน้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่วัดเสาชิงช้า-วัดจิมพลี ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพปั้นครก หม้อ ไหลายวิจิตร จนหม้อน้ำลายวิจิตรได้เป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัด

นนทบุรี และตั้งแต่ที่ชาวมอญได้พยายามรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณไว้ โดยยังคงมีการแสดงการละเล่น งานรื่นเริงต่างๆ ในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันสงกรานต์ วันออกพรรษาขึ้นที่บริเวณศูนย์กลางภายในชุมชน ได้แก่ วัดปรมัยยิกาวาส

เนื่องจากเป็นชุมชนริมน้ำ ทำให้วิถีชีวิตประจำวันต้องพึ่งพาน้ำจากแม่น้ำลำคลอง ทั้งในการอุปโภคและบริโภค และเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ มีแม่น้ำลัดเกร็ดที่ขุดขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกเดินทาง แต่ปัจจุบันการคมนาคมทางน้ำลดบทบาทความสำคัญลง เพราะการคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทมากขึ้นและสามารถใช้ถนนในการเดินทางได้สะดวกกว่า และในบริเวณใกล้เกาะเกร็ด คือ ทำน้ำปากเกร็ด ในปัจจุบันยังคงมีความสำคัญมาก เพราะเป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทางทางคมนาคมที่สำคัญทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งสามารถเดินทางได้สะดวก ภายในจังหวัดนนทบุรีไปกรุงเทพมหานคร ทั้งโดยรถยนต์และเรือ

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรในบริเวณเกาะเกร็ดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณรอบๆ เกาะริมน้ำเจ้าพระยา ซึ่งวิถีชีวิตของชาวไทยภาคกลางตั้งแต่อดีต ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงมักเลือกทำเลที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้บริเวณริมน้ำ เพราะสามารถนำน้ำมาใช้ในการเพาะปลูก ใช้อุปโภค บริโภคในชีวิตประจำวัน ตลอดจนความสะดวกสบายในการถ่ายเทของเสียลงแม่น้ำลำคลอง และในสมัยก่อนใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักอีกด้วย แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ในการตั้งบ้านเรือนริมน้ำ ซึ่งการตั้งบ้านเรือนบริเวณเกาะเกร็ดสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

ก) การตั้งบ้านเรือนแบบเกาะกลุ่มกันตามริมน้ำ และริมทางเท้า สาธารณะรอบเกาะ ลักษณะการเกาะกลุ่มของที่อยู่อาศัยมักรวมกันอยู่ใกล้สถานที่สำคัญต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน และโรงงานเครื่องปั้นดินเผา โดยเป็นชุมชนเล็กๆ ภายในมีร้านค้าขายอาหาร ของชำ ฯลฯ

ภาพที่ 3-1 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนแบบเกาะกลุ่มกันตามริมแม่น้ำ และริมทางเท้าสาธารณะ

ข) การตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตามพื้นที่ทำกิน เนื่องจากอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรคือ อาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นจึงตั้งบ้านเรือนกระจายไปตามพื้นที่สวนของตนเพื่อสะดวกในการดูแลผลผลิต และบำรุงรักษาสวนผลไม้

สำหรับการเดินทางภายในเกาะใช้ทางเท้าเป็นหลัก โดยมีทางเท้าคอนกรีตกว้างประมาณ 1.50 เมตร สร้างประมาณ พ.ศ.2520 เป็นทางเท้าเล็กๆ ลัดเลาะไปตามพื้นที่สวน ทางเท้านี้จะขนานไปกับลำน้ำเจ้าพระยาและอยู่ใกล้ริมน้ำมากในหมู่ที่ 1, 5, 6 และ 7 เนื่องจากเป็นทางเท้าสาธารณะที่มีขนาดเล็ก ทำให้รถยนต์ไม่สามารถแล่นบนเกาะได้ นอกจากรถจักรยานและรถมอเตอร์ไซด์ ส่วนชาวบ้านที่มีอายุจะใช้วิธีการเดินทางไปตามเส้นทางสาธารณะรอบเกาะ

ภาพที่ 3-2 ทางเดินเท้าภายในชุมชน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวทำให้เกิดสภาพสังคมแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันและรู้จักกันภายในกลุ่มละแวกบ้านของตนเอง จากประวัติของบริเวณเกาะเกร็ดนี้ เดิมเป็นพื้นที่อาศัยของชาวมอญที่อพยพเข้ามา และส่วนมากอยู่ในบริเวณหมู่ที่ 1, 6 และ 7 ของบริเวณเกาะ ซึ่งชาวมอญรุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่เกิดที่นี่ หรืออาศัยอยู่นานกว่า 10 ปี โดยถือเป็นดั้งเดิมของพื้นที่ และกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีความรู้สึกรักพื้นที่ เนื่องจากอยู่มานาน กรรมสิทธิ์ที่ดินก็ได้รับมรดกตกทอดกันมา อีกส่วนเป็นคนที่เพิ่มเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณนี้ เนื่องจากสาเหตุทางสังคมคือ การแต่งงาน และสาเหตุทางเศรษฐกิจคือ มารับจ้างปั้นครกและกระถางในโรงงาน ซึ่งถูกจ้างส่วนใหญ่เป็นแรงงานต่างจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิถีชีวิตของประชากรบนเกาะเกร็ดในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังมีวิถีชีวิตที่พึ่งพา

น้ำจากแม่น้ำลำคลอง ลักษณะของสังคมโดยรวมเป็นสังคมชนบทกึ่งเมือง คือมีสภาพวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายคล้ายสังคมชนบท มีการช่วยเหลือพึ่งพากัน การเดินทางภายในเกาะใช้ทางเท้าเป็นหลัก แต่เนื่องจากอยู่ใกล้ชุมชนเมืองปากเกร็ด ทำให้ได้รับบริการจากรัฐไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า โทรศัพท์ และสามารถหาซื้อหรือได้รับบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้จากสังคมเมือง สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนบนเกาะมีการเปลี่ยนแปลงน้อย ทั้งๆ ที่ชุมชนอื่นต่างรับเอาเทคโนโลยีความก้าวหน้าทันสมัยเข้ามา เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทำเลที่ตั้งของเกาะเกร็ดมีลักษณะเป็นเกาะ ทำให้การเดินทางจากเกาะเกร็ดไปสู่พื้นที่อื่นๆ จะต้องใช้การเดินทางโดยเรือเพียงอย่างเดียว เกาะเกร็ดยังถูกกำหนดไว้ในผังเมืองของจังหวัดนนทบุรีให้เป็นพื้นที่สีเขียว ทำให้ไม่มีนายทุนเข้าไปก่อสร้างอาคารสูง และการลงทุนทางด้านสาธารณูปโภคสำหรับอาคารนั้นต้องลงทุนสูง จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยในเกาะไม่ค่อยจะเปลี่ยนแปลงไปเท่าไร สังคมที่อยู่อาศัยก็ยังคงยึดวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนเดิมมา จะมีเปลี่ยนแปลงไปบ้างตรงที่คนหนุ่มสาวลูกหลานของชาว เกาะเกร็ดต้องออกไปทำงานภายนอก ทำให้ไม่มีเวลาสืบสานประเพณีดั้งเดิมของชาวเกาะเกร็ดเท่าไรนัก แต่มีการท่องเที่ยวเข้ามาทำให้คนอยู่ที่เกาะเกร็ดเพิ่มมากขึ้น ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นไปหางานทำภายนอกเกาะ

พื้นฐานการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเกาะเกร็ด เดิมขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่เนื่องจากช่วงปี 2538-2539 ได้ประสบกับอุทกภัยครั้งใหญ่ ทำให้จำนวนครัวเรือนรวมถึงรายได้ที่มาจากภาคเกษตรกรรมลดลงเป็นอย่างมาก ประชากรส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาวนิยมไปรับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมภายนอกเกาะเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ การรับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ทั้งภายในจังหวัดนนทบุรีและจังหวัดปทุมธานี นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจของเกาะเกร็ดเป็นระบบเศรษฐกิจแบบกึ่งปิด คือไม่มีนักลงทุนเข้ามาลงทุนพัฒนา ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านทำเลที่ตั้งของพื้นที่ การเข้าถึง ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการรวมถึงพื้นที่เกาะเกร็ดได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่สีเขียวในข้อกำหนดผังเมืองรวมนนทบุรี มีการกำหนดเขตควบคุมการก่อสร้างอาคารสูงบนเกาะ แต่ในปัจจุบันการพัฒนาเศรษฐกิจในสาขาการท่องเที่ยวที่เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 ทำให้เกิดความต้องการสินค้าและบริการ ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของเกาะเกร็ดมีการขยายตัวขึ้น สำหรับการใช้จ่ายที่ดินส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีการทำสวนผลไม้ยืนต้น ได้แก่ ทุเรียน ส้มโอ มะม่วง ฯลฯ ซึ่งผลผลิตนั้นมีพ่อค้ามารับซื้อถึงสวน ส่วนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ ครก กระถาง หม้อไห ยังคงพบเห็นได้ โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณใกล้ริมน้ำ

สำหรับการประกอบอาชีพของคนบนเกาะเกร็ด จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านในปี พ.ศ.2544 ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลเกาะเกร็ดประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ จำนวน 716 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 217,429 บาท/ปี สำหรับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ

เพียงอย่างเดียวจำนวน 474 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 118,857 บาท/ปี โดยประกอบอาชีพรับจ้างในงานอุตสาหกรรมในโรงงานมากที่สุด โดยเป็นแรงงานที่ทำงานภายนอกเกาะเกร็ด คือพักอาศัยอยู่บนเกาะเกร็ดแต่ต้องเดินทางไปทำงานในสถานที่ภายนอกเกาะเกร็ด (ไปเช้า-เย็นกลับ) นอกจากนี้ยังมีแรงงานรับจ้างในอาชีพเกษตรกรรม สำหรับแรงงานรับจ้างอื่นๆ เช่น มอเตอร์ไซด์รับจ้างในเกาะเกร็ด มีทั้งสิ้น 3 คิว ได้แก่ บริเวณท่าเรือวัดปรมัยยิกาวาส, ท่าเรือวัดป่าฝ้าย (วัดฉิมพลี) และบริเวณหน้าสถานีอนามัยตำบลเกาะเกร็ด หมู่ 5 คิวละประมาณ 10 – 20 คน โดยไม่จำเป็นต้องเสียค่าเช่าวิน จะเป็นในลักษณะที่ใครจะเข้ามารับจ้างตรงนี้ก็ได้อีก แต่ต้องบอกหัวหน้าคิวก่อน โดยมีกำนันควบคุมดูแลอีกที (สำนักงานพัฒนาชุมชน, 2544) ส่วนอาชีพรองลงมา คืออาชีพเกษตรกรรม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนบนเกาะเกร็ดสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภท คือ การปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น การปลูกพืชไร่ พืชผัก การทำปศุสัตว์ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ลักษณะการเกษตรส่วนใหญ่เป็นแบบสวนผสม พื้นที่ที่ใช้ในการทำเกษตรบนเกาะเกร็ดรวมทั้งสิ้น 776 ไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 2,188 ไร่ ไม้ผลไม้ยืนต้นที่นิยมปลูก ได้แก่ กัลฉ่าย มะพร้าว มะม่วง ทุเรียน มะนาว มังคุด ส้มโอ ชมพู มะปราง และขนุน สำหรับการปลูกพืชไร่ พืชผักนั้น พืชกินใบที่นิยมปลูก ได้แก่ ผักกะเฉด ผักบุ้ง พืชกินผลที่นิยมปลูก ได้แก่ พริกขี้หนู พักทอง ถั่วฝักยาว มะเขือ บวบ ส่วนพืชไร่ที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวโพดและมะละกอ การทำปศุสัตว์ ได้แก่ ไก่ชน ไก่พื้นเมือง กระจ่าง และนกหงส์หยก ส่วนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงปลาน้ำจืด เช่น ปลาตะเพียน ปลายี่สก ปลาดุก ในร่องสวน และเลี้ยงในบ่อและในกระชัง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงกบในซีเมนต์และในกระชัง สำหรับแนวโน้มการเติบโตของประชากรในชุมชนเกาะเกร็ด จากตารางแสดงจำนวนประชากรและอัตราการเติบโตประชากรในชุมชนเกาะเกร็ด พบว่าประชากรในตำบลเกาะเกร็ดมีอัตราเติบโตหรือการเปลี่ยนแปลงประชากรที่ลดลงในช่วงเวลา 3 ปี เป็นร้อยละ -7.92 จากสัดส่วนของประชากรบนเกาะ และเมื่อเทียบกับประชากรในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด ที่มีอัตราเพิ่มของประชากรถึงร้อยละ 15.69 เนื่องจากในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดนั้น เป็นเขตที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม ทำให้คนบนเกาะบางส่วนย้ายไปอยู่ในเมือง เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น ศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพ เป็นต้น และพบว่าในหมู่ 2 ชุมชนคลองศาลากุลมีอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วง 3 ปีเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 57.75 สำหรับหมู่ 7 ชุมชนโอง่าง ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ศึกษามีอัตราเปลี่ยนแปลงประชากรที่เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.43 ดังนั้นบริเวณชุมชนโอง่างจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อรองรับกับอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร โดยจะต้องเน้นในเรื่องการให้บริการขั้นพื้นฐาน แม้ว่าสัดส่วนประชากรบนเกาะเกร็ดโดยรวมจะมีอัตราลดลง แต่เนื่องจากพื้นที่ที่มีข้อจำกัด ไม่สามารถขยายออกไปได้ จึงต้องมีการพัฒนาพื้นที่ให้มีศักยภาพเพื่อรองรับการให้บริการพื้นที่แก่ประชาชนบนเกาะได้อย่างทั่วถึงต่อไป และให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ให้มีความเป็นธรรมชาติและคงรักษาวัฒนธรรมมอญไว้ต่อไป

ตารางที่ 3.2 จำนวนประชากรและอัตราการเปลี่ยนแปลงต่อปีของประชากรในเขตตำบล
เกาะเกร็ด ปี พ.ศ.2544 และปี พ.ศ.2547

หมู่บ้าน	ปี พ.ศ.2544	ปี พ.ศ.2547	อัตราการเปลี่ยนแปลงต่อปี พ.ศ.2540 – พ.ศ.2547 (ร้อยละ)
	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)	
หมู่ 1 บนบ้านล่าง	904	601	-33.52
หมู่ 2 คลองศาลากุล	703	1,109	57.75
หมู่ 3 ศาลากุล	771	863	11.93
หมู่ 4 คลองสระน้ำอ้อย	512	376	-26.56
หมู่ 5 ท่าหน้า	1,022	726	-28.96
หมู่ 6 วัดเสาชงทอง	844	649	-23.10
หมู่ 7 โองอ่าง	318	348	9.43
รวม	5,074	4,672	-7.92

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จากลักษณะทั่วไปของเทศบาลนครปากเกร็ดที่มีศักยภาพในด้านทำเลที่ตั้ง ประกอบกับการคมนาคมขนส่งที่สะดวก มีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ดีนั้นจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชน เพราะบทบาททางการปกครอง เศรษฐกิจ และการบริการมีความเด่นชัดขึ้นพร้อมไปกับการที่มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น บทบาทในเรื่องการใช้ที่ดินจึงจำเป็นต้องเตรียมพื้นที่ในการที่จะรองรับการขยายตัวในอนาคตอย่างเหมาะสมต่อไป และสำหรับพื้นที่เกาะเกร็ดนั้น ในปัจจุบันถูกควบคุมความเจริญ ด้วยข้อจำกัดด้านระบบสาธารณูปโภค ได้แก่ การเข้าถึงพื้นที่ระบบถนนภายในเกาะ บริการประปา และนโยบายของรัฐที่ต้องการอนุรักษ์พื้นที่นี้ไว้ โดยกำหนดให้เป็นพื้นที่สีเขียว ตลอดจนมีข้อกำหนดควบคุมการก่อสร้างและการดัดแปลงใดๆ อย่างพื้นที่ใกล้เคียง เช่น พื้นที่เทศบาลนครปากเกร็ด หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรเป็นโครงการบ้านจัดสรรในเขตตำบลท่าอิฐ แต่บริเวณเกาะเกร็ด เป็นพื้นที่ที่มีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม ยังคงเป็นเป้าหมายที่สำคัญของนักลงทุนพัฒนาธุรกิจอสังหาริมทรัพย์แต่คงต้องขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐในการกำหนดทิศทางการเติบโต ก่อนที่เกาะเกร็ดจะกลายเป็นเกาะสวรรค์สำหรับกลุ่มบุคคล หรืออาจจะมีการพัฒนาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมต่อไป แต่หากปล่อยให้บริเวณเกาะเกร็ด มีการเติบโตตามธรรมชาติตามข้อบังคับของผังเมืองรวมนนทบุรีนี้ จะทำให้ประชากรบนเกาะเกร็ดได้รับความลำบาก ในการรับบริการสาธารณูปโภค สาธารณสุข ตลอดจนการเดินทางในชีวิตประจำวัน ทั้งที่บริเวณนี้เป็นเกาะ

กลางลำน้ำเจ้าพระยามีสภาพธรรมชาติที่สวยงามอยู่ติดกับเทศบาลนครปากเกร็ด และอยู่ท่ามกลางความเจริญด้านต่างๆ มากมาย

3.3.5) เมืองสำคัญและการเชื่อมโยง

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดนนทบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ถึง 2 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ รวมทั้งเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑล ระบบโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทางบกของจังหวัดนนทบุรีค่อนข้างสมบูรณ์ทั้งระบบทางหลวงแผ่นดินจังหวัดและชนบทที่ได้ติดต่อกภายในจังหวัด และเชื่อมโยงเข้ากับกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง จึงทำให้การเดินทางสู่กรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ เป็นไปโดยสะดวก มีโครงข่ายคมนาคมขนส่งทางบกที่สามารถติดต่อกันภายในจังหวัด และมีเส้นทางเชื่อมต่อถึงแทบทุกตำบลในเขตจังหวัดนนทบุรี เส้นทางคมนาคมขนส่งถนนของจังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วยทางหลวงแผ่นดิน ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคและจังหวัด ทางหลวงจังหวัดซึ่งเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดกับอำเภอต่างๆ เส้นทางนี้อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาล ส่วนทางหลวงที่อยู่นอกเขตชุมชน เรียกว่า ทางหลวงชนบท และเชื่อมโยงระหว่างอำเภอไปยังตำบลและหมู่บ้านอยู่ในความรับผิดชอบของกรมโยธาธิการและองค์การบริหารส่วนจังหวัดและการคมนาคมในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดมีการคมนาคมขนส่งที่สำคัญ 3 เส้นทาง คือ ทางบก ทางน้ำและทางอากาศ ดังนี้

ก. ทางบก เส้นทางคมนาคมขนส่งทางถนนของจังหวัดนนทบุรี นอกจากจะประกอบไปด้วยทางหลวงแผ่นดินซึ่งเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคและจังหวัดที่เชื่อมโยงระหว่างจังหวัดกับอำเภอต่างๆ แล้วยังมีทางพิเศษ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของการทางพิเศษแห่งประเทศไทย ที่ประกอบด้วยระบบทางด่วน เพื่อช่วยให้การจราจรในใจกลางกรุงเทพมหานครสามารถกระจายสู่บริเวณรอบนอกและจากรอบนอกเข้าสู่ใจกลางเมือง ทางด่วนที่ผ่านจังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย

- 1) ทางด่วนชั้นที่ 2 สายบางโคล่ – แจ้งวัฒนะ ระยะทาง 20 กิโลเมตร
- 2) ทางด่วนชั้นที่ 3 สายนนทบุรี – บางกะปิ
- 3) ทางด่วนชั้นที่ 4 ครอบคลุมพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลกับจังหวัดใกล้เคียง

นอกจากนี้ยังมีรถประจำทางผ่านจังหวัดหลายสาย โดยเฉพาะรถขนส่งมวลชนกรุงเทพมหานครที่มีทั้งแบบปรับอากาศและธรรมดา รวมทั้งรถมินิบัส และรถสองแถวของเอกชนให้บริการแก่ประชาชน ซึ่งสามารถเข้าถึงชุมชนได้อย่างสะดวก และมีเส้นทางสายสำคัญ ดังนี้

1) เส้นทางหลัก

- ถนนติวานนท์ (306) - ช่วงสะพานคลองบางตลาด - คลองบ้านใหม่อยู่ในความรับผิดชอบแขวงการทางนทบุรีและแขวงการทางปทุมธานี
- ถนนแจ้งวัฒนะ (304) - ช่วงระหว่างห้าแยกปากเกร็ด ถึงทำน้ำปากเกร็ดอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลนครปากเกร็ดช่วงห้าแยกปากเกร็ดถึงคลองประปาอยู่ในความรับผิดชอบของแขวงการทาง
- ถนนสายนทบุรี - ปทุมธานี - ช่วงระหว่างแยกสวนสมเด็จฯ ถึงสะพานนทบุรี

2) เส้นทางลัดและสายรอง

- ถนนประชาชื่น - ถนนเส้นทางลัดระหว่างถนนแจ้งวัฒนะกับถนนงามวงศ์วาน
- ถนนสามัคคี - ถนนเส้นทางลัดระหว่างถนนประชาชื่นกับถนนติวานนท์
- ถนนสุขาประชาสรรค์ 2 - ถนนเส้นทางลัดระหว่างแจ้งวัฒนะกับถนนติวานนท์ โดยผ่านถนนสุขาประชาสรรค์ 3
- ถนนศรีสมาน - ถนนเส้นทางลัดระหว่างถนนติวานนท์กับถนนคลองประปา และถนน แจ้งวัฒนะ
- ถนนพระแม่การุณย์ - ถนนเส้นทางลัดระหว่างถนนติวานนท์กับถนนคลองประปา ถนนศรีสมานและถนนแจ้งวัฒนะ
- ถนนซอยต้นสน - ถนนเส้นทางลัดระหว่างแจ้งวัฒนะกับถนนติวานนท์

3) ถนนซอยในเขตเทศบาล มีจำนวน 53 สาย รวมความยาวทั้งสิ้น 64.52 กิโลเมตร โดยแยกเป็นถนนคอนกรีต จำนวน 46 สาย ยาวประมาณ 55.93 กิโลเมตร ถนนลาดยาง 3 สาย ยาวประมาณ 2.47 กิโลเมตร ถนนลูกรัง 4 สาย ยาวประมาณ 6.12 กิโลเมตร

4) ทางรถไฟ เทศบาลนครปากเกร็ดไม่มีเส้นทางรถไฟตัดผ่าน แต่สามารถเดินทางจากเขตเทศบาลไปยังเขตการให้บริการรถไฟของกรุงเทพมหานครได้อย่างสะดวก ไม่ว่าจะเป็นสถานีรถไฟหลักสี่ซึ่งอาศัยการจราจรทางถนนแจ้งวัฒนะ และสถานีรถไฟบางเขนซึ่งอาศัยการจราจรเส้นทางวิภาวดีรังสิต โดยใช้เวลาเดินทางไม่มาก

ข. ทางน้ำ ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดได้ก่อสร้างท่าเทียบเรือโดยสารสาธารณะ แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหัวถนนแจ้งวัฒนะ จำนวน 1 แห่ง คือ ท่าเทียบเรือเทศบาลนครปากเกร็ดเป็นท่าเทียบเรือหลักในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีท่าเทียบเรือเอกชนที่ใช้เป็นท่าเรือข้ามฟากไปเกาะเกร็ด ซึ่งมีรูปแบบการสัญจรทางน้ำ 2 แบบคือ

1) บริการเรือข้ามฟาก มีท่าเรือ 2 แห่ง คือ

1.1) ท่าเรือวัดสนามเหนือ-วัดปรมย์ยิกาวาส หมู่ 7 ตำบลเกาะเกร็ด มีเรือ 2 ลำ และให้บริการเฉพาะในช่วงเวลาทำงาน คือ เวลา 6.00-8.30 น. และ 16.30-18.30 น. เท่านั้น เพราะคนใช้บริการมาก นอกนั้นเวลาอื่นๆ จะให้บริการเพียงลำเดียว เริ่มบริการตั้งแต่เวลา 5.30-21.30 น. อัตราค่าบริการคนละ 1 บาท ส่วนช่วงเวลา 21.00-21.30 น. ค่าบริการคนละ 3 บาท

1.2) ท่าเรือวัดกลางเกร็ด-วัดป่าฝ้าย หมู่ 2 ตำบลเกาะเกร็ด ส่วนระยะเวลาการให้บริการและอัตราค่าบริการจะคล้ายกับท่าเรือวัดสนามเหนือ

สำหรับการเดินทางไปท่าเรือข้ามฟากทั้งสองนี้ สามารถใช้บริการของมอเตอร์ไซค์รับจ้างหรือรถสามล้อ โดยขึ้นได้บริเวณข้างห้างสรรพสินค้าจอยฟู้ร์ ปากเกร็ด โดยมีระยะทางระหว่างห้างถึงท่าเรือวัดสนามเหนือประมาณ 300 เมตร อัตราค่าบริการคนละ 3 บาท ส่วนระยะทางถึงท่าเรือวัดกลางเกร็ดประมาณ 700 เมตร อัตราค่าบริการคนละ 5 บาท

2) บริการเรือหางยาว

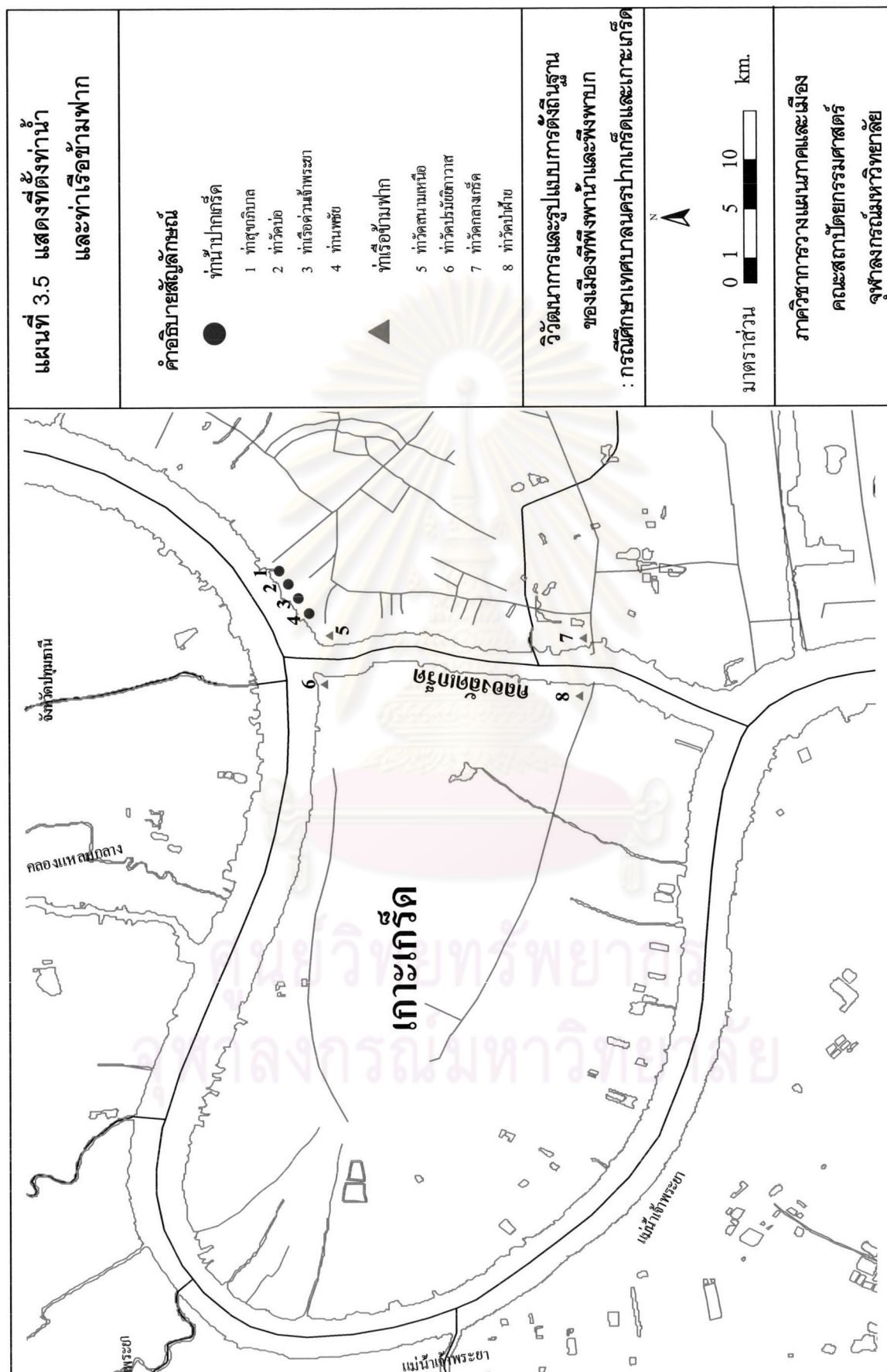
การให้บริการเรือหางยาวมี 2 ลักษณะ คือ บริการรับส่งผู้โดยสารโดยมีเวลาออกที่แน่นอนและบริการแบบเช่าเหมาลำ

ท่าเรือหางยาวที่สำคัญของปากเกร็ดมี 2 ท่า คือ

2.1) ท่าวัดบ่อ มีเรือหางยาวโดยสารประจำทาง เวลาออกประมาณครึ่งชั่วโมงต่อ 1 ลำ แต่ถ้าในช่วงเช้าและเย็นมีคนใช้บริการมากก็จะออกมากตามจำนวนคน ซึ่งเรือหางยาวมีขนาดใหญ่สามารถจุผู้โดยสารได้ประมาณ 30 คน อัตราค่าโดยสาร 5 บาทตลอดสาย โดยมีเส้นทางประจำ คือ ออกจากท่าวัดบ่อผ่านไปทางตอนเหนือของเกาะเกร็ด ผ่านหมู่ 7, หมู่ 6, หมู่ 5 และหมู่ 4 เรื่อยไปถึงท่าวัดใหญ่สว่างอารมณ์ของตำบลอ้อมเกร็ด

2.2) ท่าสุขาภิบาล ท่าเรือนี้เรือหางยาวส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็ก-กลาง สามารถบรรทุกผู้โดยสารได้ประมาณ 10-12 คน ระยะเวลาในการออกไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับจำนวนผู้โดยสาร แต่ส่วนใหญ่ออกเร็วกว่าท่าเรือวัดบ่อซึ่งออกเป็นเวลา มีเส้นทางประจำ คือ ออกจากท่าสุขาภิบาล ผ่านลงมาทางใต้ เข้าแม่น้ำลาดเกร็ด ผ่านหมู่ 7, หมู่ 1, หมู่ 2, หมู่ 3 และหมู่ 4 ไปสิ้นสุดที่ท่าเรือตำบลท่าอิฐ สำหรับการเดินทางไปยังกรุงเทพมหานครทางน้ำมีท่าเทียบเรือที่ให้บริการเรือโดยสารหลายท่าเรือด้วยกัน ดังแสดงในแผนที่แสดงที่ตั้งท่าเรือบริเวณเขตเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด

ค. ทางอากาศ ในเทศบาลนครปากเกร็ดยังไม่มีเส้นทางคมนาคมทางอากาศภายในพื้นที่รับผิดชอบ แต่สามารถเดินทางไปยังเขตดอนเมือง กรุงเทพมหานครได้อย่างสะดวกรวดเร็ว เนื่องจากเป็นพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งอาศัยการคมนาคมทางบกเป็นตัวเชื่อมโยงได้เป็นอย่างดี

3.3.6) ลักษณะและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานการขยายตัวของชุมชน

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดนี้ ได้อาศัยข้อมูลพื้นฐานการใช้ที่ดินโดยแบ่งเป็น 2 ช่วงปี คือ ในปี พ.ศ.2495 และปี พ.ศ.2510 และในช่วงที่ 2 คือ ในปี พ.ศ.2523 และปี พ.ศ.2535 ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมาในอดีต ดังนี้

3.3.6.1) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเทศบาลนครปากเกร็ด

หลังจากที่มีการสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 306 (ถนนติวานนท์) ในพื้นที่ของอำเภอปากเกร็ดฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยรัชกาลที่ 8 ประมาณปี พ.ศ. 2479 ทำให้การคมนาคมขนส่งในช่วงนี้ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการสัญจรทางน้ำมาสู่การสัญจรทางบกมากขึ้น แต่ก็ไม่มีผลกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิม ซึ่งยังคงเกาะกันอย่างเหนียวแน่นอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง โดยยังคงรูปแบบเป็นชุมชนเพื่อเกษตรกรรมอยู่เพียงแต่เกิดมีชุมชนใหม่ ในศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งที่มีการค้าและการบริการมากขึ้น ในขณะที่พื้นที่ของอำเภอปากเกร็ดทางฝั่งตะวันตก ยังไม่มีการคมนาคมทางบก ยังคงใช้ทางน้ำเป็นหลัก ส่วนพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณ 2 ฟากถนน แต่ก็ยังคงลักษณะของการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม บริเวณย่านการค้าของชุมชนตั้งอยู่บริเวณริมคลองลาดเกร็ด (ในปัจจุบันคือแม่น้ำลาดเกร็ด) ช่วงแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเดิม (บริเวณวัดสนามเหนือในปัจจุบัน) หลังจากที่มีถนนเข้ามาจึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ตรงบริเวณสุดปลายถนนในปัจจุบันคือบริเวณวัดบ่อ) เพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบายในการติดต่อ ในช่วงระยะเวลานี้ปรากฏว่าความสำคัญของการค้าบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มลดบทบาทความสำคัญลง

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการคมนาคมได้เกิดขึ้น เมื่อมีการพัฒนาระบบถนน การคมนาคมทางรถยนต์มีความสะดวกและรวดเร็วกว่าการคมนาคมขนส่งทางน้ำ ประชาชนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาจึงหันมาใช้เส้นทางรถยนต์และขนส่งมากขึ้น ในขณะที่การคมนาคมทางน้ำมีการสัญจรลดน้อยลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและทิศทางการขยายตัวของชุมชนมีความสัมพันธ์กัน จะเห็นได้จากสมัยก่อนโดยในช่วงปี พ.ศ.2495 –2510 ยังนิยมใช้การคมนาคมขนส่งทางน้ำ การตั้งถิ่นฐานของประชาชนจะอยู่ตามแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองต่างๆ ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด จะเห็นได้ว่าสภาพบ้านเรือนริมน้ำแบบเก่ายังคงอยู่ในปัจจุบันที่เห็นได้ชัดคือ พื้นที่ตำบลเกาะเกร็ด พื้นที่ริมคลองต่างๆ ฝั่งตะวันตกของอำเภอปากเกร็ดและพื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองลาดเกร็ด เป็นต้น ต่อมาถนนเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น การตั้งถิ่นฐานของประชากรจึงเปลี่ยนมาเกาะตัวอยู่ตามแนวถนน (RIBBON PATTERN) แสดงได้จากการเปรียบเทียบ

การขยายตัวของชุมชน (BUILD UP AREA) ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดและเกร็ดในปี พ.ศ.2495 และ พ.ศ.2510

สำหรับการตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ.2523 เริ่มมีการเกาะกลุ่มของชุมชนตาม แนวถนนสายหลักสายเดิมอย่างหนาแน่นขึ้น มีการขยายตัวเข้าสู่พื้นที่ชอยหรือพื้นที่ตอนในที่อยู่ห่าง จากถนนสายหลักบ้าง ลักษณะส่วนใหญ่เป็นการใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัยและอุตสาหกรรม เนื่องจากการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง และการปรับปรุงงานสายหลักและสายรอง อีกทั้งมีการสร้างทาง หลวงแผ่นดินหมายเลข 304 (ถนนแจ้งวัฒนะ) ในปี พ.ศ.2525 และถนนรัตนานิเบศร์ โดยมีสะพาน พระนั่งเกล้าเชื่อม 2 ฝั่งของพื้นที่ และถนนไทรมาที่เชื่อมต่อกับถนนรัตนานิเบศร์ที่ทำให้พื้นที่ฝั่งตะวันตก (ตำบลท่าอิฐ) ของอำเภอปากเกร็ดสามารถติดต่อกับพื้นที่โดยรอบได้สะดวก ได้เป็นตัวกระตุ้นให้ ประชากรย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน พื้นที่ศึกษา ทำให้ชุมชนมีการขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้ง บัณฑิตทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษามีขนาดและลักษณะของที่ตั้งที่เหมาะสม มีศักยภาพในการรองรับ การขยายตัวจากกรุงเทพมหานครกระจายพื้นที่ชุมชนเข้าไปสู่พื้นที่ตอนในของแต่ละเขตพื้นที่มี ถนนสายหลักล้อมรอบจึงมีมากขึ้น โดยเป็นที่อยู่อาศัยและบ้านจัดสรร พื้นที่เกษตรกรรมถูกปล่อย ว่างไม่ได้ทำประโยชน์ทางการเกษตร แต่มีพื้นที่ส่วนใหญ่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาที่เป็นพื้นที่ เกษตรเริ่มมีการทำการจัดสรรที่ดิน และเปลี่ยนเป็นหมู่บ้านจัดสรรมากขึ้นในเขตตำบลท่าอิฐ และ ตำบลบางตะไนย์เท่านั้น โดยพื้นที่ชุมชนจะอยู่บริเวณตอนกลางพื้นที่ในแนวเหนือ-ใต้ และบริเวณ ทางตะวันออก

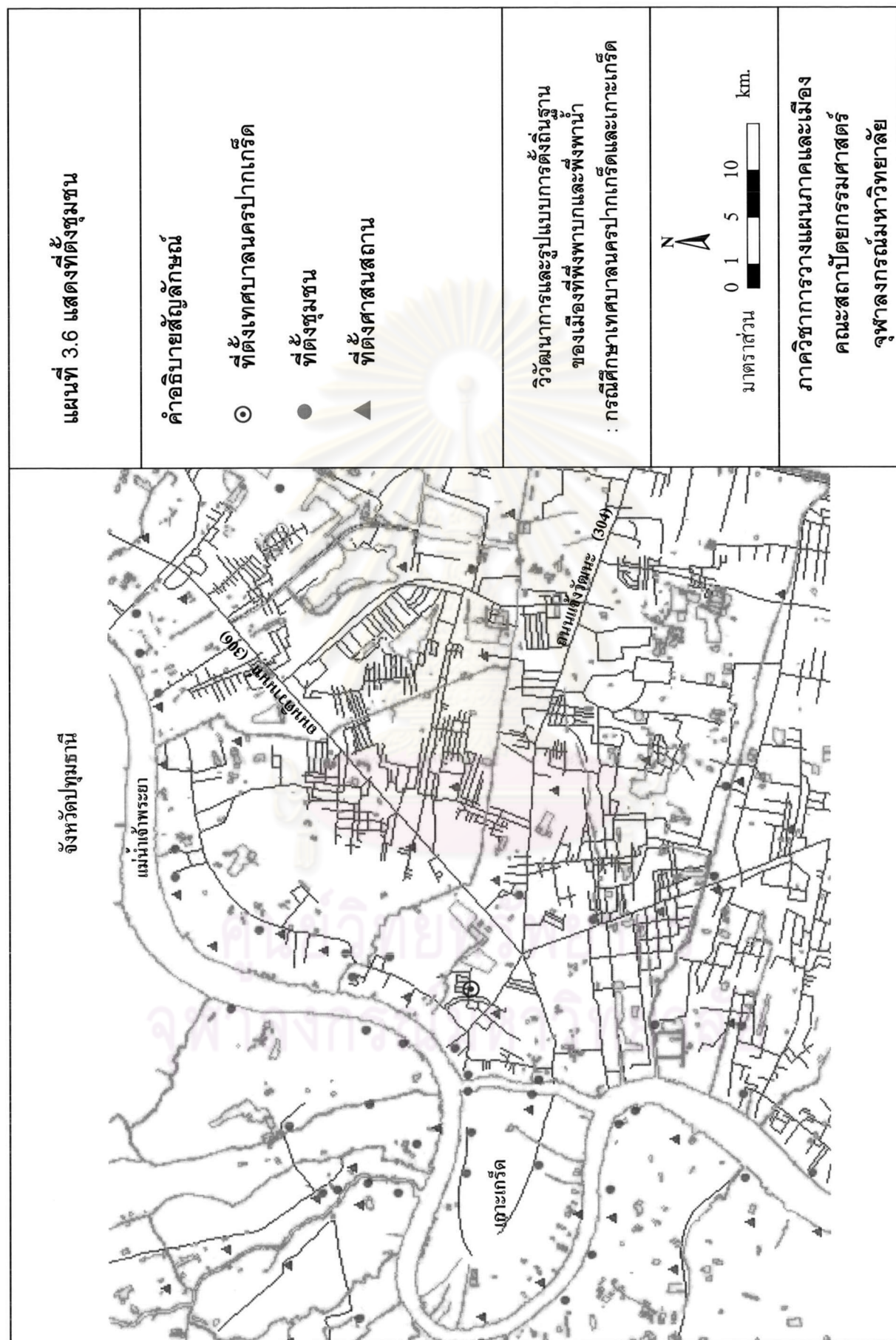
พื้นที่ฝั่งตะวันตกยังคงมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำและลำคลองเช่นที่ เคยมา แต่สำหรับพื้นที่ฝั่งตะวันออกแล้วการพัฒนาระบบถนนโดยมีการสร้างทางสายต่างๆ เชื่อม ระหว่าง ชุมชนทำให้สามารถติดต่อได้สะดวกและทั่วถึงมากขึ้น การคมนาคมทางรถยนต์จึงมีบทบาท มากขึ้น สภาพชุมชนเมืองปากเกร็ดเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชนเมืองชุมชนเริ่ม มีการรวมตัวกันอย่างหนาแน่นมีการตั้งถิ่นฐานมากขึ้นบริเวณช่วงปลายถนนที่เข้ามาถึงพื้นที่ตำบล ปากเกร็ด ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอปากเกร็ดและตลอดสองข้าง (กรมชลประทานปากเกร็ด) ทางหลวง แผ่นดินหมายเลข 306 (ถนนติวานนท์) ส่วนสถาบันราชการตั้งอยู่ริมถนนติวานนท์เริ่มมีการขยายเนื้อที่ ออกไปมากขึ้น

โดยสรุปการใช้ที่ดินของพื้นที่ชุมชนอำเภอปากเกร็ดทางฝั่งตะวันตก ยังคง มีการใช้ที่ดินเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาและสวนโดยพื้นที่ สวนยังคงอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองต่างๆ ห่างออกไปเป็นพื้นที่นา สำหรับพื้นที่ฝั่ง ตะวันออกการใช้ที่ดินเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ความหนาแน่นของการตั้งบ้านเรือนยังคงอยู่ ริมแม่น้ำลำคลอง กับชุมชนใหม่ๆ เกิดมากขึ้นตามริมถนน จึงเป็นการใช้ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรมและ ที่อยู่อาศัยเป็นหลัก และในปี พ.ศ.2510-2525 พบว่ามีการใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ พาณิชย

กรรมและพื้นที่ที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม (สีข้าว) ดังได้กล่าวมาในตอนต้น ว่ามีการขยายตัวมากขึ้น โดยการขยายตัวนี้จะอยู่ในบริเวณพื้นที่ฝั่งตะวันออกของอำเภอปากเกร็ดในเขต ตำบลบางพูด ซึ่งโรงงานอุตสาหกรรมได้เริ่มมีขึ้นเมื่อประมาณปี 2513 ส่วนพื้นที่ชุมชนอำเภอปากเกร็ดฝั่งตะวันตกยังคงมีลักษณะการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม คือ นาและสวน

ในปี พ.ศ.2535 พื้นที่เมืองมีมากขึ้น ปรากฏว่าการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลนครปากเกร็ดเริ่มมีการกระจายตัวตลอดสองฟากของถนนติวานนท์ (ตำบลบางตลาด) และมีความหนาแน่นของชุมชนมากที่ปลายถนนช่วงเข้าเขตพื้นที่ตำบลปากเกร็ด (ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอฯ) สำหรับพื้นที่เกษตรของชุมชนอำเภอปากเกร็ดซึ่งเคยอุดมไปด้วยสวนและน่าน้ำ กลัวได้ว่าพื้นที่เหล่านี้ถูกชุมชนเมืองรุกล้ำมากขึ้น มีการแปรสภาพจากพื้นที่อยู่อาศัยและอุตสาหกรรมมาเป็นพาณิชย์ยกรรม ความแตกต่างของพื้นที่อำเภอปากเกร็ดทั้ง 2 ฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มมีความแตกต่างกันมากขึ้น ทั้งด้านการใช้ที่ดิน การตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนอย่างเด่นชัดขึ้น นับว่าถนนมีบทบาทสำคัญมากในการเปลี่ยนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแต่เดิมและการใช้ที่ดิน ซึ่งการศึกษานี้ได้ทำการศึกษาระดับพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในพื้นที่หมู่ 4 ของตำบลปากเกร็ด ห่างจากเกาะเกร็ดประมาณ 2 กิโลเมตร มีชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานเดิมบริเวณริมแม่น้ำ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีต แสดงถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับการใช้พื้นที่ของผู้คนชาวบก โดยลักษณะการใช้ที่ดินและลักษณะของกิจกรรมส่วนใหญ่จะใช้เพื่ออยู่อาศัย อาคารราชการ วัด และโรงงานเครื่องปั้นดินเผา โดยชุมชนเดิมจะเกาะตัวตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองในชุมชน เมื่อมีระบบถนนเข้าถึงพื้นที่เมืองและชุมชนในปี พ.ศ.2479 ทำให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ง่ายขึ้น ทั้งการเดินทางเข้าชุมชนและการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่างๆ ในชุมชน การพัฒนาความเจริญ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ ส่งผลต่อการเติบโตและการขยายตัวของพื้นที่ ทำให้มีการพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การขยายพื้นที่ถนน และถนนชอยภายในชุมชน เพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมทางบกเข้าหากันเพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการเดินทาง และยังมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำให้บริการคือบริเวณท่าหน้าวัดสนามเหนือ วัดกลางเกร็ดและท่าหน้าปากเกร็ด

ในปี พ.ศ.2545 จะเห็นว่าการที่การคมนาคมขนส่งที่สะดวกและมีการพัฒนานั้นทำให้การเดินทางระหว่างกรุงเทพฯ-นนทบุรีมีความสะดวก จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เทศบาลนครปากเกร็ดนำไปสู่การขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะทำให้ประชากรที่มีความหนาแน่นของกรุงเทพมหานครย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในอำเภอปากเกร็ดมากขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงสภาพการใช้ที่ดินเพื่อรองรับการขยายตัวดังกล่าว โดยดูสภาพทั่วไปที่นำเสนอในถนนสายสำคัญของเทศบาลนครปากเกร็ด และจากการที่พื้นที่ศึกษาถูกแม่น้ำเจ้าพระยาผ่ากลาง ทำให้ 2 ฝั่งมีบทบาทต่างกันมาก่อนนั้น ในปัจจุบันนี้มีสะพานพระนั่งเกล้าเชื่อมพื้นที่ทั้งสอง ทำให้พื้นที่ฝั่งตะวันตกของเทศบาลนครปากเกร็ดมีความเจริญมากขึ้น มีการเข้าถึงสะดวกกว่าเดิมจึงเริ่มมีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป

จากแผนที่แสดงการเปรียบเทียบการขยายตัวของชุมชนในปี พ.ศ.2535 และ พ.ศ.2545 พบว่าพื้นที่โดยรอบชุมชนมีการเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและการพักอาศัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงจากการเจริญเติบโตของเมืองและการขยายตัวของชุมชน โดยเฉพาะบริเวณถนนแจ้งวัฒนะที่เป็นถนนสายหลักมีการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมจนกลายเป็นย่านการค้าขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วย อาคารพาณิชย์ไปตลอดแนวถนนแจ้งวัฒนะบริเวณห้าแยกปากเกร็ดจนถึงท่าน้ำปากเกร็ด และยังมีสำนักงานเทศบาลนครปากเกร็ด ห้างสรรพสินค้า ซึ่งในปี พ.ศ.2545 บริเวณพื้นที่เมืองในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดมีการขยายตัวของชุมชนเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2535 อย่างเห็นได้ชัด ส่วนใหญ่จะเป็นการเพิ่มขึ้นของที่อยู่อาศัย ในลักษณะของบ้านจัดสรรและโรงงานเครื่องปั้นดินเผาทางฝั่งตะวันออกของถนนสุขาประชาสรรค์ 3 ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับชุมชนริมน้ำเดิมที่มีการใช้พื้นที่เป็นที่อยู่อาศัย มีลักษณะเป็นอาคารไม้ที่ปลูกสร้างมานานกระจายอยู่บริเวณริมน้ำ และภายในชุมชนมีวัด ทำน้ำและที่จอดรถภายในวัด โรงปั้นเครื่องปั้นดินเผา และมีระบบถนนซอยคือ ถนนสุขาประชาสรรค์ 3 เชื่อมต่อกับถนนแจ้งวัฒนะบริเวณตลาดปากเกร็ด และทางเดินเท้าภายในบริเวณชุมชนริมน้ำ และปัจจุบันมีการขยายถนนซอยสุขาประชาสรรค์ 3 พร้อมกับการปรับปรุงระบบระบายน้ำในชุมชน เพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลากในพื้นที่ชุมชน บริเวณวัดสนามเหนือและวัดกลางเกร็ดมีท่าน้ำให้บริการเรือข้ามฟากไปยังฝั่งเกาะเกร็ด คิดอัตราค่าโดยสารครั้งละ 2 บาท ซึ่งจะให้บริการเฉพาะช่วงเวลาเดินทางไปทำงานและกลับที่พัก คือในช่วงเช้าและเย็น และมีบริการจอดรถในบริเวณวัด สำหรับคอยให้บริการผู้ที่มาข้ามฟากบริเวณท่าน้ำดังกล่าว และชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณชุมชนริมน้ำใกล้กับวัด ซึ่งรถไม่สามารถเข้าถึงชุมชนและที่พักรถได้ จึงต้องจอดไว้ที่จอดรถภายในวัด ลักษณะบริเวณพื้นที่ริมน้ำยังคงมีสภาพเดิมอยู่ มีเพียงการปรับเปลี่ยนพื้นที่บางส่วนตามการพัฒนาเมืองสำหรับถนนสายสำคัญที่น่าสนใจ ได้แก่ ถนนแจ้งวัฒนะและถนนติวานนท์

ถนนแจ้งวัฒนะ เป็นถนนที่มีชื่อเรียกตามถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 เริ่มก่อสร้างเมื่อ 30 มกราคม พ.ศ.2523 และเปิดใช้เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2525 รวมระยะทางทั้งสิ้น 10.677 กิโลเมตร โดยเริ่มต้นที่บริเวณอนุสาวรีย์หลักสี่ สิ้นสุดที่ท่าน้ำปากเกร็ด ถนนสายนี้ได้มีระบบคมนาคมมาลงในแถบนี้มากมาย เช่น ทางด่วนชั้นที่ 2 สายบางโคล่-แจ้งวัฒนะ จึงทำให้มีศักยภาพสูงในการพัฒนา นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการอีกหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช รวมทั้งอยู่ใกล้กับศูนย์กลางการคมนาคมคือ องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยและการสื่อสารแห่งประเทศไทย จึงทำให้การซื้อขายที่ดินบริเวณนี้มีการขยับตัวสูงขึ้นในขณะเดียวกันราคาที่พักอาศัยก็มีราคาขยับสูงขึ้นไปด้วย จนอาจเป็นย่านพักอาศัยของคนมีฐานะ ดังจะเห็นได้จากโครงการที่เกิดขึ้นมากมาย

จากการสำรวจโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนถนนสายนี้ในปี พ.ศ.2534 นับตั้งแต่อนุสาวรีย์หลักสี่ไปจนถึงท่าน้ำปากเกร็ด พบว่า มีโครงการพัฒนาที่ดินที่เกิดขึ้นในย่านนี้

ประมาณ 40 โครงการ โดยปรากฏว่าถนนสายนี้ในเขตพื้นที่ศึกษา มีอาณาเขตติดต่อกับ กรุงเทพมหานคร (เขตบางเขน) มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยที่เป็นอาคารชุดพักอาศัย (Condomenium) ซึ่งนับวันมีแต่จะเข้ามาแทนที่ที่พักอาศัยในลักษณะบ้านจัดสรรมากขึ้น เนื่องจากราคาที่ดินในแถบนี้ สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

ถนนติวานนท์ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 306) สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 8 ระยะทางเริ่มจากสามแยกวัดลานนาบุญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ถึงท่าหน้าปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี ผิวจราจรมีขนาด 4 ช่องทาง มีโครงข่ายการคมนาคม ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีการคมนาคมสะดวกสบาย สามารถติดต่อกับพื้นที่ภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรุงเทพมหานครได้อย่างสะดวก เนื่องจากมีโครงข่ายการคมนาคมเชื่อมต่อกับถนนสามัคคี ถนนสุขาประชาสรรค์ ถนนแจ้งวัฒนะ ถนนนนทบุรี-สนามบินน้ำ ถนนรัตนวิบูลย์และถนนงามวงศ์วาน เป็นต้น จากการศึกษาพบว่า ถนนติวานนท์ในช่วงพื้นที่ชุมชนเมืองปากเกร็ด เริ่มจากคลองบางตลาด จนถึงคลองบ้านใหม่ ถนนสายนี้ปรากฏว่าช่วงตั้งแต่สะพานบางตลาด-ห้าแยกปากเกร็ด พื้นที่สองฟากถนนโดยเป็นสถาบันราชการ (กรมชลประทานปากเกร็ด) โรงเรียนชลประทานวิทยา โรงเรียนประชาสงเคราะห์ โรงเรียนฝึกอาชีพคนตาบอด สถานสงเคราะห์ฯ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือเป็นธนาคาร หมู่บ้านจัดสรร และอาคารพาณิชย์กรรม ซึ่งโดยในช่วงใกล้กับห้าแยกปากเกร็ดจำนวนไม่กี่คูหา กิจกรรมการค้าส่วนใหญ่เป็นด้านบริการ แต่ปรากฏว่าเมื่อเลยช่วงดังกล่าวไปแล้วเป็นช่วงห้าแยกปากเกร็ดจนถึงปทุมธานี นั้น ปรากฏว่าพื้นที่ทั้งสองฟากถนนได้มีอาคารพาณิชย์กรรมเกิดขึ้นใหม่มากมาย ทั้งนี้เนื่องจากตลอดสายของถนนเส้นนี้ที่มีโครงข่ายเชื่อมต่อกับถนนสุขาประชาสรรค์ จะมีหมู่บ้านจัดสรรเป็นจำนวนประมาณเกือบ 20 โครงการ นอกจากนี้ในช่วงที่มีโครงข่ายเชื่อมต่อกับถนนเมืองทองธานี ตลอดช่วงถนนเมืองทองธานีช่วงออกสู่ถนนติวานนท์มีอาคารชุดพักอาศัยอยู่หนาแน่นมาก ประกอบกับราคาที่ดินซึ่งยังต่ำกว่าถนนแจ้งวัฒนะมาก ดังนั้น ในอนาคตการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนบริเวณถนนสายนี้ น่าจะรองรับการขยายตัวด้านที่อยู่อาศัยในอนาคตได้เป็นอย่างดี

3.3.6.2) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเกาะเกร็ด

จากแผนที่แสดงการขยายตัวของชุมชนปี พ.ศ.2495 และปี พ.ศ.2510 พบว่า ชุมชนเกาะเกร็ดมีการขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณริมคลองลาดเกร็ดมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนหนาแน่น จากการสร้างถนนทางหลวงสายหลักในเขตเมืองปากเกร็ดในปี พ.ศ.2479 ทำให้ชุมชนเมืองมีการขยายตัวมากขึ้นและมีการเดินทางที่สะดวกขึ้น ผู้คนที่อาศัยอยู่ที่เกาะเกร็ดข้ามฝั่งมาใช้เส้นทางคมนาคมทางบกในฝั่งเมืองปากเกร็ด เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วกว่าเส้นทางน้ำ และเมื่อผู้คนจากเกาะเกร็ดได้เข้าไปในเมืองทั้งทำงานและเรียนหนังสือ ทำให้รับเอาวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้ามาในเกาะมีการสร้างถนนทางเดินในชุมชน การปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัย แต่เนื่องจากพื้นที่

เกาะเกร็ดมีขนาดเล็กจึงไม่สามารถสร้างถนนสำหรับรถยนต์วิ่งได้ ทำให้การเดินทางภายในชุมชนต้องใช้การเดินเท้าและบางบ้านใช้มอเตอร์ไซด์หรือจักรยาน และเรือพาย บ้านเรือนปรับเปลี่ยนเป็นหันหน้าบ้านเข้าหาถนนในชุมชน บางบ้านมีการล้อมรั้วเพื่อให้เป็นสัดส่วนและแยกออกจากกัน เหมือนบ้านเรือนในเมือง ทางด้านหน้าบ้านก็เปิดเป็นร้านค้าขายของใช้ ของฝากและร้านอาหาร สำหรับผู้คนในเกาะและนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ในปี พ.ศ.2545 พบว่าชุมชนมีการขยายตัวไปรอบเกาะ และหนาแน่นบริเวณริมถนนทางดินในชุมชนทั้งบริเวณริมน้ำรอบเกาะและพื้นที่ด้านในเกาะ ส่วนพื้นที่สวนบริเวณยังคงอยู่บริเวณลึกเข้าไปด้านในเกาะ โดยที่ไม่มีถนนเข้าถึง เป็นเพียงทางเดินแคบๆ เข้าไปยังสวน และมีบ้านเรือนกระจายอยู่ในพื้นที่สวนและบางแห่งที่เลิกทำสวนไปแล้วได้เปลี่ยนเป็นโรงปั้นเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากการทำสวนต้องลงทุนสูงและผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับการลงทุน คนจึงหันมาประกอบอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาแทน ซึ่งมีขายทั้งในชุมชนและส่งออกขายนอกชุมชน โดยจะส่งไปทางเรือหรือมีคนมารับซื้อที่เกาะ สภาพบ้านเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแบบชานน้ำไม่สามารถพบในเมืองใหญ่ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามการพัฒนาของเมืองก็ตาม แต่ความเป็นเอกลักษณ์และสภาพวิถีชีวิตของชุมชนชานน้ำยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะการพึ่งพาแม่น้ำลำคลองในชีวิตประจำวัน มีวัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญที่สืบสานต่อกันมาทั้งชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งการประกอบอาชีพของชาวมอญที่มีมาแต่อดีตและมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน

3.3.7) การใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด

3.3.7.1) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดปี พ.ศ.2535 และ พ.ศ.2545

การใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่างๆ ในปี พ.ศ.2535 เป็น 15.74 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 43.67 ส่วนที่เหลือร้อยละ 56.33 เป็นพื้นที่เกษตรกรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและที่โล่งว่าง สำหรับการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลเพื่อกิจกรรมต่างๆ พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ยังคงเป็นประเภท ที่พักอาศัย โดยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 13.3 รองลงมาได้แก่ สถานที่ราชการ ย่านการค้า อุตสาหกรรมและคลังสินค้า ส่วนที่เหลือได้แก่ สถานศึกษา ศาสนสถาน และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมกันเท่ากับร้อยละ 66.43 และพบว่าการเปลี่ยนแปลง ดังแสดงในแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินและตารางการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดในปี พ.ศ.2535 และ พ.ศ.2545 ดังนี้

ตารางที่ 3.3 การใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดปี พ.ศ.2535 และ พ.ศ.2545

การใช้ที่ดิน	พ.ศ.2535		พ.ศ.2545		การเปลี่ยนแปลง พ.ศ.2535 - พ.ศ.2545	
	พื้นที่ (ตร.กม.)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ร้อยละ	พื้นที่ (ตร.กม.)	อัตราเติบโตต่อปี (ร้อยละ)
1. ย่านพักอาศัย	8.7	24.14	12.3	34.13	3.6	3.52
2. ย่านที่พักอาศัยหนาแน่น (รวม)	3.4	9.43	13.1	36.35	9.7	10.73
3. ย่านการค้า	0.76	2.11	1.9	5.27	1.14	9.59
4. ย่านอุตสาหกรรม-คลังสินค้า	0.4	1.11	3.8	10.54	3.4	25.25
5. ศาสนสถาน	0.28	0.78	0.54	1.5	0.26	6.79
6. สถานศึกษา	0.3	0.83	0.9	2.5	0.6	11.61
7. สถานที่ราชการ	1.9	5.27	2.2	6.1	0.3	1.47
8. พื้นที่เกษตรกรรม สถานที่พักผ่อนหย่อน ใจและที่โล่งว่าง	20.3	56.33	1.2	3.33	-19.1	-34.64
รวมพื้นที่ทั้งหมด	36.04	100.00	36.04	100.00	0.00	

ที่มา : ผังเมืองจังหวัดนนทบุรี

จากการศึกษาพบว่าสภาพการใช้ที่ดินในปี พ.ศ.2535 - พ.ศ.2545 ของเทศบาลนครปากเกร็ด โดยแบ่งตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน และลักษณะการเกาะกลุ่ม และการกระจายตัวดังนี้

1) ที่พักอาศัย ในปี พ.ศ.2535 การใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดส่วนใหญ่เป็นการใช้ ที่ดินประเภทที่พักอาศัยถึง 12.1 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 25.4 ตำบลที่มีที่พักอาศัยมากขึ้นสูงที่สุด ได้แก่ ตำบลบางพูด ในปี พ.ศ.2545 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้รวมกัน 33.57 ตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 13.3 พบว่าในปี พ.ศ.2545 ที่พักอาศัยกระจายตัวตามแนวเส้นทางคมนาคม คือตามแนวริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และตามแนวถนนสายหลักและสายรอง โดยเฉพาะตามแนวถนนแจ้งวัฒนะเกิดเป็นย่านของหมู่บ้านจัดสรร โครงการที่พักอาศัยประเภทต่างๆ ทั้งขนาดใหญ่และเล็กในรูปแบบของอาคารชุดพักอาศัย คอนโดมิเนียมอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมาก เมื่อเทียบกับปี พ.ศ.2535 โดยจะเกาะกลุ่มหนาแน่นเป็นกลุ่มๆ ในบริเวณตอนในของพื้นที่ต่างๆ ที่ถูกล้อมรอบด้วยถนนสายหลัก หรือพื้นที่ที่มีการเข้าถึงด้วยถนนสายรองและถนนซอยต่างๆ

2) ย่านการค้า การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมในปี พ.ศ.2535 พบว่ามีการใช้พื้นที่ 0.76 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 2.11 ในปี พ.ศ.2545 เพิ่มขึ้นเป็น 1.9 ตารางกิโลเมตร เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 1.14 ต่อปี ย่านการค้าในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดส่วนใหญ่อยู่ตามแนวถนนสายหลักที่สำคัญ โดยจะมีย่านการค้าเกาะกลุ่มตามแนวถนนแจ้งวัฒนะ ถนนติวานนท์ ถนนสุขาประชาสรรค์ ถนนเมืองทองธานี โดยเฉพาะในปัจจุบันตามแนวถนนแจ้งวัฒนะมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้น มีอาคารพาณิชย์เกิดขึ้นมากมาย ตลอดจนศูนย์การค้าริมถนนแจ้งวัฒนะ 4 แห่ง คือ ห้างสรรพสินค้าตันสอง ห้างสรรพสินค้าคาร์ฟูร์ ห้างสรรพสินค้าแมคโคร พบว่าย่านการค้าเกาะกลุ่มกันหนาแน่นมากขึ้นบริเวณริมถนนสายหลักที่กล่าวมา ร้านค้า ร้านอาหาร บริการต่างๆ ทั้งที่ตั้งขึ้นใหม่และที่ขยายสาขามาจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ที่มาใช้บริการคือประชาชนที่อยู่อาศัยภายในเทศบาลและที่อยู่โดยรอบเทศบาล

3) ย่านอุตสาหกรรมและคลังสินค้า ในปี พ.ศ.2535 การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม-คลังสินค้า อยู่ในเขตตำบลบ้านใหม่ และบางพูด รวมกันประมาณ 0.4 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 1.11 ในปี พ.ศ.2545 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้เพิ่มขึ้นเป็น 3.8 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 10.54 มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 3.6 ต่อปี การใช้ที่ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ตามแนวริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตเทศบาลและริมถนนสายหลักและสายรอง เช่น ถนนแจ้งวัฒนะ ถนนติวานนท์ และถนนสุขาประชาสรรค์ อุตสาหกรรมในบริเวณนี้ส่วนใหญ่จะมีขนาดใหญ่ และส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมประเภทแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร แปรรูปไม้

4) ศาสนสถาน ในปี พ.ศ.2535 พื้นที่ศาสนสถานมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในพื้นที่ตำบลบางพูดและปากเกร็ด เนื่องจากมีการสร้างวัดใหม่และขยายพื้นที่วัดออกไป มีประมาณ 0.28 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.78 ในปี พ.ศ.2545 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้เพิ่มขึ้นเป็น 0.54 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 1.5 โดยส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและริมคลอง และตามแนวถนนเมืองทองธานีถนนติวานนท์ เป็นต้น โดยในช่วงปี พ.ศ.2535-2545 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 0.6 เนื่องจากมีการสร้างวัดและศาสนสถานเพิ่มขึ้นและขยายพื้นที่ออกไปอีก

5) สถานศึกษา ในปี พ.ศ.2545 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้ 0.9 ตารางกิโลเมตร โดยเพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ.2535 คิดเป็นร้อยละ 0.6 มีการกระจายตัวอย่างสม่ำเสมอในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด ซึ่งสามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึง โดยส่วนใหญ่สถานศึกษาจะกระจายตัวอยู่ตามแนวถนนสายหลัก และจะอยู่ในย่านที่เป็นชุมชนสำคัญ เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นต้น

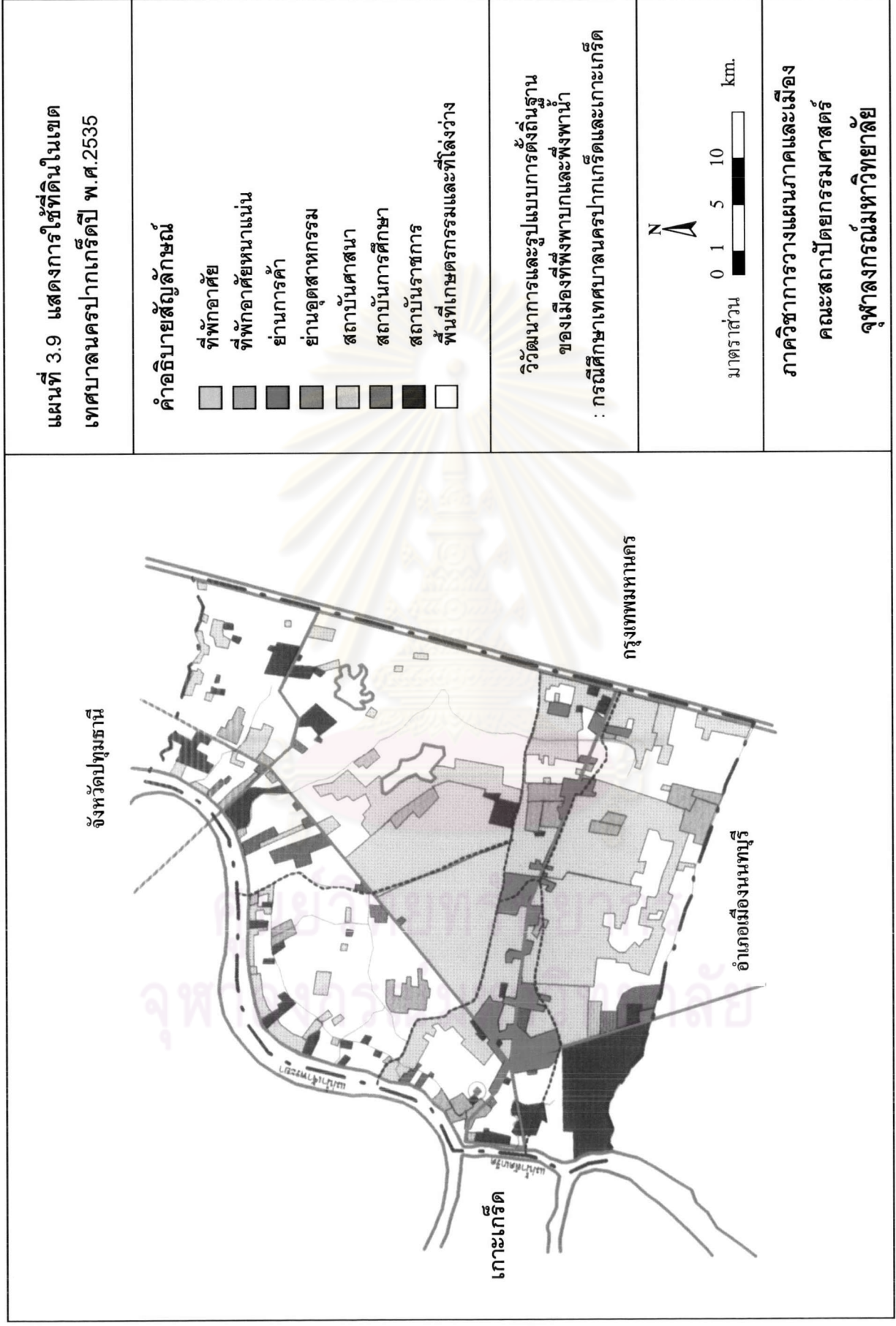
6) สถานที่ราชการ ในปี พ.ศ.2535 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้เป็น 1.9 ตารางกิโลเมตรคิดเป็นร้อยละ 5.27 ในปี พ.ศ.2545 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้เพิ่มขึ้นเป็น 2.2 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 6.1 เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2535 เป็นร้อยละ 1.58 สาเหตุที่มีการใช้ที่ดินประเภทนี้มากขึ้นเนื่อง

จากมีสถาบันราชการและหน่วยงานเอกชนระดับภาคและระดับชาติอยู่ในพื้นที่เทศบาลด้วย เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชศูนย์สารสนเทศ สำนักงานที่ดินสาขาปากเกร็ด เป็นต้น

7) พื้นที่เกษตรกรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและที่โล่งว่าง ในปี พ.ศ.2535 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้ 20.3 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 56.33 และในปี พ.ศ.2545 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้ลดลงเหลือเพียง 1.2 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.33 พบว่าลดลงจากปี พ.ศ.2535 ถึง 19.1 ตารางกิโลเมตร

พื้นที่ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูง โดยเฉพาะที่ตำบลบางพูด และตำบลบางตลาด เนื่องจากมีโครงข่ายการคมนาคมที่สะดวกทั้งการติดต่อภายในและภายนอกพื้นที่ จึงเป็นตำบลที่มีการขยายตัวของที่พักอาศัยเพิ่มขึ้น สำหรับตำบลบางพูดและตำบลบางตลาดมีการขยายตัวมาจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเขตติดต่อที่มีการขยายตัวของที่พักอาศัยมาก การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของเทศบาลนครปากเกร็ดระหว่างปี พ.ศ.2535-พ.ศ.2545 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินสูงขึ้น โดยเฉพาะย่านพักอาศัย ในปี พ.ศ.2535 การใช้ที่ดินประเภทนี้เพียงร้อยละ 33.57 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 70.48 ในปี พ.ศ.2545 และการใช้ที่ดินประเภทอื่นมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยมีการใช้ที่ดินแต่ละประเภทสูงขึ้น สำหรับพื้นที่เกษตรกรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และที่โล่งว่าง พบว่าในปี พ.ศ.2535 มีการใช้ที่ดินประเภทนี้ 20.3 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 56.33 และลดลงในปี พ.ศ.2545 เหลือเพียง 1.2 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.33 การเติบโตของเทศบาลสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงปี พ.ศ.2535 - พ.ศ.2545

อัตราเติบโตต่อปีพบว่าในช่วง 10 ปี จำนวนการใช้ที่ดินที่เพิ่มขึ้นสูงสุด ได้แก่ ที่พักอาศัย เพิ่มขึ้นเป็น 10.3 ตารางกิโลเมตร ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมลดลงจำนวน 19.1 ตารางกิโลเมตร สำหรับประเภทการใช้ที่ดินมีอัตราเติบโตสูงสุด ได้แก่ อุตสาหกรรมและคลังสินค้า เติบโตร้อยละ 25.25 ต่อปี รองลงมาได้แก่ที่พักอาศัย โดยเฉพาะที่พักอาศัยหนาแน่น เติบโตร้อยละ 10.73 ต่อปี ส่วนการใช้ที่ดินประเภทอื่น ได้แก่ สถานศึกษา พาณิชยกรรม และศาสนสถาน เติบโตร้อยละ 11.61 9.59 และ 6.79 ต่อปี ตามลำดับ จากอัตราการเติบโตสามารถวิเคราะห์ได้ว่าชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดมีการขยายตัวสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงเวลา 10 ปี มีจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น เติบโตเป็นเมืองขนาดใหญ่ ทำให้เทศบาลนครปากเกร็ดไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงทั้งเทศบาล ดังนั้นจึงมีการจัดตั้งชุมชนเพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนต่างๆ ภายในเขตเทศบาล ทั้งองค์กรที่รัฐจัดตั้งขึ้นและองค์กรเอกชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการบริหาร เพื่อในชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

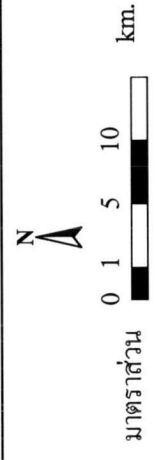

แผนที่ 3.9 แสดงการใช้ที่ดินในเขต
เทศบาลนครปากเกร็ดปี พ.ศ.2535

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ที่พักอาศัย
- ที่พักอาศัยหนาแน่น
- ย่านการค้า
- ย่านอุตสาหกรรม
- สถาบันศาสนา
- สถาบันการศึกษา
- สถาบันราชการ
- พื้นที่เกษตรกรรมและที่โล่งว่าง

วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
ของเมืองที่พึ่งพาบกและพึ่งพาน้ำ
: กรณีศึกษาเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3.10 แสดงการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดปี พ.ศ.2545

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ที่พักอาศัย
- ที่พักอาศัยหนาแน่น
- ย่านการค้า
- ย่านอุตสาหกรรม
- โกดังเก็บสินค้า
- สถาบันศาสนา
- สถาบันการศึกษา
- สถาบันราชการ

วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมืองที่พึ่งพาบกและพึ่งพาน้ำ : กรณีศึกษาเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด

มาตราส่วน 0 1 5 10 km.

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3.8) การใช้ที่ดินบริเวณเกาะเกร็ด

3.3.8.1) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบริเวณเกาะเกร็ดปี พ.ศ.2546

การใช้ที่ดินบริเวณเกาะเกร็ดปี 2546 พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม รองลงมาจะเป็นแม่น้ำ ลำคลอง และถนน-ซอย และพบว่าการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งการเพิ่มของปริมาณที่อยู่อาศัยบนเกาะยังคงกระจายตัวตามพื้นที่ริมน้ำรอบเกาะ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยที่เกาะกลุ่มอยู่หนาแน่นบริเวณริมน้ำตั้งแต่ทำน้ำวัดมะขามทอง หมู่ที่ 5 ถึงสถานสงเคราะห์หญิงบ้านเกร็ดตระการ ในหมู่ 2 มีแนวโน้มของการตั้งบ้านเรือนมากที่สุด จนทำให้บริเวณหมู่ที่ 6 และ 7 มีบ้านเรือนอยู่ติดกันมาก ทำให้มีลักษณะคล้ายชุมชนแออัด ซึ่งจะเป็นการเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัย การใช้ที่ดินรองลงมาได้แก่การใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม พื้นที่รกร้าง และสถานที่ราชการ ตามลำดับ

การใช้ที่ดินที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การใช้ที่ดินประเภทสถานศึกษาและศาสนสถาน ส่วนการใช้ที่ดินที่มีแนวโน้มลดลง ได้แก่ การใช้ที่ดินประเภทเกษตรกรรม แต่การทำเกษตรกรรมประเภทการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

สภาพการใช้ที่ดินในปี พ.ศ.2546 ของเกาะเกร็ด โดยแบ่งตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีลักษณะการเกาะกลุ่ม และการกระจายตัวดังนี้

1) ที่อยู่อาศัย การใช้ที่ดินประเภทอยู่อาศัยในปี พ.ศ.2546 การตั้งบ้านเรือนจะเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณริมแม่น้ำ เนื่องจากสะดวกในการใช้ประโยชน์จากน้ำในการอุปโภคบริโภคและการสัญจรทางน้ำ ทั้งนอกพื้นที่และบริเวณละแวกบ้าน โดยเฉพาะบริเวณริมน้ำในพื้นที่หมู่ 2, 5, 6 และ 7

2) อุตสาหกรรม การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมในพื้นที่เกาะเกร็ดจะเป็นโรงงานเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีมานานตั้งแต่อดีตและสามารถทำรายได้ให้กับคนภายในเกาะ ทำให้มีการขยายตัวของโรงงานเพิ่มมากขึ้น และมีแรงงานจากต่างจังหวัดเข้ามาทำงานในโรงงาน

3) ศาสนสถาน การใช้ที่ดินประเภทศาสนสถาน มีการใช้พื้นที่ 79 ไร่ ไม่มีการเพิ่มของศาสนสถาน บนเกาะมีจำนวนวัด 7 แห่ง ซึ่งเป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งสิ้น และส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ วัดปรมย์ยิกาวาส วัดไผ่ล้อม วัดเสาชงทอง วัดมะขามทอง วัดฉิมพลี วัดป่าเลไลย์ และวัดศาลากุล

4) สถานศึกษา การใช้ที่ดินประเภทสถานศึกษา มีการใช้พื้นที่ 33.5 ไร่ ไม่มีการเพิ่มสถานศึกษาบนเกาะ มีจำนวนโรงเรียนระดับประถมศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส โรงเรียนวัดเสาชงทอง โรงเรียนวัดศาลากุล โรงเรียนอนุบาลจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรง

เรียนอนุบาลพิริยะพิทยา และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของกรมพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย 1 แห่ง นอกจากนี้ยังมีสถานที่ให้ข่าวสาร ให้ความรู้แก่ชาวบ้านทั่วไป โดยจัดสร้างเป็นศาลาอ่านหนังสือ ประจำหมู่บ้าน มีหนังสือพิมพ์รายวันให้อ่าน โดยศูนย์ศึกษานอกโรงเรียนออกค่าใช้จ่าย และยังมีข่าวสารเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อาหารการกิน สุขภาพอนามัย กฎหมายชาวบ้าน และข่าวสารบ้านเมือง โดยศาลานี้มี 3 แห่ง ได้แก่ หมู่ที่ 3, 6 และ 7

5) สถานที่ราชการ การใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการบนเกาะเกร็ด ได้แก่ สถานีอนามัยตำบล 2 แห่ง ศูนย์เอนกประสงค์ และสถานสงเคราะห์หญิงบ้านเกร็ดตระการ

6) พื้นที่เกษตรกรรม การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรนี้พบในพื้นที่เกือบทุกหมู่บ้านบนเกาะเกร็ด ยกเว้นในหมู่ที่ 6 ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร การใช้ที่ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่ปะปนกับการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยแบบบางบาง เป็นการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นในสวน ซึ่งสวนไม้ผลมีการขุดร่องสวนและน้ำได้จากการผันน้ำจากคูคลอง ขอยของลำน้ำเจ้าพระยา โดยการฝังท่อซีเมนต์ใต้ดิน เพื่อเปิดปิดน้ำเข้าร่องสวน ไม้ผลที่ปลูกสวนใหญ่ได้แก่ มะม่วง ส้มโอ ชมพู่มะเหมี่ยว ทุเรียน มะพร้าว หมากรุก และกล้วย

7) ที่รกร้าง เดิมเป็นพื้นที่ทำนา ปลูกข้าว แต่พบว่าภายหลังประชากรไม่มีการทำนา และภายหลังพื้นที่รกร้างกลางเกาะเหล่านั้นได้มีการเปลี่ยนมือไปเป็นของบุคคลภายนอก มีนักลงทุนเข้ามาคว้านซื้อที่ดินบนเกาะเพื่อเก็งกำไรและวางแผนโครงการต่างๆ บนที่ดินบริเวณนี้ เช่น โครงการที่อยู่อาศัย ฯลฯ แต่ปัจจุบันยังไม่มีโครงการใดเป็นรูปธรรมขึ้นมา เนื่องจากมีข้อจำกัดของพื้นที่และนโยบายของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องและปัจจุบันไม่มีการทำการเกษตรในพื้นที่เหล่านั้น จึงถูกปล่อยให้รกร้าง มีหญ้าคาขึ้นปกคลุมพื้นที่

8) แม่น้ำ ลำคลองและถนน-ขอย การใช้ที่ดินประเภทนี้ ได้แก่ พื้นที่ครึ่งหนึ่งของลำน้ำเจ้าพระยาบริเวณรอบเกาะเกร็ด คูคลองธรรมชาติที่แตกแขนงจากลำน้ำ ได้แก่ คลองวัดจิมพลี คลองวัดปรมย์ยิกาวาส คลองศาลากุล คลองชมพูลาย คลองโต๊ะดำ คลองสระน้ำอ้อย คลองวัดจันทร์ คลองวัดไผ่ล้อม และลำธารสาธารณะบริเวณรอบเกาะเกร็ด

3.3.9) ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิต

3.3.9.1) ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของประชากรที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด

จากการที่พื้นที่เทศบาลนครปากเกร็ดมีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ทำให้ผู้อยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดมีการติดต่อกับกรุงเทพฯ อย่างใกล้ชิด โดยมีกรุงเทพฯ เป็นแหล่งงานที่สำคัญ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการสำรวจและสอบถามประชากรชุมชนในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด (กำหนดพื้นที่โซน A ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ 4 ของตำบลปากเกร็ด ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด) พบว่าลักษณะของผู้อยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดคล้ายกับคนในกรุงเทพฯ ที่ใช้

ชีวิตการทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ โดยมีที่พักอาศัยอยู่บริเวณเทศบาลนครปากเกร็ดและใช้เป็นที่พักผ่อนด้วย โดยมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกับกรุงเทพฯ ได้อย่างสะดวก สามารถเดินทางเข้าออกเมืองได้อย่างสะดวกสบาย ซึ่งจากการสังเกตชีวิตประจำวันของคนโดยรวมพบว่าคนมักออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ ในตอนเช้าและกลับเข้ามาในเมืองตอนเย็น ช่วงเวลาเช้าและเย็นจึงมีการจราจรติดขัดมาก บนถนนแจ้งวัฒนะ สำหรับการสัญจรภายในชุมชนจะมีรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างและรถสองแถวให้บริการภายในชุมชนและระหว่าง ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่บริเวณริมน้ำจะมีการใช้เรือพายติดต่อกันในบริเวณละแวกบ้านและมีเรือพายขายของบริเวณริมน้ำอยู่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นวิถีชีวิตที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของชาวน้ำที่อาศัยอยู่ริมน้ำที่เกาะเกร็ดที่ยังมีการใช้เรือพายกันอยู่ และมีการติดต่อกับชุมชนเกาะเกร็ด ในการรับเครื่องปั้นดินเผาจากเกาะเกร็ดมาขายและส่งไปขายยังจังหวัดต่างๆ เพราะที่ปากเกร็ดสามารถขนส่งสินค้าได้สะดวกกว่า ทั้งการขนส่งทางบกและทางน้ำ สำหรับการเดินทางภายนอกชุมชนมีเส้นทางถนนที่เชื่อมต่อกับถนนสายหลักได้อย่างสะดวก สามารถเดินทางต่อรถประจำทางหรือรถตู้ได้สะดวก ปัจจุบันมีการขยายและปรับปรุงสภาพถนนทางเข้าชุมชนและถนนสายหลักเพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง และจากการที่เทศบาลนครปากเกร็ดเป็นที่ตั้งศูนย์แสดงสินค้าขนาดใหญ่ จึงจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงสภาพถนนและขยายถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่เข้ามาในเมือง นอกจากนี้การใช้บริการทางสังคม ได้แก่ โรงเรียน โรงพยาบาล และบริการต่างๆ ของกรุงเทพฯ และสำหรับการจับจ่ายซื้อของใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถใช้บริการจากห้างสรรพสินค้าที่มีอยู่ในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดและบริเวณใกล้เคียงที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ

ภาพที่ 3-3 การค้าขายบริเวณตลาดปากเกร็ด

การประกอบอาชีพของประชากรบริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด มีการทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน โดยสังเกตได้จากที่มีโรงงานเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากภายในชุมชน ตามถนนสุขาประชาสรรค์ 3 และเป็นร้านขายด้านหน้าโรงงาน ภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ กลุ่มชุมชนปากเกร็ดรวมใจตั้งอยู่ที่ 101/21 ม.3 ตำบลปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี โดยมีผู้นำชุมชนและกลุ่มคือ คุณศรีสมพร สนธิเดช ชาวปากเกร็ดมีการทำเครื่องปั้นดินเผากันมานานแล้ว แต่เพิ่งจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพขึ้น เพื่อให้ทางราชการสามารถเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนในด้านต่างๆ ได้ เช่น โอกาสไปขายของตามงาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ไปดูงานตามที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งถ้ามีออเดอร์ก็จะแบ่งให้สมาชิกไปทำ แบ่งงานกันตามความถนัด บางคนทำงานปั้น บางคนถนัดงานแกะ รวมกลุ่มกันไปออกงานที่ต่างๆ ใครขายได้มากก็ได้มาก

ภาพที่ 3-4 การประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาบริเวณพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำ

ลักษณะของชุมชนริมน้ำในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดจากที่เคยประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการพึ่งพาอาศัยน้ำในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีการปรับเปลี่ยนสภาพตามลักษณะของการเจริญเติบโตของเมือง ทำให้ผู้คนต้องปรับเปลี่ยนอาชีพให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นแบบเมืองมากขึ้น ตลอดจนค่าครองชีพที่สูงขึ้น จากที่เคยประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างก็เปลี่ยนเป็นอาชีพรับราชการ-รัฐวิสาหกิจและภาคบริการมากขึ้น ซึ่งจากการสำรวจและสอบถามคนในพื้นที่ชุมชนโซน A พบว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำในบริเวณนี้จะประกอบอาชีพรับราชการ-รัฐวิสาหกิจและภาคบริการ ส่วนอาชีพที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำก็หมดไป

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด ได้แก่ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ นนทบุรี บนถนนติวานนท์-ปทุมธานี ได้ดำเนินการจัดสร้างเป็นสวนน้ำ ภายในประกอบด้วยศาลาริมน้ำและศาลาเอนกประสงค์ สระน้ำ สวนหย่อม ลานดอกไม้มานานานพันธุ์และพันธุ์ไม้มานานานชนิดรมรื่น สวยงาม เปิดให้ประชาชนเข้าพักผ่อนทุกวัน จัดได้ว่าเป็นสวนสาธารณะแห่งเดียวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด นอกจากนี้ยังมีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดกุฎี วัดเกาะ

<p>แผนที่ 3.11 แสดงลักษณะกายภาพและวิถีชีวิตของชาวบึงทะเลบึงนครปากเกร็ด บริเวณโซน A</p>	 <p>คำอธิบายสัญลักษณ์</p> <p>วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมืองที่พึ่งพาบึงและพื้งพาน้ำ : กรณีศึกษาเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด</p> <p>มาตราส่วน 0 1 5 10 km.</p> <p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
--	--

พญาเจิ้ง สวณทิพย์ วัดกลางเกร็ด วัดศรีสัตยาราม (วัดบางพัง) และสภาพวิถีชีวิตของคนริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ดังกล่าวสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้อย่างมาก โดยเฉพาะทำให้เกิดอาชีพต่างๆ ตามมา เช่น บริการด้านการท่องเที่ยว ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายของฝากที่ระลึกโดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำ สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในตำบลปากเกร็ดบริเวณพื้นที่โซน A ที่ได้ทำการศึกษาไว้ จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางน้ำ โดยเฉพาะวัดกลางเกร็ดเป็นวัดริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งชาวปากเกร็ดโดยเฉพาะพ่อค้าแม่ค้าทางเรือจะเลื่อมใสศรัทธาในหลวงพ่อโต วัดกลางเกร็ด แวะเวียนมาเพื่อประพรมน้ำมนต์ให้เกิดสิริมงคลค้าขายรุ่งเรือง ภายในวัดยังมีพระไสยาสน์สักการะด้วย นอกจากนี้บริเวณริมแม่น้ำหน้าวัด เป็นแหล่งที่มีปลาชุกชุมจำนวนมาก มีบรรยากาศร่มรื่น พร้อมภาพชีวิตริมน้ำที่แตกต่างจาก บรรยากาศอันจอแจของแหล่งชุมชน ซึ่งมีร้านค้าขนาดเล็กๆ อยู่บริเวณวัด ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางศาสนาแห่งหนึ่งของอำเภอปากเกร็ด และสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ทางหนึ่ง ทั้งร้านค้าขายของชำ ร้านอาหาร และร้านขายเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ โอง อ่าง กระจ่าง เป็นต้น

3.3.9.2) ลักษณะทางลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของประชากรที่อยู่อาศัยบนเกาะเกร็ด

ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรที่อยู่อาศัยบนเกาะเกร็ด (กำหนดเป็นพื้นที่โซน B) ที่ได้กำหนดเพื่อทำการสำรวจ ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ 7 ของตำบลเกาะเกร็ด พบว่าวิถีชีวิตของชาวเกาะเกร็ด มีลักษณะที่เรียบง่าย ลักษณะทางสังคมเป็นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสามัคคี สามารถเข้ากันได้ดีแม้ว่าจะมีประชากรอาศัยอยู่หลายเชื้อชาติก็ตาม ส่วนใหญ่เป็นสังคมที่รู้จักกันหมด โดยเฉพาะในกลุ่มละแวกบ้านของตนเอง เป็นความสัมพันธ์ที่มีมาแต่อดีต และมีกำนันคอยควบคุมดูแลและประสานงานให้ทั้ง 7 หมู่บ้าน และปัจจุบันสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนบนเกาะยังคงเดิม ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ทั้งๆ ที่ชุมชนอื่นต่างรับเอาเทคโนโลยีความก้าวหน้าทันสมัยเข้ามา เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร จึงได้รับการพัฒนาที่ต่อเนื่องมาจากกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทำเลที่ตั้งของเกาะเกร็ดมีลักษณะเป็นเกาะ ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงพื้นที่ การสัญจรภายในชุมชนมีถนนทางเดินแคบๆ เชื่อมโยงกันภายในชุมชนทั้ง 7 หมู่บ้าน และสามารถใช้เรือพายในการสัญจรรอบเกาะไม่มีการสร้างถนนขนาดใหญ่ภายในชุมชนเนื่องจากพื้นที่มีจำกัดและประกอบกับประชากรไม่ต้องการให้มีรถยนต์วิ่งภายในเกาะ เพราะจะทำให้เกิดมลพิษทั้งทางเสียงและอากาศในชุมชน

ภาพที่ 3-5 สภาพวิถีชีวิตของชาวเกาะเกร็ด

จากการสอบถามผู้คนในชุมชนเกาะเกร็ด พบว่าคนส่วนใหญ่ต้องการให้เกาะเกร็ดมีสภาพที่เป็นธรรมชาติคงเดิมเหมือนกับในอดีต แต่มีการพัฒนาในด้านสาธารณูปโภคเพียงแค่สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้เท่านั้น ไม่ต้องการให้มีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชน ทำให้การพัฒนาทางด้านเส้นทางคมนาคมไม่มีในชุมชน การเดินทางจากเกาะเกร็ดไปยังพื้นที่อื่นๆ จึงต้องใช้การเดินทางโดยเรือเพียงอย่างเดียว เกาะเกร็ดจึงถูกกำหนดไว้ในผังเมืองจังหวัดนนทบุรีให้เป็นพื้นที่สีเขียว (สำนักงานจังหวัดนนทบุรี, 2539 : 64-82) ทำให้ไม่มีนายทุนเข้าไปก่อสร้างอาคารสูง อีกทั้งการลงทุนด้านสาธารณูปโภคสำหรับอาคารเหล่านั้นต้องลงทุนสูงมาก จากข้อจำกัดทางด้านพื้นที่นี้เองจึงทำให้ความเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่อาศัยในเกาะไม่ค่อยจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างตรงที่คนหนุ่มสาวที่เป็นลูกหลานของชาวเกาะเกร็ดต้องออกไปทำงานภายนอก ทำให้ไม่มีเวลาที่จะสืบสานประเพณีแต่ดั้งเดิมของชาวเกาะเกร็ดเท่าไรนัก แต่ปัจจุบันมีการท่องเที่ยวเข้ามาทำให้คนที่อยู่บนเกาะเกร็ดเพิ่มมากขึ้น ไม่ต้องย้ายถิ่นเพื่อออกไปหางานทำภายนอกเกาะ ส่วนประชากรที่เพิ่มขึ้นนั้นจะมาจากการแต่งงานกับคนภายนอกแล้วย้ายเข้ามาอยู่ในเกาะ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวภายในเกาะและการท่องเที่ยวโดยการล่องเรือรอบเกาะ ทำให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวแบบธรรมชาติริมน้ำได้โดยไม่ต้องเดินทางไปไกล และทำให้เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวขึ้นมากมาย รวมถึงการฟื้นฟู

พื้นที่เกษตรที่ถูกปล่อยรกร้าง โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนเป็นโรงงานเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งสามารถทำรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อย่างมาก และสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีต และมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอก คือ การส่ง สินค้าเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตในชุมชนไปขายยังจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะการส่งไปขายที่เทศบาลนครปากเกร็ด และที่จังหวัดนนทบุรี เนื่องจากมีการขนส่งที่สะดวกกว่า นอกจากนี้ยังมีชุมชนอื่นๆ มีติดต่อกับเครื่องปั้นดินเผาอีกด้วย เช่น ชุมชนสามโคก

ทางด้านกรนับถือศาสนาของประชากรบนเกาะเกร็ดนั้น ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมา คือศาสนาอิสลาม ซึ่งจะกระจายอยู่มากในพื้นที่หมู่ 4 แต่ภายในเกาะไม่มีมัสยิด ดังนั้นเวลาจะประกอบพิธีทางศาสนาก็จะเดินทางไปมัสยิดที่ตำบลท่าอิฐ ส่วนวัดในเกาะเกร็ดมีอยู่จำนวน 5 แห่ง ซึ่งเป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งสิ้น และได้รับการบูรณะในสมัยรัตนโกสินทร์ได้แก่ วัดปรมย์ยิกาวาส ซึ่งเป็นวัดที่มีความสำคัญของคนมอญ เป็นที่สถิตของสังฆราชฝ่ายรามัญ วัดไผ่ล้อมวัดเสาชงทอง วัดมะขามทอง วัดฉิมพลีหรือวัดป่าฝ้าย วัดป่าเลไลย์ (วัดร้าง) และวัดศาลากุล

ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของประชากรบนเกาะเกร็ด มีลักษณะที่โดดเด่น คือวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณหมู่ 1,6 และ 7 ของตำบลเกาะเกร็ด มีประชากรเชื้อชาติมอญประมาณร้อยละ 43 ของประชากรทั้งตำบล และเชื้อชาติไทย-จีน บางส่วนร้อยละ 42 ของประชากรทั้งตำบล ชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดนี้มีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับชาวไทยเชื้อสายมอญที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ชาวไทยเชื้อสายมอญบนเกาะเกร็ดยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนไว้มาก เช่น ประเพณีสงกรานต์ การแห้วแห่ การทำบุญกลางบ้าน และในวันออกพรรษามีการฟ้อนรำ การเล่นดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่นสะบ้า การเล่นเพลงเรือ ตลอดจนภาษาพูด

ชาวเกาะเกร็ดมีการประกอบอาชีพหลัก คือทำเกษตรกรรม สำหรับการทำสวนนั้นในพื้นที่หมู่ 3 นี้ ไม่มีการทำสวนในพื้นที่ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยริมน้ำ และการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีการรวมกลุ่มผู้ดูแลวัดปรมย์ยิกาวาสรวีหาร ต.เกาะเกร็ด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี โดยมีผู้นำชุมชนและกลุ่ม คือ พ.อ.ชาติวัฒน์ งามนิยม มีสมาชิกกลุ่มจำนวน 9 คน โดยเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2533 พระครูวิมลธรรมาภรณ์ และชาวบ้าน เห็นว่าวัดเริ่มทรุดโทรมและไม่มีคนสนใจช่วยกันดูแลเท่าที่ควร และวัดไม่สามารถหาปัจจัยในการบำรุงดูแลวัดได้โดยการดำเนินการของวัดเอง เพราะเป็นวัดหลวงทำให้จำกัดการดำเนินการในการหาปัจจัยดูแลวัดโดยตรง จึงเริ่มคิดว่าควรจะมีการจัดบุคคลที่มีเวลามาช่วยดูแลวัดและหาปัจจัยในการทำนุบำรุงวัดที่เริ่มทรุดโทรมแล้ว และในวัดมีของเก่าและศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่ามากมาย ซึ่งควรจะมีการคงไว้ให้บุคคลอื่นได้รับชม และศิลปวัฒนธรรมเก่าที่เริ่มหายไปจะได้มีการฟื้นขึ้นมาใหม่เพื่อคนในยุคต่อไปจะได้ทราบและไม่ลืม เมื่อพระครูพูดกับชาว

บ้านที่เป็นผู้นำเข้าใจแล้วจึงได้เริ่มดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ เรื่อยมา จนปัจจุบันนี้ผ่านมารวม 10 ปี วัดก็เริ่มมีการบูรณะเรื่อยมาตามที่มีปัจจัยทุนบำรุง และมีการฟื้นฟู และคงไว้ซึ่งกิจกรรม และวัฒนธรรมต่างๆ ที่ตั้งงามไว้ตลอดมา โดยจะรวมกลุ่มกันที่วัดปรมัยยิกาวาสเป็นประจำทุกวันแล้วแต่ผู้ใดว่างก็จะมาทำหน้าที่ดูแลวัดตามสมควรไม่จำกัดหน้าที่ว่าผู้ใดมีหน้าที่ใด นอกจากจะมีงานที่สำคัญ จะมีการมารวมกันมากเพื่อตกลงหน้าที่กันเป็นคราวๆ ไป สำหรับงานแต่ละงาน และจากการสอบถามพบว่ามีปัญหาขาดการช่วยเหลือจากทางการและวัดเป็นวัดหลวงหาปัจจัยต้องผ่านกระบวนการแบบเป็นทางการ นอกจากนั้นประชาชนบางส่วนรับราชการ รัฐวิสาหกิจ รับจ้างอาชีพเสริม รับจ้างทั่วไป และค้าขายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งภายในชุมชนยังมีร้านค้าภายใน ชุมชน ซึ่งลักษณะการค้าและร้านค้าต่างๆ ภายในบริเวณเกาะเกร็ด เป็นเพียงร้านค้าเล็กๆ อยู่ในบริเวณบ้านพักอาศัย มีการจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ดเล็กน้อย และอาจขายอาหารควบคู่ไปด้วย

ร้านค้าในบริเวณเกาะเกร็ดมีทั้งสิ้น 45 ร้าน แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ร้านขายของชำอย่างเดียว	จำนวน 20 ร้าน
2) ร้านขายอาหารอย่างเดียว	จำนวน 13 ร้าน
3) ร้านขายอาหารและของชำ	จำนวน 12 ร้าน

ภาพที่ 3-6 ร้านค้าขายของในชุมชนบนเกาะเกร็ด

ร้านค้าทั้ง 45 แห่งนี้ กระจายไปตามทางเท้าสาธารณะรอบเกาะ ซึ่งส่วนใหญ่กระจายอยู่ในพื้นที่ชุมชน ร้านค้าบนเกาะเกร็ดที่มีขนาดเล็กหรือมีตลาดสดในพื้นที่ เพราะประชาชนในเกาะสามารถเดินทางไปจับจ่ายสินค้าในพื้นที่ข้างเคียง คือ บริเวณปากเกร็ดได้โดยสะดวกและไม่ไกลจากพื้นที่ นอกจากนี้การจับจ่ายสินค้าเพื่อนำมาประกอบอาหารนั้น นอกจากจะหาซื้อได้จากร้านค้าภายในชุมชนแล้วในช่วงเวลาเช้าและเย็น มีทั้งรถเข็น และเรือพายขายของชำ

การประกอบอาชีพด้านอุตสาหกรรมของเกาะเกร็ดนั้น เป็นโรงงานอุตสาหกรรมกรรมเครื่องปั้นดินเผา จำนวนทั้งสิ้น 27 แห่ง โรงงานเครื่องปั้นดินเผานี้จัดเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน เพราะมีแรงงานไม่เกิน 5 คน ซึ่งช่างปั้นดินเผาส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายมอญ เทคนิคต่างๆ ในการปั้นได้จากบรรพบุรุษ ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ ได้แก่ กระถาง ครก และ

งานศิลปะ ที่สวยงาม ได้แก่ โห่ไวใส่ยา หรือประดับสว่น ซึ่งอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผานี้ได้รับการสนับสนุนในด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งจากศักยภาพและความพร้อมในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทำให้ประชาชนบนเกาะเกร็ดเกิดความต้องการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว เพื่อให้มีรายได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทำให้เกาะเกร็ดมีอีกบทบาทหนึ่งที่โดดเด่น คือ บทบาทของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ภาพที่ 3-7 การประกอบอาชีพปั้นเครื่องปั้นดินเผาของชาวเกาะเกร็ด

นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มอาชีพสตรี ต.เกาะเกร็ด เช่น การทำผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ได้แก่ น้ำฝรั่งสด ยาหม่องฟ้าทะลายโจร พิมเสนน้ำ แชมพูสระผม และครีมนวดผมจากสมุนไพร โดยได้รับข้อมูลจากคณะกรรมการอาหารและยา และอาชีพการทำขนมไทย

ภาพที่ 3-8 การประกอบอาชีพการทำขนมไทยของชาวเกาะเกร็ด

ผู้คนที่อยู่อาศัยบริเวณริมน้ำได้ปรับเปลี่ยนอาชีพจากชาวสวนมาเป็นการค้าขายและบริการ โดยเฉพาะปัจจุบันมีการใช้พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนนทบุรี ทำให้คนบนเกาะหันมาประกอบอาชีพในภาคบริการและการค้ามากขึ้น แต่ยังมีคนหนุ่มสาวบนเกาะเกร็ดบางส่วนข้ามฝั่งไปรับจ้างทำงานในเมืองทางฝั่งเทศบาลนครปากเกร็ด ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนบนเกาะเกร็ดต้องการความริบเร่งที่จะเดินทางเข้า-ออกระหว่างเมืองกับพื้นที่พักอาศัยที่อยู่ริมน้ำ มีการประกอบอาชีพรับจ้างในเมืองที่มีรายได้สูงกว่าอาชีพรับจ้างในสวนผลไม้หรือพื้นที่เกษตรอื่นๆ ซึ่งจากการสำรวจและสอบถามผู้คนในพื้นที่เกาะเกร็ด พบว่ามีพ่อค้าไปรับของจากในสวนและเครื่องปั้นดินเผาจากโรงงานที่เกาะเกร็ดไปขายในเมือง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอของเมืองที่พึ่งพากับชุมชนที่พึ่งพาน้ำ และการรับเอาอิทธิพลจากความเป็นเมืองในรูปแบบต่างๆ เข้าไปในพื้นที่เกาะเกร็ด เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่แทรกซึมเข้าไปในพื้นที่ชุมชน ทำให้ชุมชนชาวน้ำมีการติดต่อสัมพันธ์กันกับเมืองบนมากขึ้น

การท่องเที่ยวเกาะเกร็ดในปัจจุบันนับว่ามีชื่อเสียงมากพื้นที่หนึ่ง เนื่องจากความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ การมีทิวทัศน์ที่สวยงาม รวมถึงการมีวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจแบบมอญที่ชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งการท่องเที่ยวทางน้ำ โดยการล่องเรือรอบเกาะ ซึ่งจะมีบริการเรือรอบเกาะ ซึ่งการเดินทางไปยังเกาะเกร็ดจะสามารถใช้บริการรถโดยสารประจำทาง รถตุ๊กบริการ หรือนำรถส่วนตัวไปยังปากเกร็ด สามารถฝากรถไว้ได้ที่บริเวณวัดสนามเหนือ และลงเรือข้ามฟากได้สองท่า คือ ท่าเรือวัดสนามเหนือ ซึ่งไม่ไกลจากท่าหน้าปากเกร็ด ค่าเรือข้ามฟาก 2 บาท หรือท่าเรือวัดกลางเกร็ด ค่าเรือโดยสาร 6 บาท มีเรือบริการระหว่าง 05.00-21.30 น. การล่องเรือรอบเกาะใช้เวลาประมาณ 90 นาที เริ่มลงเรือที่หน้าวัดปรมัยยิกาวาส วิววนซ้ายมือผ่านพระเจดีย์มูเตา (เจดีย์จะมีลักษณะเอียง) ผ่านบ้านเรือนริมน้ำ ผ่านวัดไผ่ล้อม วัดเสาธงทอง โรงสีเก่า ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถสำรองบัตรได้ที่ท่าเรือวัดปรมัยยิกาวาสแห่งเดียวเท่านั้น เรือออกเวลา 09.00 น. 11.00 น. 13.00 น. 15.00 น. 17.00 น. เปิดบริการทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ (วันธรรมดามี 1 รอบคือรอบบ่ายโมงตรง) บริการปลอดภัยด้วยเรือโดยสารขนาดตั้งแต่ 12 ที่นั่ง, 40 ที่นั่ง, 70 ที่นั่ง และ 100 ที่นั่ง อัตราค่าบริการสำหรับผู้ใหญ่ท่านละ 40 บาท, เด็กต่ำกว่า 12 ปี 20 บาท

ภาพที่ 3-9 การล่องเรือรอบเกาะ

นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวภายในเกาะมากมาย ได้แก่

- วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร เดิมชื่อวัด ปากอ่าว มีอายุกว่า 200 ปี เป็นวัดรามัญ มาแต่โบราณ ในปี พ.ศ. 2417 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอด ผ้าพระกฐิน แล้วทรงมีพระราชดำริให้ทำการปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้น

- พระมหารามัญเจดีย์ ด้านหลังพระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าให้สร้างจำลองพระเจดีย์มูเตตา ซึ่งองค์จริงอยู่ที่เมืองหงสาวดีราชธานีมอญ คนมอญเคารพนับถือมาก พระองค์จึงโปรดเกล้าให้สร้างจำลองไว้ที่วัดนี้ และทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งพระองค์ได้รับทูลเกล้าฯ ถวายจากผู้สำเร็จราชการอินเดีย ทรงแบ่งพระบรมธาตุนั้นเป็น 3 ส่วน อัญเชิญไปบรรจุที่วัดปรมัยยิกาวาส ที่เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ และที่พระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

- อาคารพิพิธภัณฑน์ วัดปรมัยยิกาวาสฯ พิพิธภัณฑน์ของวัดแห่งนี้ เป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุ ของเก่าแก่ที่มีค่าเอาไว้มากมาย

<p>แผนที่ 3.12 แสดงลักษณะกายภาพและวิถีชีวิตของชาวบ้านเกาะเกร็ดบริเวณโซน B</p>	
<p>คำอธิบายสัญลักษณ์</p>	<p>วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมืองที่พึ่งพาท้องน้ำ</p> <p>: กรมศึกษาเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ด</p>
<p>มาตราส่วน 0 1 5 10 km.</p> <p>N</p>	<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

ภาพที่ 3-10 สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญบนเกาะเกร็ด

นอกจากนั้นบริเวณพื้นที่โซน B ยังมีร้านอาหารและร้านขนาดเล็กๆ อยู่หลายแห่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นร้านขายสินค้าเครื่องปั้นดินเผา ส่วนมากจะขายในวันเสาร์-อาทิตย์ เพราะจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาภายในเกาะมากกว่าวันจันทร์-ศุกร์ และมีบริการให้เช่ารถจักรยานบนเกาะสำหรับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

3.4 ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากยุคอดีตถึงปัจจุบัน

การศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากการบุกรุกของกระบวนการพัฒนาเมืองที่พึ่งพามาก ได้แก่พื้นที่เมืองในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดเข้าไปในพื้นที่การตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่พึ่งพาน้ำในบริเวณเกาะเกร็ด ได้มีการมองถึงภาพรวมของการตั้งถิ่นฐานของกรุงเทพมหานคร ซึ่งในอดีตตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาพื้นที่กรุงเทพมหานครตั้งอยู่กลางพื้นที่เกษตรกรรม ที่มีความอุดมสมบูรณ์มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านเมือง จึงมีการใช้ประโยชน์จากน้ำในการทำเกษตรและใช้เป็นเส้นทางเดินทัพของทหารไปยังกรุงศรีอยุธยา โดยผ่านไปทางตอนเหนือคือเมืองนนทบุรี ทหารและพ่อค้าแม่ค้าที่ล่องเรือไปตามลำน้ำเจ้าพระยาก็จะแวะพักที่เมืองนนทบุรี คนมักจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในสวนริมแม่น้ำ พื้นที่ตอนเหนือของกรุงเทพมหานครเป็นบริเวณที่มีการทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำและริมคลอง เรียกว่าบ้านตลาดขวัญ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาทหารใช้เป็นที่ตั้งฐานทัพเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรูและเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญ โดยเฉพาะบริเวณท่าน้ำจะเป็นตลาดน้ำขนาดใหญ่ที่มีการค้าขายสินค้ากันอย่างคึกคัก และใช้น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักในการเดินทางสัญจรและใช้ขนส่งสินค้า ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนภายในเมืองและถนนเชื่อมโยงภายนอกทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมืองทั้งในกรุงเทพมหานครและทางตอนเหนือเริ่มเปลี่ยนจากที่เคยตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำมาเป็นริมถนนสายหลักและถนนภายในชุมชน แต่ยังคงมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในสวนริมแม่น้ำอยู่บ้าง เพราะต้องการใช้น้ำในการทำเกษตรกรรม และยังคงใช้น้ำในการสัญจรติดต่อกันบริเวณละแวกบ้านภายในชุมชน และไปยังเมืองต่างๆ ต่อมาเมื่อมีความเจริญทั้งการคมนาคมขนส่งภายในและภายนอกเมือง และความเจริญทางด้านระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการเข้ามาภายใน

เมือง ทำให้การเกิดกิจกรรมภายในเมืองมากขึ้น การใช้ที่ดินหลากหลายมากขึ้น ได้แก่ ที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม เป็นต้น สำหรับพื้นที่เกาะเกร็ดซึ่งถูกตัดออกจากพื้นที่เมือง กลายเป็นเกาะกลางแม่น้ำมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ไม่สะดวก ทั้งการเดินทางคมนาคมขนส่งและการพัฒนาความเจริญด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ในพื้นที่ ยังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควรพื้นที่ส่วนใหญ่จึงยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมาจนถึงปัจจุบัน มีการทำสวนผลไม้บนเกาะ และการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำรอบเกาะ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่หมู่ 3 ของตำบลเกาะเกร็ด และมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ผู้คนในชุมชนจะใช้วัดเป็นสถานที่พบปะกันในงานประเพณีต่างๆ ของชุมชนมอญเกาะเกร็ด และจะข้ามฟากไปยังฝั่งเทศบาลนครปากเกร็ดเพื่อใช้บริการสาธารณะต่างๆ และไปทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาทางฝั่งเทศบาลนครปากเกร็ด เนื่องจากในปัจจุบันวัดทางฝั่งเกาะเกร็ดไม่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การเดินทางภายในชุมชนจะเป็นการเดินทางและการติดต่อกันโดยใช้เรือพายไปมาหาสู่กัน มีรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างบนเกาะเพียง 4-5 คัน อยู่บริเวณวัดปรมัยยิกาวาส แต่จากการสอบถามประชาชนที่อาศัยอยู่บนเกาะเกร็ดพบว่าผู้คนในชุมชนไม่ต้องการให้มีรถมอเตอร์ไซด์วิ่งในชุมชน เพราะเกิดมลพิษทางเสียงและอากาศจากท่อไอเสีย นอกจากนี้ชุมชนเกาะเกร็ดยังมีคุณค่าในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดนนทบุรีและเทศบาลนครปากเกร็ด สามารถสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนในปัจจุบัน โดยมีบริการล่องเรือรอบเกาะและเรือข้ามฟากทางฝั่งเทศบาลนครปากเกร็ด และบริการที่จอดรถบริเวณวัดกลางเกร็ดและวัดสนามเหนือ เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวได้ลงเรือบริเวณท่าหน้าวัดกลางเกร็ดและวัดสนามเหนือได้อย่างสะดวกสบาย สำหรับการประกอบอาชีพของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำทั้งในเขตเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ดได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ภาคบริการ โดยจะมีการประกอบอาชีพที่ตอบสนองของความต้องการของเมืองมากขึ้น ส่วนอาชีพชาวสวนที่เคยอยู่กับชุมชนริมน้ำบริเวณปากเกร็ดได้หมดไปตามสภาพแวดล้อมและการพัฒนาเมือง ส่วนบริเวณเกาะเกร็ดมีการทำเกษตรกรรมลดลง เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรมีรายได้น้อย ในขณะที่มีความต้องการสินค้าและบริการจากเมืองเพิ่มขึ้น จากการศึกษาถึงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานของเมืองที่พึ่งพาบก ได้แก่เทศบาลนครปากเกร็ด และชุมชนที่พึ่งพาน้ำ ได้แก่เกาะเกร็ด จึงได้แสดงในแผนภูมิเพื่อแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการและกระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมืองได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

แผนภูมิที่ 3.1 วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมือง

พื้นที่	เมืองบก	ปัจจุบัน	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489	ปัจจุบัน
กรุงเทพฯ	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394 - ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม - ใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรเป็นหลัก - ภายในเมืองใช้การเดินทางด้วยเท้า	พ.ศ.2404 สร้างถนนและใช้รถยนต์แทนเรือ - ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณริมถนนในเมือง มีบางส่วนที่อยู่ในส่วนริมน้ำ - พัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในเมือง - เกิดย่านชุมชนและเขตธุรกิจบริเวณศูนย์กลางเมือง	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394 - ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณสวนริมน้ำ - ใช้เส้นทางในการสัญจรและเดินทัพ - การติดต่อกันระหว่างชุมชนและจะแวกบ้านใช้เรือพาย	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489 - สร้างถนนสายหลักภายในเมือง - พื้นที่ริมน้ำยังคงใช้เรือในการสัญจร - บางส่วนที่อยู่ถัดเข้าไปจากริมน้ำเปลี่ยนเป็นใช้ถนนแทน - บ้านเรือนริมน้ำเริ่มหันหน้าออกสู่ถนน	ปัจจุบัน - ตั้งถิ่นฐานริมน้ำบ้านเรือนหันหน้าออกสู่ถนน - ใช้การสัญจรทางน้ำและเดินเท้าในชุมชนและบริเวณละแวกบ้านและทางบกภายในเมือง
	พ.ศ.2479 สร้างถนนแจ้งวัฒนะและถนนติวานนท์เชื่อมโองกับกรุงเทพฯ - ตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายหลักในเมือง - มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่อเนื่องจากกรุงเทพฯ - มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตชานเมือง ทำให้เกิดแหล่งงาน	พ.ศ.2479 สร้างถนนแจ้งวัฒนะและถนนติวานนท์เชื่อมโองกับกรุงเทพฯ - ตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายหลักในเมือง - มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่อเนื่องจากกรุงเทพฯ - มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตชานเมือง ทำให้เกิดแหล่งงาน	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394 - โครงข่ายคมนาคมครอบคลุมภายในเมืองและเชื่อมโองภายนอก - ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณริมถนนและโรงงานอุตสาหกรรม - การใช้ที่ดินหลากหลายโดยเฉพาะที่อยู่อาศัย	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489 - โครงข่ายคมนาคมครอบคลุมภายในเมืองและเชื่อมโองภายนอก - ใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรและการเดินทัพ - การติดต่อกันภายในชุมชนใช้การเดินเท้าและพายเรือบริเวณละแวกบ้าน	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489 - สร้างถนนเชื่อมโองจากกรุงเทพฯ - ผู้ที่อาศัยอยู่ริมน้ำยังคงใช้เรือในการสัญจร บางส่วนที่อยู่ถัดริมน้ำเข้าไปเปลี่ยนเป็นใช้ถนนแทน - ตั้งถิ่นฐานริมน้ำบางส่วนของหน้าออกสู่ถนน
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	พ.ศ.2479 สร้างถนนแจ้งวัฒนะและถนนติวานนท์เชื่อมโองกับกรุงเทพฯ - ตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายหลักในเมือง - มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่อเนื่องจากกรุงเทพฯ - มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตชานเมือง ทำให้เกิดแหล่งงาน	พ.ศ.2479 สร้างถนนแจ้งวัฒนะและถนนติวานนท์เชื่อมโองกับกรุงเทพฯ - ตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายหลักในเมือง - มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่อเนื่องจากกรุงเทพฯ - มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตชานเมือง ทำให้เกิดแหล่งงาน	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394 - โครงข่ายคมนาคมครอบคลุมภายในเมืองและเชื่อมโองภายนอก - ใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรและการเดินทัพ - การติดต่อกันภายในชุมชนใช้การเดินเท้าและพายเรือบริเวณละแวกบ้าน	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489 - สร้างถนนเชื่อมโองจากกรุงเทพฯ - ผู้ที่อาศัยอยู่ริมน้ำยังคงใช้เรือในการสัญจร บางส่วนที่อยู่ถัดริมน้ำเข้าไปเปลี่ยนเป็นใช้ถนนแทน - ตั้งถิ่นฐานริมน้ำบางส่วนของหน้าออกสู่ถนน	ปัจจุบัน - ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณตลาดน้ำและท่าหน้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางเมือง - ท่าหน้าที่เป็นจุดเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำ - ผู้ที่อยู่อาศัยริมน้ำยังคงใช้เส้นทางน้ำในการสัญจร

แผนภูมิที่ 3.1 (ต่อ) วิศวกรรมการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเมือง

	เมืองบก		ชุมชนน้ำ	
	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489
พื้นที่ โคราช	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394 - ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมทั้งในเมืองและบริเวณริมน้ำ	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489 - โคราชย้ายคมนาคมและถนนแฉ่งพัฒนาระบบนิเวศพื้นที่เชื่อมโยงกับกรุงเทพฯ	พ.ศ.2265 – พ.ศ.2394 - ชุมชนริมน้ำเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณพื้นที่สวนและทำนาคลาคปากเกร็ด	พ.ศ.2394 – พ.ศ.2489 - การสัญจรทางน้ำลดบทบาทความสำคัญลงหันมาใช้เส้นทางบกแทน
โคราช	- ใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรและเดินทาง	- มีการใช้เส้นทางบกแทน	- ใช้เส้นทางน้ำในการสัญจรและการเดินทาง	- บ้านเรือนหันหน้าออกสู่ถนน
คมนาคม	- ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม	- ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณถนนแฉ่งพัฒนาระบบนิเวศที่	- ผู้คนที่อยู่อาศัยบริเวณริมน้ำส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้	- คนที่อยู่อาศัยริมน้ำยังคงใช้เรือในการไปมาหาสู่กันบริเวณละแวกบ้าน
ถนนดินวานนท์-แฉ่งพัฒน		- การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมโดยเฉพาะบริเวณริมถนน		- คนส่วนใหญ่ที่อยู่ริมน้ำมีวิถีชีวิตผูกพันกับน้ำมาก
บริเวณปากเกร็ดและเกาะเกร็ด	- ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่สวน	- พื้นที่สวนในเขตเทศบาลเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยและถนนแฉ่งพัฒนาระบบนิเวศ	- ชาวเมืองอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมน้ำบ้านคลาค และเกาะเกร็ดและกระจายอยู่ตามพื้นที่สวนบนเกาะ	- สร้างทางเดินเท้าเข้าสู่ชุมชน
	- การสัญจรใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก	- มีการขยายตัวของกิจการการค้าและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะบริเวณริมน้ำ	- การสัญจรใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก	- ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมน้ำรอบเกาะเกร็ด 2ฝั่งถนนทางเท้าและในพื้นที่สวน
		- มีศูนย์กลางเมืองอยู่ที่ตลาดปากเกร็ด	- มีศูนย์กลางเมืองเชื่อมโยงพื้นที่บริเวณทำนาคปากเกร็ด	- การประกอบอาชีพเปลี่ยนเป็นการทำเครื่องปั้นดินเผาและการค้าขาย

ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทำให้เมืองมีการพัฒนาที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมืองมีการขยายตัวและเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเมืองอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะเมืองที่พึ่งพาบก จะมีการพัฒนาทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมรวดเร็วมากกว่าเมืองหรือชุมชนที่พึ่งพาน้ำ เนื่องจากการเข้าถึงพื้นที่สะดวกและรวดเร็วกว่าชุมชนที่พึ่งพาน้ำ ซึ่งมีการพัฒนาไปตามโครงข่ายคมนาคมที่สร้างขึ้นภายในเมือง ส่งผลให้กิจกรรมการใช้ที่ดินภายในเมืองมีความหลากหลายมากขึ้น จากพื้นที่เกษตรขนาดใหญ่ได้ถูกแบ่งย่อยออกเพื่อใช้ประโยชน์ประเภทอื่นๆ เช่น ที่อยู่อาศัย อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม เป็นต้น ทำให้เมืองที่พึ่งพาบกมีการประกอบกิจกรรมมากกว่าชุมชนที่พึ่งพาน้ำที่ยากต่อการเข้าถึงพื้นที่และสภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชนยังคงพึ่งพาอาศัยน้ำในการดำเนินชีวิตอยู่มาก เช่น การประกอบอาชีพ การเดินทาง เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่พึ่งพาน้ำที่มีลักษณะเป็นเกาะล้อมรอบด้วยลำน้ำ เช่นพื้นที่เกาะเกร็ด เป็นพื้นที่ที่มีข้อจำกัดในการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาพื้นที่เกาะนั้นจะต้องลงทุนสูง ทั้งการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการพัฒนาทางด้านสังคมต่างๆ เนื่องจากไม่มีเส้นทางคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่

จากการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่พึ่งพาน้ำในพื้นที่เกาะเกร็ด และได้ทำการสำรวจพื้นที่บริเวณเทศบาลนครปากเกร็ดและเกาะเกร็ดในโซนที่กำหนด พบว่า การพัฒนาเมืองที่พึ่งพาบกอย่างรวดเร็วทำให้เมืองมีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาอย่างรวดเร็วในด้านต่างๆ มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ภายในเมือง คนในเมืองจึงมีวิถีชีวิตที่มีความยุ่งยากซับซ้อน มีการใช้สิ่งของที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต และการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ภายในเมืองได้ส่งผลไปยังพื้นที่ชุมชนที่พึ่งพาน้ำหรือเกาะเกร็ดไม่น้อย เนื่องจากคนรุ่นใหม่บนเกาะเกร็ดที่ออกมาหางานทำนอกเกาะ มีการรับเอาวัฒนธรรมและสิ่งของใหม่ๆ กลับไปยังเกาะ เนื่องจากต้องปรับตัวให้เข้ากับผู้คนภายนอก และการออกไปทำงานในเมืองทำรายได้ได้มากกว่าการรับจ้างในพื้นที่เกษตรบนเกาะ และมีการซื้อหาสินค้าเครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกมาใช้ในบ้านเรือน เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ และคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่มีเวลาที่จะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีมอญอันเก่าแก่ของชุมชนมอญที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ทำให้ปัจจุบันวัฒนธรรมมอญค่อยๆ เลือนหายไป เนื่องจากรับเอาวัฒนธรรมของคนเมืองเข้ามาแทนที่ แต่ยังคงมีหลงเหลืออยู่ เช่น งานประเพณีของชาวมอญในวันสำคัญ และรูปแบบการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีต และสามารถสร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับคนบนเกาะได้ทางหนึ่ง ปัจจุบันชาวเกาะเกร็ดมีการใช้พื้นที่ให้มีคุณค่ามากขึ้น โดยการใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งท่องเที่ยวบนเกาะและการนั่งเรือชมรอบเกาะ จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนนทบุรีดังเช่นปัจจุบัน